

แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน
อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

AN APPLICATION FOR PROMOTION OF THE ORDINATION TRADITION
CONCERNING ELEPHANT TO WAY OF LIFE OF PEOPLE
IN BANDAN DISTRICT, BURIRAM PROVINCE

พระครูสารธรรมประสาธน์ (แหม่ม กตสาโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน
อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

พระครูสารธรรมประสารณ์ (แหม่ม กตสาโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Application for Promotion of the Ordination Tradition Concerning
Elephant to Way of Life of People in Bandan District, Buriram Province

PhrakruSaradhamprasath (Cheam Katasāro)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของ
ประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์
- ผู้วิจัย** : พระครูसारธรรมประสาธน์ (แหม่ม กตสาโร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาภักขิวัชร เขมทสสี, ดร., ปธ.๙, ศน.บ.(รัฐศาสตรการปกครอง)
ร.ป.ม.(นโยบายสาธารณะ), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
  - : พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร., พธ.บ.(ปรัชญา), ศศ.ม.(ปรัชญา),
พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาประเพณีบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเป็นการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนาม แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

การบวช หมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๘ อย่าง คือ ๑.เอหิภิกขุอุปสัมปทา ๒.ติสรณคณุปสัมปทา ๓.โอวาทปฎิคคหณุปสัมปทา ๔.ปัญญาพยากรณุปสัมปทา ๕.ครุฑมมปฎิคคหณุปสัมปทา ๖.อัฐฐวาจิกอุปสัมปทา ๗.ทุเตนอุปสัมปทา และ ๘.ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา ปัจจุบันใช้วิธีสุดท้ายนี้

การบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมประกอบด้วยพระสงฆ์ มอ ครูบาใหญ่ ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม วิธีดำเนินการประกอบด้วย ๑.ขั้นเตรียมการ มีการประชุมวางแผนเพื่อปรึกษาหารือก่อนวันบวช ๒.ขั้นดำเนินการ ใช้เวลาดำเนินการทั้งหมด ๑๕ วัน วันแรกเป็นวันเตรียมความพร้อมของสถานที่ เครื่องเช่น เครื่องอุปสมบท วันที่สองเป็นวันโรมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก บายศรีสู่ขวัญใหญ่ วันที่สามเป็นวันแห่นาคและขอขมาต่อศาลปู่ตา วันที่สี่เป็นวันอุปสมบทจากนั้นผู้อุปสมบทจะได้รับการอบรมและปฏิบัติธรรมจนครบกำหนด

แนวทางการส่งเสริมพัฒนาประเพณีบวชนาคช้างของวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ คือ ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกด้านความเชื่อ สถานที่ เครื่องใช้ ขั้นตอน การเผยแผ่หลักธรรม และจารีตประเพณี และส่งเสริมการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อนำสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Thesis Title : An Application for Promotion of the Ordination Tradition Concerning Elephant to Way of Life of People in Bandan District, Buriram Province

Researcher : Phrakrusaradhammaprasarth (Cheam Katasāro)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Phatchawat Khematassi, Dr., Pali IX, B.A. (Government Political Science), M.P.A.(Public Policy) Ph.D.(Buddhist Studies)

: Phra-palad Kittī Yuttidharo, Dr., B.A.(Philosophy), M.A.(Philosophy), Ph.D.(Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 16, 2018

Abstract

The thesis " An Application for Promotion of the Ordination Tradition Concerning Elephant to Way of Life of People in Bandan District, Buriram Province" has the following objectives: 1) to study of ordination principle in Buddhism, 2) to study of ordinationtraditions concerning elephant, Wat Banprasat, Bandan district, Buriram Province. 2) to study of the application of promotion of the ordination tradition concerning elephant, Wat Banprasat, Bandan district, Buriram province. It is qualitative research By analyzing data from the Tipitaka, Buddhist academic documents, concerning research. This is the field research, then researcher presented the results by descriptive analysis.

The results of research were found that :

1.The ordination means to bring ourselves out from all evil. The ordination in Buddhism consists eight kinds namely ; 1) Ehibhikkhu-upasampadā 2.Tissaranacamanūpasampadā 3.Ovadapatiggahanūpasampadā 4. Panhabayakaranūpasampadā 5.Krudhammapatiggahanūpasampadā 6.Atthavāchika-upasampadā 7.Dūtena-upasampadā and 8.Yatticatutthakammavācā.

2.The ordination concerning elephant of Wat Banprasat, Bandan district, Buriram province organized first on 1984 until the present. The rite consists with monks, expert persons, principal, ritual participants, place of ritual organization and instrument of ritual organization. The processes of ceremonyare ; 1) Preparation ; there is planning for consolation before ordination day, 2) progression ; It takes 15 days to complete. The first day is the preparation day of the place, worshiping objects, ordination objects. The second day is small and big Baisri-Sukhan ceremony. The third day is a parade day and forgiving to descendent. The fourth day is the ordination day, then the ordained person will be trained and meditated until maturity.

3. An application on to promote and development of the ordinationtradition concerning elephant, Wat Banprasat, Bandan district, Buriram province, is cultivation of the conscious mind on belief, place, instrument, progress, doctrine propagation, tradition and promotion of databases for to educate tourists, which leads to cultural tourism.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะความกรุณา เอื้อเฟื้อจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายด้วยกัน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกล่าวนามเพื่อเป็นการขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธร อำนาจ พลปญโญ,ดร. ผู้อำนวยการโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระมหาดนัยพัชร์ คมภีรปญโญ, ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ เจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร กรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ขอบคุณพระมหาภักขวิชร์ เขมทสสี, ป.ธ.๙, ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะให้แนวคิดและช่วยตรวจแก้ไขในส่วนต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้ให้ความรู้ทุกๆ ท่าน รวมทั้ง เจริญพรขอบใจ ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์ ที่ได้ให้คำปรึกษาให้แนวคิดวิธีการต่างๆ ในการเขียน สืบค้นข้อมูล และช่วยตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ ช่วยให้คำแนะนำในส่วนที่บกพร่องต่างๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปเล่ม ขอขอบคุณคณะสงฆ์และญาติโยมที่อนุญาติให้สัมภาษณ์และให้ข้อมูลและร่วมให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

คุณความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอน้อมบูชาพระคุณบูรพาจารย์ผู้บวชสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบมาจนถึงปัจจุบันและบูชาคุณบิดามารดาครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ขออนุโมทนาขอบคุณคณะท่านผู้มีส่วนอำนวยความสะดวกในการสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิจัยจนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จขอบคุณคณาจารย์เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ทุกท่านที่ให้ความเป็นกัลยาณมิตรเสมอมา

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกป้องคุ้มครองทุกท่านให้เจริญงอกงามไปพูลอยู่ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลเป็นนิจเทอญ

พระครูสารธรรมประสาธน์ (แช่ม กตสาโร)

๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาดนัยพัชร คมภีรปญโญ, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาภูษวัชร เขมทสสี, ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาภูษวัชร เขมทสสี, ดร.

ประธานกรรมการ

พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสารธรรมประสาธน์)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม / ข้อ/ หน้า ตัวอย่าง เช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

คำย่อ		พระวินัยปิฎก	
วิ.ม.	ชื่อคัมภีร์	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
(ไทย) =	วินัยปิฎก		

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการทำวิจัย	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๙
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑
บทที่ ๒ ศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑ บริบทของการบวชในพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของการบวชในพระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑.๒ ความเป็นมาของการบวชในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๑.๓ ประเภทของการอุปสมบท	๑๗
๒.๑.๔ วิธีการอุปสมบทตามแบบพระพุทธศาสนา	๒๑
๒.๑.๕ ความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนา	๒๗
๒.๒ ขั้นตอนการบวชในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๓๐
๒.๒.๑ คุณสมบัติของผู้บวช	๓๐
๒.๒.๒ อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวช	๓๒
๒.๒.๓ ขั้นตอนการบวช	๓๓
๒.๓ สรุป	๓๙

บทที่ ๓	ศึกษาประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์	๔๑
๓.๑	ความเป็นมาของวัดบ้านปราสาท	๔๑
๓.๒	การเตรียมตัวในการจัดงานบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท	๔๕
๓.๓	ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท	๔๘
๓.๒	สรุป	๕๗
บทที่ ๔	แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท	๕๘
	อ. บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์	
๔.๑	แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการสร้างจิตสำนึกในชุมชน	๕๘
๔.๑.๑	ด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรม	๕๘
๔.๑.๒	ด้านสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม	๖๑
๔.๑.๓	ด้านเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม	๖๓
๔.๑.๔	ด้านขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	๖๗
๔.๑.๕	การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตน ของผู้ที่บวช	๗๗
๔.๑.๖	ด้านจารีตประเพณี	๘๐
๔.๒	แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	๘๒
๔.๓	สรุป	๙๒
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๙๕
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๕
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๙๙
บรรณานุกรม		๑๐๐
ภาคผนวก		๑๐๓
	ภาคผนวก ก. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๔
	ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือ	๑๑๑
	ภาคผนวก ค. หนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๑๔
	ภาคผนวก ง. โครงการจัดการบวชนาคข้าง	๑๑๙
	ภาคผนวก จ. ภาพประกอบงานวิจัย	๑๒๔
ประวัติผู้วิจัย		๑๒๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในดินแดนชมพูทวีป พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเปิดเผยสัจธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบให้แก่สัตว์โลกทั้งหลายให้รู้ตามพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงแสดงพระปฐมเทศนาให้แก่ปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก และมีผู้รู้ตามสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบ โดยมีท่านอัญญาโกณฑัญญะเป็นสาวกคนแรกที่ได้รู้ตามพระพุทธเจ้า เมื่อได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วได้แสดงความประสงค์ของตนเองเพื่อขอบวช ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่าการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตตามความประสงค์นั้น การอุปสมบทของท่านโกณฑัญญะจึงนับว่าเป็นการอุปสมบทอย่างเป็นทางการครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และก็ได้มีพิธีรีตองอะไรมาบ้างก็เป็นเพียงการกล่าวเพื่อเชื่อเชิญให้ผู้ที่หวังจะเจริญรอยตามพระองค์ให้เข้ามาอุปสมบท โดยมีใจความโดยย่อว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”^๑ ถ้าเป็นพระอรหันต์จะไม่มีคำว่าทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด เพราะว่าท่านสิ้นเชื้อแห่งการเกิดแล้ว บรรลุสัจธรรมแล้ว ซึ่งเมื่ออัญญาโกณฑัญญะได้อุปสมบทแล้วมีผู้อุปสมบทตามจำนวนมาก ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตโดยไม่ได้บังคับ เป็นการอุปสมบทด้วยความสมัครใจ ผู้อุปสมบทก็มีเป้าหมายที่ชัดเจนคือ มุ่งที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์ เพื่อเข้าสู่ความหลุดพ้น^๒ ครั้นต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอุปสมบทมากขึ้น และพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง พระองค์จึงทรงมอบหมายให้พระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติงดงามสามารถเป็นพระอุปัชฌาย์แทนพระองค์ได้ แต่เป้าหมายของการอุปสมบทก็ยังอยู่ที่การปฏิบัติพัฒนาจิตเพื่อยกระดับให้พ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่พระนิพพาน เป็นการขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์^๓

การอุปสมบทได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม ด้านความเป็นอยู่ ค่านิยมแบบแผนทางวัฒนธรรมและชีวิตของสังคมในสมัยพุทธกาล ซึ่งจุดมุ่งหมายที่เป็นมูลเหตุจูงใจในการอุปสมบทคือการแสวงหาความหลุดพ้นถึงซึ่งพระนิพพาน ต่อมาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตมี ๓ วิธี คือ การอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา การอุปสมบทแบบไตรสรณคมน์ และการอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรมวาจา หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานแล้วพระสงฆ์บางกลุ่มได้มีแนวคิดที่แตกแยกออกไปจนกลายเป็นหลายนิกาย หลายความเชื่อ มีเพียงนิกายเถรวาทเท่านั้นที่ยังรักษาหลักการเดิมของพระพุทธศาสนาเอาไว้ทุกประการจนถึงปัจจุบันถึงแม้ว่าการ

^๑ วิ. ม. (ไทย) ๔/๑๘/๑๖.

^๒ พุทธศาสนิกชน, คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๘๕.

^๓ สุนทรียา สุนทรวิภาค, ศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาลัษณ์มทิดล, ๒๕๒๙), หน้า ๔๐.

อุปสมบทแบบพุทธศาสนาเถรวาทจะยังคงปฏิบัติตามพุทธบัญญัติก็ตาม แต่เป้าหมายของการอุปสมบทได้เปลี่ยนไป เพราะที่ได้รับอิทธิพลจากสังคม และอุดมคติของการอุปสมบทของกุลบุตรในปัจจุบันได้เปลี่ยนไป เมื่อเทียบกับอดีต เพราะส่วนมากชายไทยอุปสมบทเพื่อทำตามประเพณี จึงเป็นการเปลี่ยนวัตถุประสงค์เดิมของพระพุทธศาสนา ค่านิยมเกี่ยวกับการอุปสมบทจึงเปลี่ยนไป

ประเพณีบวชนาคข้าง ถือว่าเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อของสองวัฒนธรรม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับผีปะกำ คือ ผีบรรพบุรุษของชาวภูยกู้ที่อันเชิญให้สิ่งสถิตอยู่ที่ศาลปะกำ ซึ่งจะเป็นเชือกปะกำที่เป็นอุปกรณ์สำคัญอันดับแรกของชาวภูยกู้ในการคล้องข้างป่า เชือกปะกำมีลักษณะเป็นบ่วงบาศก์ทำจากหนังควายแห้งควั่นเป็นเกลียวถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ชาวภูยกู้เคารพนับถือ และเชื่อว่าเป็นที่สิงของดวงวิญญาณปู่ตายาย ครูอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ชาวภูยกู้เคารพบูชา ชาวภูยกู้มีความเชื่อว่าผีปะกำจะบันดาลโชคดีและโชคร้ายในการคล้องข้างในสมัยโบราณในปัจจุบันไม่ว่าชาวภูยกู้จะจัดงานประเพณีบวชนาค หรือทำกิจกรรมพิธีใด ๆ จะมีการเช่นผีปะกำเสมอเพื่อสิริมงคลแก่ตน ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการบวชเป็นพระภิกษุของชายไทยที่อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ถือว่าเป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดา เมื่อบุตรบวชให้บิดามารดาจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จะได้ขึ้นสวรรค์ บิดามารดาก็จะได้บุญด้วย การบวชในทางพระพุทธศาสนาจะมีการกำหนดพิธีไว้สองขั้นตอน คือ การบวชนาคก่อน ๑ วัน แล้วจึงบวชเป็นพระภิกษุ ประเพณีบวชนาคข้าง หรือที่ชาวภูยกู้เรียกว่า บวชอะจิง เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวภูยกู้เมื่อประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี มาแล้ว ตามคตินิยมที่นับถือผี ประกอบกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับข้างอย่างแนบแน่น เนื่องจากชาวภูยกู้จะถือว่าข้างเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวของตน จะเห็นได้ว่าครอบครัวที่เลี้ยงข้างจะมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ทำให้ข้างตั้งแต่แรกคลอด เช่น การแสดงความยินดี มีการจัดเฉลิมฉลองให้กับครอบครัวที่มีข้างตกลูก และนอกจากนี้ชาวภูยกู้ยังได้นำข้างออกเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อทำมาหากิน ก่อนที่ข้างจะเดินทางชาวบ้านต้องทำพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้างและความขังและเมื่อข้างล้มตาย จะนำความโศกเศร้าให้แก่ครอบครัวของความขัง และชาวบ้านเป็นอันมาก จึงมีการทำพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ข้าง

ชาวภูยกู้ยังดำเนินชีวิตภายใต้วัฒนธรรมประเพณีอย่างชาวไทยโดยทั่วไป นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนชาวพุทธ และเชื่อมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีการบวชของชายไทยเพื่อทดแทนบุญบิดามารดา ดังนั้นจึงเกิดความเชื่อและศรัทธาของวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนของตนเอง ด้วยการบวชนาคข้าง นั้นหมายความว่าในการที่ชาวภูยกู้จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ จะต้องมิชบวนแห่หน้าคทุกองค์ด้วยการชี้ข้าง บางที่เรียกว่า “ชี้ข้างแห่หน้าค” แต่ชาวบ้านเรียกว่า “งานบวชนาคข้าง” สาเหตุที่มีข้างเข้ามาเกี่ยวข้องในการบวชนาค นอกจากจะเป็นคติความเชื่อในเรื่องข้างแล้ว เนื่องจากชาวภูยกู้รักและดูแลข้างประดุจดังลูกหรือสมาชิกในครอบครัว เพื่อเป็นมงคลแก่ข้างด้วย ประเพณีบวชนาคข้างนี้ เป็นความภาคภูมิใจของชาวภูยกู้ทุกคน เนื่องจากในงานนี้จะมีขบวนข้างแห่หน้าคหลายร้อยเชือก มีนาคร่วมขบวนหลายร้อยคน มีชาวบ้านและประชาชนทั่วไปร่วมขบวนแห่หน้าคมากมาย ชาวภูยกู้ที่มีบุตรชายอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จะจัดงานบวชเพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา

การบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยการนำของพระครูสุทธธรรมประสาธน์ (เข้ม กตสาโร / คงเร่ง) เป็นการนำหลักการบวชในพระพุทธศาสนา มาเชื่อมโยงกับความเชื่อท้องถิ่นคือการบวชนาคข้าง เพราะข้างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ข้างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีข้างมาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่มีข้างเป็นของตนเอง จะยืมข้างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน และส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ การบวชนาคข้างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบัน การบวชนาคข้างนี้ได้ดำเนินการต่อเนื่องมากกว่า ๓๐ ปีแล้ว และปัจจุบันได้ยกระดับการจัดงานประเพณีจากระดับตำบลเป็นระดับอำเภออย่างเต็มรูปแบบ^๔ และมีการออกสื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์งานให้ประชาชนได้ทราบโดยทั่วถึงกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา ศึกษาประเพณีการบวชนาคข้างของวัดบ้านด่าน และหาแนวทางเพื่อส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างให้ดำรงอยู่ได้นาน และเป็นประโยชน์ต่อการทำนุบำรุงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ขอบเขตของการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีขอบเขตในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องเช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต

---

^๔ สำนักงานเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, รายงานการประชุม คณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙, หอประชุมคณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน วัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๙, หน้า ๔.

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method)

๑.๓.๓ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป
  ๒. ผู้นำหมู่บ้านและไวยาวัจกร ๕ คน
  ๓. ประชาชนจำนวน ๕ คน
- รวมเป็น ๑๕ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบวช หมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี ๘ อย่าง คือ ๑.เอหิภิกขุอุปสัมปทา ๒.ติสรณคณอุปสัมปทา ๓.โอวาทปฎิคคหณอุปสัมปทา ๔.ปัญญาพยากรณอุปสัมปทา ๕.ครุธัมมปฎิคคหณอุปสัมปทา ๖.อัญญาจิกาอุปสัมปทา ๗.ทูเตนอุปสัมปทา และ ๘.ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา ปัจจุบันใช้วิธีสุดท้ายนี้ **ประเพณีบวชนาคข้าง** หมายถึง ประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๕ – ๒๙ เมษายนของทุกๆปี โดยมีการตกแต่งลวดลายบนตัวข้างและนำข้างเข้าร่วมประเพณีโดยนำนาค (ผู้ที่จะบวช) ขึ้นขึ้นบหลังข้างและจัดขบวนแห่นาคตามประเพณี

แนวทางส่งเสริม หมายถึง แนวทางการส่งเสริมพัฒนาประเพณีบวชนาคข้างของวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ คือ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรม ด้านสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ด้านเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ด้านขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ด้านการเผยแพร่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตนของผู้ที่บวช ด้านจารีตประเพณีและการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อนำสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่ามีเอกสารงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ คือ

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น) ได้ให้ความเห็นว่า พระอุปัชฌาย์ต้องมนสิการเสมอ ฟังให้บรรพชาอุปสมบทด้วยกุศลจิต เพราะฉะนั้นพระอุปัชฌาย์จะต้องชี้แจงแนะนำอบรมให้ สัทธิวาริกของตนด้วยปริยัติศาสนา เพื่อให้ตั้งอยู่ในหลักปฏิบัติศาสนาถ้าพอมีอินทรีย์อุปนิสัยก็ให้ศึกษาหรือสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในทางปฏิบัติ ศาสนาต่อไป อนึ่ง พระอุปัชฌาย์นับว่าเป็นตัวจักรอันสำคัญ ต้องทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ ๑. สร้างเสริม ได้แก่ ช่วยสร้างเสริมพุทธจักรให้เจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะหน้าที่การอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ๒. ดูแลรักษา ได้แก่ สิ่งที่สร้าง

เสริมแล้วให้พระอุปัชฌาย์คอยดูแลรักษาเป็นการสร้างครั้งเดียวแต่ต้องดูแลรักษาจนตลอดชีวิตของพระอุปัชฌาย์ ๓. กำจัดปัดเป่า ได้แก่ คอยกำจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่พุทธจักร เพื่อสร้างความวัฒนาสภาพแก่พระศาสนา^๕

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือ “พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน” ว่า สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่มีพระอุปัชฌาย์ ไม่มีผู้ให้โอวาทสั่งสอนกึ่งนุ่งห่ม ไม่เรียบริย้อมีอาภักภิกขิยา ไม่เหมาะสมเที่ยวไปบิณฑบาตเขากำลึงบริโภคอยู่ก็ย่นบาตรเข้าไปเหนือของบริโภคของขบเขี้ยวเป็นต้นบ้าง ก็ขอแกงบ้าง ขอข้าวสุกบ้างด้วยตนเอง มาฉันบ้าง ขอข้าวสุกบ้างด้วยตนเอง มาฉันบ้าง ก็ส่งเสียงสูงเสียงดังในโรงอาหารเป็นที่ติเตียนพระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาเหตุนี้ ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ดูแลสิทธิวิหาริกและพระอุปัชฌาย์เปรียบเหมือนบิดา^๖

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการบวชของคนไทย” พบว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องในระหว่างการบวช พระอุปัชฌาย์ไม่ได้ทำหน้าที่ของความเป็นผู้ให้กำเนิดทางธรรมอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ อุปัชฌาย์ส่วนใหญ่เมื่อบวชเมื่อแล้วไม่ได้ทำการสอนพระภิกษุสามเณรที่ตนบวชให้ ไม่ดูแลเอาใจใส่อย่างแท้จริง และพบว่าหลังจากที่บวชแล้วไม่ได้อยู่กับพระอุปัชฌาย์ อาศัยอยู่คนละวัดกับอุปัชฌาย์ของตน ในเรื่องอบรมสั่งสอนพบว่า พระอุปัชฌาย์ไม่มีความรู้ความสามารถในการสั่งสอนหลักธรรม เนื่องจากอายุมากเกินไป และมีภารกิจอื่นๆ มากเกินไปรวมทั้งขาดการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวช ในขณะที่พระภิกษุที่ทำหน้าที่สั่งสอนพระภิกษุสามเณรนั้น มีปัญหาคล้ายกันกับอุปัชฌาย์คือพระอาจารย์ไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่ให้การอบรมสั่งสอนไม่มีความรู้ความสามารถในการสั่งสอน แนะนำได้เฉพาะเรื่องทำวัตรสวดมนต์และพิธีกรรม^๗

นฤมล จิตต์หาญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชชานคข้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีบวชชานคข้างบ้านตากกลางเป็นประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรมได้แก่ วัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ที่แสดงถึงความเชื่อด้านพุทธศาสนา คือชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ต้องบวชเป็น พระสงฆ์ เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาและเป็นการสืบทอดพระพุทศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมชาวกูย ที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์มีความผูกพันกับชานมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้นจึงมีการนำชานมาร่วมในพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับชาน ในด้านพิธีกรรม ชาวกูยยังคงรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทและได้เพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาวกูย

^๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น), ธรรมโอวาท เล่มที่๒: โอวาทและคำบรรยายพิเศษในการฝึกซ้อมอบรมและถวายความรู้พระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๔๑, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา,๒๕๓๙),หน้า ๑๐

^๖ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๙), หน้า ๒๑๗

^๗ จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, “พฤติกรรมการบวชของคนไทย”, พุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘, หน้า ๑๘.

การบวชนาคข้างเมืองประกอบ ๔ อย่างคือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี สถานที่ประกอบพิธีกรรมคือวัดแจ้งสว่าง บ้าน และวังทะเล เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทคือ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญเครื่องใช้ในพิธีแห่นาค เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอขมา เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท ขั้นตอนพิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการ และขั้นตอนดำเนินการ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แบ่งเป็น ๕ ประเด็น คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อที่เกี่ยวกับวันและเวลา ความเชื่อที่เกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ และความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีกรรม โดยชุมชนชาวภูยกบ้านตากกลางเชื่อว่า การได้ซึ่งข้างแห่นาคจะได้บุญมหาศาล เพราะถือว่าเป็นการเดินทางรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ใดที่เข้าร่วมในพิธีกรรมจะได้รับผลบุญนั้นด้วย ส่วนในพิธีกรรมเกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญใหญ่ บายศรีสู่ขวัญเล็ก การเช่นขอขมาเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวภูยก ถือเป็น การแสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษเมื่อจะทำการสิ่งใดก็ควรจะมีการบอกกล่าวให้ถูกต้อง ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ในวิถีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในชุมชนให้มีความรัก ความสามัคคีเหมือนทุกคนเป็นครอบครัวเดียวกันที่จะต้องดูแลและกลับมาอยู่ร่วมกัน ตลอดจนถึงใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์การดำรงเผ่าพันธุ์ของชุมชนชาวภูยก อีกทั้งการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชาวภูยกให้ดำรงอยู่ต่อไป^๘

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวีโร (ศรีหاتا) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษากรณี ตำบลหัวขวาง” ผลการศึกษาพบว่าพิธีการอุปสมบทในสมัยพุทธกาลมีเป้าหมายสูงสุดเพียงเป้าหมายเดียวคือ การมุ่งสู่ความหลุดพ้น แต่การอุปสมบทในปัจจุบันได้เพิ่มความสลับซับซ้อนในด้านพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งค่านิยมสมัยใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อหลักและวิถีการอุปสมบท ซึ่งขัดต่อพุทธประสงค์ที่มุ่งความสันโดษเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบรรลุมรรคผลนิพพาน เมื่อสังเกตพฤติกรรมกรอุปสมบทของประชาชนในปัจจุบัน จะเห็นว่าแม้จะยังรักษาหลักการเดิมเอาไว้ แต่ก็มี การเพิ่มพิธีกรรม ค่านิยมและประเพณีหลายอย่างเข้าไปด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจหลักการอุปสมบทที่แท้จริง จึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมและค่านิยมมากกว่าเป้าหมายของการอุปสมบท ทำให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และนับวันก็ยิ่งจะถูกปลูกฝังพิธีกรรมและค่านิยมใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น และเมื่อเข้าใจไขว่เขวก็ทำให้การถ่ายทอดไขว่เขวไปด้วยคนยุคใหม่ก็เข้าใจว่าการอุปสมบทจะต้องประกอบด้วยพิธีกรรมที่ซับซ้อน จึงจะทำให้การอุปสมบทถูกต้อง หากคณะสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องไม่รีบทำความเข้าใจให้กับประชาชน รวมทั้งมีคู่มือกำหนดระเบียบ รูปแบบ และวิถีการอุปสมบทให้เป็นเอกภาพที่ชัดเจนเพื่อให้ปฏิบัติเหมือนกันทุกภูมิภาคก็จะทำให้การอุปสมบทเป็นไปตามเป้าหมายมากยิ่งขึ้น^๙

^๘ นฤมล จิตต์หาญ “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวภูยก : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”, การศึกษาค้นคว้าอิสระสาขาไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^๙ พระใบฎีกาอินถนอม มหาวีโร (ศรีหاتا), “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษากรณี ตำบลหัวขวาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก.

วิโรจน์ พรหมสุด ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบวช กระบวนการขัดเกลาเพื่อความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ” ผลการศึกษาพบว่า การบวชหรือกระบวนการอุปสมบท เป็นการบำเพ็ญพรตในพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวพุทธถือว่าได้บุญมาก แต่วิธีการบวชนั้นค่อยเปลี่ยนมาโดยลำดับตั้งแต่พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อแรกตรัสรู้ยังมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาน้อยพระพุทธองค์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์เอง พิธีบวชยังไม่มีพิธีการอะไรมากทาง่ายๆ แล้วก็ค่อยเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ^{๑๐}

อนุชิต สีโฆรส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประเพณีบวชนาคข้าง : กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผลการศึกษาพบว่า ๑. ประเพณีบวชนาคข้างบ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมชาวกูยที่ผูกพันกับข้างและวัฒนธรรมแบบชาวพุทธที่แสดงถึงความเชื่อด้านพุทธศาสนา คือชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ต้องบวชเป็นพระสงฆ์เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา พิธีกรรมการบวชนาคข้างมีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ ๑) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ๒) วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม ๓) สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม และ ๔) เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนพิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือขั้นเตรียมการและขั้นดำเนินการ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแบ่งเป็น ๕ ประเด็น คือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อที่เกี่ยวกับวันและเวลา ความเชื่อที่เกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ และความเชื่อที่เกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรม โดยชุมชนชาวกูยบ้านตากกลางเชื่อว่าการได้บวชข้างหน้าจะได้บุญมหาศาล เพราะถือว่าเป็นการเดินทางรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ใดที่เข้าร่วมในพิธีกรรมก็จะได้รับผลบุญนั้นด้วย ๒. ความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวกูยที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับข้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำข้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับข้างในด้านพิธีกรรม ชาวกูยยังคงรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็นวัฒนธรรมชาวพุทธเข้าด้วยกันและได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวกูย ๓. แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์สืบสานประเพณีบวชนาคข้าง สามารถทำได้โดยจัดให้เป็นงานประจำปี มีจัดเตรียมเอกสาร หนังสือ ขั้นตอนในการจัดเตรียมการประเพณีบวชนาคข้างเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและสืบทอดประเพณีบวชนาคข้างไว้ที่ศูนย์การศึกษา เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชมผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน โดยใช้ความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน ให้มีความรักความสามัคคี เหมือนทุกคนเป็นครอบครัวเดียวกัน ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่กันตลอดจนใช้เป็นแนวทาง

^{๑๐} วิโรจน์ พรหมสุด, “การบวช : กระบวนการขัดเกลาความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ”, *วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ในการศึกษาประวัติศาสตร์การดำรงเผ่าพันธุ์ของชุมชนชาวกูย อีกทั้งการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวกูยให้ดำรงอยู่ต่อไป^{๑๑}

พระทอง ธมฺมโก (ปานทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า การบวชในพระพุทธศาสนาหมายถึง การฝึกฝนหรือการพัฒนาตนด้วยการนำพาตนให้พ้นไปจากภาวะของความเป็นฆราวาส ดำเนินชีวิตที่ทวนกระแสของกิเลสพร้อมกันนั้นก็มีการฝึกฝนอบรมตนเองทางกาย วาจาและใจให้สูงยิ่งขึ้นไปจนถึงภาวะของความพ้นทุกข์ การบวชมีวิวัฒนาการมาตามลำดับ ๓ สมัย กล่าวคือ สมัยต้นพุทธกาลเป็นการบวชด้วยพระองค์เอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” เมื่อมีกุลบุตรเข้ามาขอบวชมากขึ้น ภิกษุไม่สามารถนำกุลบุตรไปบวชกับพระพุทธเจ้าเองได้ พระพุทธองค์จึงทรงประทานให้ถึง ไตรสรณคัมภ์เป็นการบวชที่เรียกว่า “ติสรณคัมภ์อุปสัมปทา” ต่อมา มีคนจำนวนมากจากหลายท้องที่มาขอเข้าบวช พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการรับบวช เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา” การบวชลักษณะนี้ พระสงฆ์ได้ยึดถือเป็นแบบแผนจนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการกลั่นกรองผู้บวชตามพระธรรมวินัย ผลการศึกษา ในด้านผู้บวช พบว่า ผู้บวชมีวัตถุประสงค์ในการบวชแตกต่างกันและผู้บวชไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบวช ในด้านผู้รับบวช พบว่า ปัญหากระบวนการกลั่นกรองผู้บวชของพระอุปัชฌาย์มีความหละหลวม เมื่อบวชเข้ามาแล้วขาดอาจารย์ผู้ให้การแนะนำอบรมทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ เป็นเหตุให้ผู้บวชไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการบวชอย่างแท้จริงได้ ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาการบวชในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้ ๑. ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ๒. ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้มาขอบวชอย่างละเอียด ๓. จัดให้มีการศึกษาอบรมทั้งก่อนบวชและหลังบวชโดยมีหลักสูตร รูปแบบ และวิธีการอบรม อย่างชัดเจนเป็นแนวเดียวกัน ๔. พัฒนาสถานที่ และบุคลากรทางพระศาสนาให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอ ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้า ดังพระพุทธประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๒}

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่าสภาพการพัฒนาศาสนทายาทในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดขอนแก่น เป็นการพัฒนาในลักษณะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบพิเศษ มี ๓ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา การจัดการศึกษาของสถานศึกษาดำเนินไปตามนโยบายรัฐและมหาเถรสมาคม มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการคอยกำกับดูแลด้านหลักสูตร ด้านการวัดผลประเมินผลและการจัดสรรงบประมาณส่วนการบริหารจัดการให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ต้องให้ได้รับการพัฒนาคุณลักษณะด้านวิชาการและการศึกษาเชิงพุทธโดยบูรณาการเข้ากับทฤษฎีไตรสิกขาของพระพุทธเจ้าทฤษฎีแรงจูงใจและทฤษฎีบุคลิกภาพของนักจิตวิทยาสมัยใหม่แนวทางในการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ใน

^{๑๑} อุนชิต สีโมรส, “ประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีการศึกษา ๒๕๕๖), หน้า ๘๔ - ๘๕.

^{๑๒} พระทอง ธมฺมโก (ปานทอง), “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

พระพุทธศาสนานั้นพบว่าแนวนโยบายการจัดการศึกษายังขาดการวางแผนร่วมกัน การจัดการกระบวนการเรียนการสอนยังขาดความเข้าใจในการนำทฤษฎีการศึกษาและทฤษฎีจิตวิทยามาใช้ในการสร้างแรงจูงใจสร้างความมุ่งมั่นที่จะศึกษาให้สำเร็จ การศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นการศึกษาเฉพาะทางยังไม่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้ศาสนทายาทเกิดการเรียนรู้และประพฤติตนตามหลักศิลาจารวัตรและการพัฒนาบุคลิกภาพยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานที่สังคมจะยอมรับได้จึงได้เสนอแนวทางพัฒนาใหม่ตามกระบวนการ PTCC Model มองผ่านระบบการประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตามกฎกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๕๓^{๑๓}

สรุปได้ว่าชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ต้องบวชเป็นพระสงฆ์เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดาและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนามีการนำช่างมารวมในพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับช่างการบวชนาคช่างมีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓ ค่ำ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี สถานที่ประกอบพิธีกรรมคือวัดแจ้งสว่าง บ้าน และวังทะเล เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญนาค เครื่องใช้ในพิธีแห่นาค เครื่องใช้ในพิธีเซ่นขอขมา เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท ขั้นตอนพิธีกรรมแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการ และขั้นตอนการ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แบ่งเป็น ๕ ประเด็น คือ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลา ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้ และความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีกรรมการได้ซึ่งช่างแห่นาคจะได้บุญมหาศาล เพราะถือว่าเป็นการเดินตามรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ใดที่เข้าร่วมในพิธีกรรมจะได้รับบุญคุณนั้นด้วย ส่วนในพิธีกรรมเกี่ยวกับการบายศรีสู่ขวัญใหญ่ บายศรีสู่ขวัญเล็ก ถือเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษเมื่อจะทำการสิ่งใดก็ควรมีการบอกกล่าวให้ถูกต้อง

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช่างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาหลักการบวชในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาประเพณีการบวชนาคช่างวัดบ้านปราสาท และเพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมประเพณีบวชนาคช่างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการรวบรวมข้อมูลจาก เอกสาร วิทยานิพนธ์ งานเขียน งานวิจัยและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง มีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑.๖.๑ ขั้นศึกษาข้อมูล ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ๑. พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป ๒. ผู้นำหมู่บ้านและไวยาวัจกร ๕ คน ๓. ประชาชนจำนวน ๕ คน รวมเป็น ๑๕ รูป/คน

^{๑๓} บัญชายุทธ นาคมุจลินท์และคณะ, “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา”, วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, (ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๗ - ๑๓๘.

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- ๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร สื่อออนไลน์
  - ๒) แบบสอบถาม โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ๑. พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป ๒. ผู้นำหมู่บ้านและไวยาวัจกร ๕ คน ๓. ประชาชนจำนวน ๕ คน รวมเป็น ๑๕ รูป/คน
- การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการนำเครื่องมือที่ได้สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งตรวจสอบด้านโครงสร้างและผู้เชี่ยวชาญอีก ๓ ท่านทั้งตรวจสอบในด้านเนื้อหาและรูปแบบในครั้งนี้ เมื่อเสร็จแล้วนำไปแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในภาคสนาม

๓) เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ

๑.๖.๒ ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ นิตยสาร วารสาร สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ และประสานงานติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๑.๖.๓ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ นิตยสาร วารสาร สื่อออนไลน์และสื่ออื่น ๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

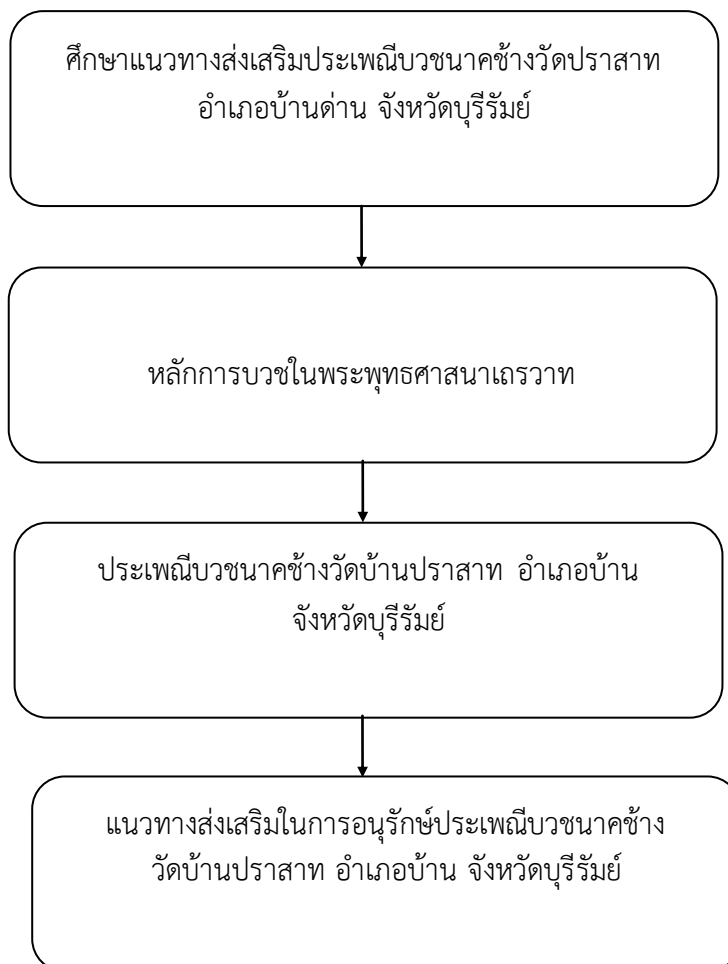
๑.๖.๔ ขั้นสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลและอภิปรายผลแบบบรรยายตามกรอบแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบหลักการบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบประเพณีบวชนาคข้างวัดปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์
- ๑.๗.๓ ทำให้ทราบแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ และสามารถนำไปเผยแพร่และเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

บทที่ ๒

หลักการบวชในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่านจังหวัดบุรีรัมย์ ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับบริบทของการบวชในพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยความหมายของการบวชในพระพุทธศาสนาแนวคิดของของการบวชในพระพุทธศาสนา กระบวนการของการบวชในพระพุทธศาสนา ความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ บริบทของการบวชในพระพุทธศาสนา

บริบทของการบวชในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบวชในพระพุทธศาสนา

การบวช แปลว่า เว้นจากความชั่วทุกอย่าง และในสารานุกรมไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย หมายถึง ไปโดยสิ้นเชิง ได้แก่ การเว้นจากการทำชั่ว แปลโดยอรรถว่า ความประเสริฐที่เป็นพรหมจรรย์” คือ การออกจากการทำชั่วทั้งปวงเพื่อประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐสุด นั่นคือ กระบวนการที่ขัดเกลาให้จิตใจบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา^๑

พุทธทาสภิกขุให้ความหมายของการบวชว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งถอดรูปมาจากคำในภาษาบาลีว่า ปุพฺพชฺชา คำว่า “ปุพฺพชฺชา” นี้มีรากศัพท์ คือ ป+วช ป แปลว่า ทัว หรือสิ้นเชิง, วช แปลว่า ไป หรือเว้น คำ ป+วช จึงแปลว่าไปโดยสิ้นเชิง ที่ว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” นั้นหมายถึงไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง โวหาร ที่สูงไปกว่านั้น ท่านเรียกว่าไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกัน เป็นกัน โดยสิ้นเชิงนั่นเอง^๒

การบวชจึงหมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บาง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: หจก. นนทชัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๐๗๙.

^๒ พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

ศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่า อานิสงส์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ ในการบวชทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นประโยชน์ ซึ่งหลวงพ่อบุญทาทาสภิกษุได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ตัวเอง หมายถึง การบวชจะทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสชำระและขัดเกลากิเลสของตนเองให้เบาบางลง

๒. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ผู้อื่น คือ การมุ่งตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และเป็นเนื่อนาบุญของโลก

๓. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่พระศาสนา คือ ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างจริงจังก็ย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง^๗

การบวชจึงหมายความว่าออกหรือเว้นจากความประพฤติชั่ว ได้แก่การหลีกเลี่ยงออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงบที่ไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักพออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา (ทับใบไม้) เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวบ้าง ตลอดไปบ้างเขาถือกันว่าเป็นการประกอบกรกุศลหรือบุญอย่างสูง มีมาก่อนแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มานานแล้ว

ตามประวัติแสดงว่าเมื่อชาวอริยกะเข้าไปอยู่ในอินเดียในชั้นต้นนับถือเทวะหรือเทพเจ้า จากนั้นก็เปลี่ยนมานับถือพระพรหม จึงบูชาเช่นสรวงและอันวอนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนาต่อมาก็คิดเห็นขึ้นว่า ชีวิตนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าซับซ้อนขึ้นไปจนกำหนดไม่ได้ แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้นเมื่อเกิดมาก็ย่อมมีสุขและทุกข์เจือปนกันไป ส่วนที่เป็นสุขก็ชอบใจแต่ส่วนที่เป็นทุกข์ก็ไม่ชอบ ไม่อยากได้พบเห็น จึงคิดหาทางหนีทุกข์ และก็มีความเห็นต่างกัน จึงได้บำเพ็ญตบะต่างกัน การบวชครั้งนั้นก็เป็นตบะอย่างหนึ่งวิธีบำเพ็ญตบะนั้นต่างกันตามความคิดเห็น

มีเรื่องเล่าไว้ว่า กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง ไปบวชเป็นฤๅษี เช่น พระชนกษัตริย์ผู้ครองกรุงมิถิลา ออกไปบวชเป็นฤๅษีในเรื่องรามายณะ เป็นต้นแม่ในพุทธประวัติตอนก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็มีเรื่องแสดงว่า อาฬารดาบส อุทกดาบส พระชฎิลหนึ่งพัน สัญชัยปริพาชกกับบริวารฤๅษีปัญจวัคคีย์ ออกบวชอยู่ก่อนแล้ว คนรักษาศีล ๘ ในวันพระวันหนึ่งคืนหนึ่ง และคนรักษาศีล ๕ ก็น่าจะนับเข้าในการบวชด้วย แต่ยิ่งและหย่อนกว่ากันตามขั้น เพราะฉะนั้น จึงมีพระพุทธภาษิต (คำที่พระพุทธเจ้ากล่าว) แสดงธรรมะหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่าสัปปุริสบัญญัติ (ข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้) บัณฑิตบัญญัติ (ข้อที่บัณฑิตตั้งไว้) มี ธรรม ๓ ข้อ คือ ทาน การให้ปันพหุชา การบวชมาตาปิตุบัญญัติ การบำรุงมารดา

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ - ๒๓.

บิดานี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติด้วยพระองค์เอง แต่สัตบุรุษและบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงนำมาแสดงเท่านั้น^๕

ในพระพุทธศาสนาถ้าบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” บวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “อุปสมบท” จุดมุ่งหมายของการบวชก็คือเพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ และทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน คือความดับทุกข์ และเพื่อศึกษาหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนา การบวช แม้จะบวชได้เพียงชั่วคราวก็ตาม นับว่าเป็นการดี เพราะเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เป็นการนำตนให้เข้าใกล้ชีวิตพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งของพระพุทธเจ้า ถ้าบุญบารมีแก่กล้าก็อาจจะได้ประสบผลสำเร็จขั้นสูงต่อไป การบวชในพระพุทธศาสนา เป็นการดำรงชีวิตออกจากเรือน สละเพศฆราวาสไปสู่ความเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ การบวชเป็นสามเณรและสามเณรี เรียกการบวชประเภทนี้ว่า การบรรพชา บรรพชาหมายถึงการบวชทั่วไปรวมทั้งอุปสมบทด้วย หมายถึงเฉพาะการบวชเป็นเบื้องต้นแห่งอุปสมบท ดังที่พระราชาวรมณี ได้อธิบายความหมายของคำว่า บรรพชา การบวชเว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึงการบวชทั่วไป การบวชอันเป็นบุรพประโยชน์แห่งการอุปสมบทคือการบวชเป็นสามเณร เดิมทีเรียกว่าบรรพชาหมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา อัครสาวกบรรพชา เป็นต้น สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึงบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุโดยเฉพาะใช้ควบกันว่า บรรพชาอุปสมบท ดังนั้น การบวชภิกษุและสามเณรจึงมีคำเรียกต่างกัน

ระดับที่ ๒ การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี การบวชประเภทนี้เรียกว่า การอุปสมบท หมายถึง การให้กุลบุตรและกุลธิดาบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีได้นั้นจะต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรและสามเณรีแล้วจึงจะทำพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุ และภิกษุณีได้ ๘ ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

บรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณรคำสามัญที่ชาวบ้านเรียกกันก็คือคำว่า บวช มาจากคำภาษาบาลีว่า ปัพพชชา แปลลงมาเป็น บรรพชา เขียนแบบภาษาไทยว่าบวช ในภาษาไทย คำว่า บวช กินความไปไม่เพียงแต่บวชสามเณรเท่านั้น ยังกินความไปถึงการบวชพระด้วย ซึ่งคำที่ใช้เรียกนักบวชมีหลายคำ เช่น บรรพชิต-นักบวชต่างๆ ไปพระ-ผู้ประเสริฐภิกษุ-ผู้ขอ หรือผู้ทำลายความชั่ว และ สมณะ-ผู้สงบระงับ อันได้แก่ผู้มีกาย วาจา ใจสงบเสงี่ยมผู้เรียบริ้ย่น่าเคารพนับถือ

อุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุผู้บวชเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระพุทธเจ้า สมัยที่ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางสิริมหามายา (พิมพา) แห่งกรุงกบิลพัสดุ์พระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑิณณะ ๑ ในพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่เคยออกบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะครั้งแรกที่เชื่อตามคำทำนายของบรรดาพรานหมณ์ ๑๐๘ สมัยที่ถูกเชิญมาทำนายลักษณะตอนที่ประสูติใหม่ๆเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทำให้

^๕สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การบวชในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓-๑๔..

^๖พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาวิโร, พิธีบวช, (กรุงเทพมหานคร: หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

เกิดพุทธรัตนะและ ธรรมรัตนะส่วนสังฆรัตนะเกิดขึ้นตอนที่พระอัญญาโกณฑิณญะได้ฟังธรรมจักรกับปวัตตสูตร ได้ดวงตาเห็นธรรมจึงขอบวชเป็นพระภิกษुरुูปแรกในพระพุทธศาสนา^๖

สรุปได้ว่าการบวชจึงหมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้น เพราะวาอันสิ่งอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ

๒.๑.๒ ความเป็นมาของการบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต พระองค์พยายามครุ่นคิดค้นหาหนทางที่ไม่ต้องเกิดมารับความทุกข์ทรมานอีก ในระหว่างนั้นพระเจ้าสุทโธทนะพยายามอย่างแรงกล้าที่จะปิดดวงตาแห่งความเป็นจริงในชีวิต พระองค์ทรงฝันสังจธรรมโดยการทำให้เห็นว่าโลกเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร โลกนี้เป็นสิ่งที่น่าอภิรมย์อย่างยิ่ง โดยการพยายามหนีบั้นความสุขแบบชาวโลกให้กับเจ้าชายสิทธัตถะ แต่เมื่อพระองค์ได้เสด็จประภาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คือ ความแก่ความเจ็บ ความตาย และสมณะ ยิ่งทำให้พระองค์ทรงรู้สึกสะเทือนพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาเห็นสมณะเจ้าผู้อยู่ในอาการสงบก็ยิ่งเพิ่มอุดมคติในการออกบวชมากขึ้น คงจะไม่ใช้สิ่งเลวร้ายแน่นอนในการออกบวชของสมณะรูปนั้น เมื่อเปรียบเทียบการใช้ชีวิตระหว่างพระองค์เองกับสมณะผู้สงบก็ยิ่งทำให้รู้สึกหวาดหวั่นพระทัย และการใช้ชีวิตอย่างโลกก็ยิ่งทำให้เกิดพันธนาการผูกพันและก่อให้เกิดภพชาติทุกทรมานรำไป เมื่อกลับไปถึงพระราชวังและรู้ว่าพระนางสิริมหามายาทรงให้กำเนิดทายาทให้กับพระองค์ ความดีพระทัยและความเสียพระทัยได้ประดังเข้ามาพร้อมกัน ความผูกพันเริ่มก่อตัวขึ้น จึงทรงรำพึงว่าห้วงเกิดขึ้น

^๖ยุพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรงสนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

แล้วหนอ และในคืนนั้นเองพระองค์ได้ตัดสินพระทัยออกบวชโดยทรงพระประสงค์ว่าจะเป็นวิธีที่จะสามารถตัดความผูกพัน และกิเลสตัณหาอันเป็นที่มาแห่งความทุกข์ได้^๗

ในการเสด็จออกบรรพชานั้น เมื่อเสด็จมาที่แม่น้ำอนาแล้ว อธิษฐานเพศบรรพชิต และตัดพระเมาลีที่นั่น ต่อมาก็เสด็จมาที่เมืองราชคฤห์ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์เสด็จบิณฑบาตอยู่ ก็ทรงมีความเลื่อมใส แล้วก็ได้ทรงสนทนากับพระโพธิสัตว์ พร้อมทั้งได้รับพรคล้ายๆ เป็นคำปฏิญาณจากพระโพธิสัตว์ที่ทรงรับว่า เมื่อทรงค้นพบสัจธรรมแล้วจะเสด็จมายังเมืองราชคฤห์นี้^๘ ในเบื้องต้นจึงว่าในการออกบรรพชาของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการมุ่งแสวงหาสัจธรรม และเมื่อค้นพบแล้วก็จะนำสิ่งที่ค้นพบมาบอกแก่คนทั้งหลาย ในการออกบวชครั้งแรกเรียกว่าบรรพชาเพราะว่ายังไม่มีใครบวชตามพระองค์ แต่ในระยะต่อมาเมื่อทรงประกาศพระศาสนาแล้วจึงมีคำเรียกนักบวชทางพระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น บรรพชิต สมณะ พระหรือ พระภิกษุ เป็นต้นแต่ในทางพระพุทธศาสนา นักบวช คือ กุลบุตรผู้เข้าสู่ธรรมวินัยปฏิบัติตามหลักพรหมจรรย์คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อบรมขัดเกลาชีวิตมุ่งตรงต่อนิพพาน เรียกภิกษุบ้าง สมณะบ้าง ทำหน้าที่อบรมตน และช่วยเหลือสังคม สมัยพุทธกาลอาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง ถ้าในภูเขาบ้าง ป่าไม้บ้างต่อมาประจำอยู่ตามวัดหรืออารามในหมู่บ้านบ้าง ในเมืองบ้าง^๙

พระพุทธเจ้าได้ทรงสร้างระบอบอันหนึ่ง ซึ่งเป็นการจงใจปฏิวัติลัทธิศาสนาพราหมณ์ และเป็นการปฏิวัติสังคมของอินเดียด้วย คือได้ทรงวางระเบียบว่าลำดับอาวุโสของพระสงฆ์สาวกนั้น ให้เรียงตามความเก่าใหม่ ตามเวลาที่เข้ามาบวชก่อนและหลัง ผู้ที่เข้ามาบวชภายหลังต้องเคารพผู้ที่บวชก่อนโดยไม่คำนึงถึงชาติตระกูล เรื่องชาติตระกูลถือว่าหมดสิ้นไปในเวลาบวช การบวชเป็นการเข้าสู่ชีวิตใหม่ไม่ต้องถือชาติตระกูลตามเดิม คนที่เป็นวรรณะกษัตริย์ซึ่งเข้ามาบวชภายหลังก็ต้องเคารพกราบไหว้คนบวชก่อน นี่เป็นการปฏิวัติยิ่งใหญ่ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำเป็นการฝ่าฝืนลัทธิพราหมณ์ฝ่าฝืนประเพณีอันอยู่ในเลือดของชาวอินเดีย^{๑๐} จึงทำให้ผู้ที่เข้ามาบวชมีศีลเสมอกัน (ศีลสามัญญตา) นำไปสู่การมีทิวฐิเสมอกัน (ทิวฐิสามัญญตา) การนับถือกันจึงถือตามว่าใครที่เข้ามาสู่ชีวิตใหม่ก่อนก็นับถือคนนั้นก่อน เพราะถือว่าเป็นผู้ที่เกิดก่อนในพระธรรมวินัย และการเกิดในพระธรรมวินัยก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากในช่วงชีวิตของมนุษย์ พระองค์มักจะใช้สรรพนามเรียกนักบวชในพุทธศาสนาว่าภิกษุ “ความเป็นภิกษุนี้ สำเร็จมาจากการบวช มีทั้ง

^๗ พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา), “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *จาริกบุญ-จาริกธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐.

^๙ เตือน คำดี, *ศาสนศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๑๐} สิริ เปรมจิตต์, *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงอุบลกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๓๔๓.

ผู้หญิงและผู้ชาย ผู้ชายเรียกว่า ภิกขุ หรือ ภิกษุ ผู้หญิงเรียกว่า ภิกขุณี หรือ ภิกษุณี ซึ่งหมายถึง ผู้ที่เข้าไปเพื่อภิกษา (ภิกษาย จรติ สีเลนาติ ภิกขุ) ผู้โดยยอมเข้าไปเพื่อภิกษาโดยปกติ ผู้ที่นั้นชื่อว่า เป็นภิกษุ”^{๑๑} การเข้าไปภิกษาไม่ใช่การท่องเที่ยวเหมือนนักท่องเที่ยวทั่วไป แต่การเข้าไป หมายถึงการจาริกโดยไม่ยึดติดสถานที่ ไม่ยึดติดในถิ่นฐาน อยู่ได้ทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะเป็นใต้ โคนไม้ เรือนว่าง ในถ้ำ ในหุบเขา เป็นต้น เหมือนนกที่บินไปอย่างมีอิสระ เพื่อฝึกปฏิบัติค้นหา สัจธรรม กำจัดกิเลสตัณหา และความมีติดบอดทั้งหลาย ในยุคแรกนั้นผู้ที่ประสงค์จะบวชต้อง ได้รับการบวชจากพระพุทธเจ้าเท่านั้นในยุคต่อมาพระองค์ทรงเล็งเห็นความลำบากจึงทรง อนุญาตให้ผู้จะบวชเข้าหมู่ที่นั้นปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยื่อเพศก่อนแล้ว เปล่งวาจา แสดงตนถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะด้วยอาการเคารพจริงๆ เพียงเท่านั้นเรียกว่าติสรณคมนูป สัมปทา แปลว่า อุปสมบทด้วยการถึงสามสรณะ ในยุคต้นแห่งการตรัสรู้ การรับเข้าหมู่หรือรับ บวชให้เป็นภิกษุสำเร็จด้วยอำนาจบุคคล คือพระศาสดาทรงเองบ้าง สวาททำบ้าง^{๑๒} เรียกการ บวชเณรว่าการบรรพชา เรียกการบวชพระว่าการอุปสมบท เมื่อสำเร็จแล้วเรียกว่าบรรพชิต ภิกษุ สมณะ สงฆ์ เป็นต้น โดยสรุปแล้วความเป็นมาของการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑. เกิดจากความรู้สึกไม่แน่วพระทัยในชีวิตของเจ้าชายสิทธัตถะ
๒. เกิดจากความเบื่อหน่ายชีวิต
๓. มองเห็นภัยในวัฏสงสาร
๔. เพื่อแสวงหาหนทางดับทุกข์
๕. เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

สรุปได้ว่าการบวชเริ่มตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชจนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและ เผยแผ่หลักธรรมคำสอนจนถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีการทางพระธรรมวินัยในบวช

๒.๑.๓ ประเภทของการอุปสมบท

ในการอุปสมบทของพระพุทธศาสนานั้น อาจมีความสงสัยว่าเจ้าชายสิทธัตถะออกบวช เป็นนักบวชเถื่อน เพราะที่ไม่มีอุปชฌาย์ เป็นเหมือนเดียรฉัตรที่ออกบวชเองโดยที่ไม่มีสังกัด แต่ความ จริงแล้วการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นการออกบวชด้วยอิสระไม่สังกัดกับนักบวชสำนักใด แม้ จะมีประวัติว่าพระองค์ได้เข้าไปศึกษาในสำนักของอุททกดาบสและอาฬารดาบสก็ตาม แต่ก็ไม่มี ประวัติว่าพระองค์ได้เปลี่ยนญาติไปตามอาจารย์สำนักของอาจารย์ทั้งสอง จึงเป็นข้อสังเกตว่าพระองค์ ทรงพอพระทัยในสถานะของพระองค์เอง หากจะมองประเด็นที่ว่าในการเสด็จออกบวชของเจ้าชาย สิทธัตถะเป็นการบวชประเภทใดในบรรดาการบวชที่พระองค์ทรงอนุญาต “ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับ กุลบุตรบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยวิธีที่เรียกว่า ติสรณคมนูปสัมปทา การอุปสมบทด้วยการถึงสรณะ ๓ ด้วยพระดำรัสว่า “อนุชานามิ ภิกขเว อิมเหติ ตีหิ สรณคเมนหิ ปพพชชฺ ออุปสมบทํ” ดูก่อนภิกษุ ทั้งหมด เราผู้ตถาคตอนุญาตบรรพชาอุปสมบท ด้วยสรณคมนทั้ง ๓ เหล่านี้”^{๑๓} ไม่ว่าจะเป็นการ

^{๑๑} ขวัณแก้ว วัชรโรทัย, พระราชพิธี และ พระราชกิจในการทรงผนวช, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พระจันทร์, ๒๕๐๐), หน้า ๗๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๓} ร. มณีวงศ์ ป., หลักปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (พระนคร, ๒๔๘๒), หน้า ๖๓-๖๔.

อุปสมบทประเภทใดก็ไม่จัดเข้าในการบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ เพราะว่าการออกบวชของพระองค์เป็นการบวชแบบอริชฌาน วิธีการก็คือ การตัดสินพระทัยออกจากเรือนด้วยความมุ่งมั่นในการแสวงหา สัจธรรม แล้วใช้พระขรรค์ตัดพระเมาลีรุ่งห่มผ้ากาสายะ (เป็นผ้าเก่าที่หาได้ตามมีตามเกิด ยังไม่มีแบบฟอร์มที่ชัดเจน) อริชฌานเพศนักรบวช แล้วออกแสวงหาสัจธรรม การออกบวชของพระองค์จึงสำเร็จด้วยการอริชฌาน อาจเคยได้ยินว่าเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชา จึงอาจทำให้สงสัยว่า บรรพชากับบวชต่างกันอย่างไร การบรรพชาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการบวชทั่วไป รวมทั้ง การอุปสมบทด้วยเพราะว่าก่อนการอุปสมบทนั้นต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรก่อน ในครั้งแรก แห่งการตรัสรู้ผู้สมครประพตติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัย ตั้งแต่พระอัญญาโกณฑัญญะลงมากล่าว คำทูลขอทั้งบรรพชาทั้งอุปสมบทควบคู่กันไป ครั้นทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชกุลบุตรด้วยไตรสรณ คมน์ ก็ทรงอนุญาตควบคู่กันไปทั้งบรรพชาทั้งอุปสมบท เป็นอันว่าพระสาวกรูปหนึ่งๆ ได้รับทั้ง ๒ อย่าง การให้บวชด้วยไตรสรณคมน์ อาจแยกออกเป็น ๒ ตอน คือการให้ครองผ้ากาสายะเป็นการให้ บรรพชา และการให้รับสรณคมน์เป็นการให้อุปสมบท ทรงรับผู้ทูลขอเข้าในพระธรรมวินัยด้วยพระ วาจาว่า มาเถิด ภิกษุ หรือเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ประพตติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุด ทุกข์โดยชอบเถิด ถ้าผู้ทูลขอบรรลुพระอรหัตแล้ว เช่น พระยส ยกคำว่า เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเสีย มีเพียงคำว่า ประพตติพรหมจรรย์เถิด พระวาจานี้ก็แยกออกเป็น ๒ ตอนได้เหมือนกันพระดำรัสว่า มา เถิด ภิกษุหรือเป็นภิกษุมาเถิด ตอน ๑ ทรงพระอนุญาตให้ถือเพศ ได้แก่ประทานบรรพชา พระดำรัส ว่า ประพตติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ตอน ๑ ทรงพระอนุญาตให้รับประพตติ พระ ธรรมวินัยได้แก่ประทานอุปสมบท พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า พอทรงรับเพศเดิมของผู้ที่ย่อม อันตรธานหาย บาตรจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ย่อมเข้าสอดสวมภายในทันที แปลคำนี้ว่า ผู้เป็นบรรพชิต มาเดิมไม่ได้ เปลี่ยนผ้าอันครองอยู่นั้น ทรงรับทั้งครองผ้าอยู่อย่างไร การที่ทรงพระอนุมติเพศเดิมนั้น ก็นับว่าประทานบรรพชาได้อยู่ ฝ่ายผู้เป็นคฤหัสถ์มา คือพระยสและพระภัททวัคคิยกุมาร ๓๐ อย่างไม่รู้ต้องครองผ้าก่อน ทรงพระอนุญาตให้ถือเพศเป็นการประทานบรรพชายนความแห่ง ๒ เรื่อง กล่าวว่าการให้รับถือเพศเป็นการให้บรรพชา การให้รับปฏิบัติธรรมเป็นการให้อุปสมบท กล่าวอย่างนี้ เทียบกันได้กับคำว่า เกิดด้วยรูปกายและเกิดด้วยธรรมกาย ที่ดัดแปลงมาจากชื่อว่า ทูวิช แปลว่า เกิด ๒ หน ของพวกพราหมณ์ หนที่หนึ่งคือการได้รับครอบเป็นพราหมณ์ครั้ง ครั้งที่สองคือการได้อุปสมบท ด้วยญัตติจตุตถกรรม ก่อนนี้ทรงพระอนุญาตสามเณรบรรพชา ก็ต้องให้ปลงผมและหนวดให้ครองผ้า ก่อนแล้วจึงสวดกรรมวาจาอุปสมบท นั้นเป็นการให้บรรพชาเหมือนกัน บรรพชาจึงเป็นบูรพประโยค แห่งอุปสมบทภายหลังแต่ทรงเลิกการให้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์แล้ว ทรงพระอนุญาตสามเณร บรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ขึ้น ในคราวที่ทรงเห็นสมควรจะยอมรับเด็กเข้าไว้ในสำนัก แต่ไม่ทรงยอมให้ อยู่เป็นเด็กสามัญเหมือนในบัดนี้ ต้องให้ถือเพศบวช เรียกว่าสามเณร มีเรื่องเล่าว่า พระราหุลกุมาร เป็นองค์แรก ได้รับพระพุทธานุญาตให้บวชเป็นสามเณร พระศาสดาไม่ได้ทรงบวชเอง โดยให้พระสารี บุตรบวชให้การบวช เรียกว่า บรรพชา เด็กผู้ควรรับบรรพชาในคราวแรกกำหนดว่าต้องมีอายุถึง ๑๕ ปีแต่ในภายหลังไม่ได้จำกัดอายุ เพียงรู้จักโลกาก็ใช้ได้^{๑๔} ซึ่งก็หมายถึงเด็กที่จะบวชจะต้องพูดคุ้ยรู้เรื่อง

^{๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๘๖-๘๘.

อย่างสามณรรพหุก็บรรพชาตอนที่เมื่ออายุเพียงแค่ว่า ๗ ปีเท่านั้น ในการอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า เรียกว่าการอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท

๑. ถ้าผู้อุปสมบทสำเร็จพระอรหันต์ผลแล้วทรงประทานด้วยพระวาจาว่า “เอหิภิกขุสุวากขาโต ธมโม จร พุทฺทมจฺริย” ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเราผู้ตถาคตกล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด.

๒. ถ้าผู้อุปสมบทยังไม่สำเร็จพระอรหันต์ผลทรงประทานด้วยพระวาจาว่า “เอหิภิกขุสุวากขาโต ธมโม จร พุทฺทมจฺริยสมมา ทุกฺขสฺสอนตฺถิกิริยาเย” ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเราผู้ตถาคตกล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อกระทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด.

แต่ถ้าผู้รับหลายคน คือตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ก็เปลี่ยนคำว่า “เอหิภิกขุ” เป็น “เอถภิกขโว” เปลี่ยนคำว่า “จร” เป็น “จฺรถ” ตามวจนะนิยมของมคธภาษา นอกนั้นก็เดิม^{๑๕} หากมองในแง่บุคคล อาจเห็นว่าการบวชในพระพุทธศาสนามี ๒ วิธี คือ การบวชกับพระพุทธเจ้าและการบวชจากพระสาวกหรือจากสงฆ์ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

วิธีหนึ่ง “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงเอง คือทรงเปล่งพระวาจาแก่ผู้อุปสมบทว่า “ ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ” ดังนี้ ทรงอนุญาตแก่ผู้ใดด้วยพระวาจา นี้ ผู้นั้นก็เป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย

วิธีที่สอง เรียก “ติสรณคมนุอุปสัมปทา” อย่างที่ทรงอนุญาตแก่พระสาวก คือ ให้ผู้อุปสมบทปลงผมและหนวดเสียก่อนแล้ว ให้นุ่งผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาดแล้วให้นั่งกระโหยงเท้า ประนมมือขึ้นไหว้ภิกษุทั้งหลาย แล้วสอนให้ว่าตามไปว่า “ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นที่พึ่ง” เป็นภาษาบาลีว่า “พุทฺธฺสรณคฺคจฺฉามิ ธมฺมฺสรณคฺคจฺฉามิ สงฺขมฺสรณคฺคจฺฉามิ” เมื่อสำเร็จแล้ว เป็นอันว่าได้เป็นองค์ภิกษุในพระพุทธศาสนาวิธีหลังนี้ ต่อมาใช้เป็นวิธีบวชของสามเณร ส่วนภิกษุรับสั่งให้ใช้อีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า “ญัตติจตุตถกรรม”^{๑๖}

วิธีบวชแบบ เอหิภิกขุอุปสัมปทา เสื่อมสูญไปก่อนพุทธศักราชในเมื่อมีวิธีญัตติจตุตถกรรมขึ้น การอุปสมบทอย่างนี้ต้องสำเร็จด้วยภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า คณะสงฆ์ คือ ต้องประชุมสงฆ์ ๔ รูป ขึ้นไปเป็นองค์พยาน^{๑๗}

พระพุทธศาสนาถือว่า การบวช เป็นชีวิตขั้นที่สองรองจากเกิด ผู้ชายทุกคน เมื่ออายุครบแล้วจะต้องบวช การบวชถือว่าเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้ศีลศีลธรรม และเป็นการชดใช้หนี้บุญคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ดังนั้น การบวชจึงถือเป็นประเพณี ที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายทุกคน การบวชเป็นการงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น คือเว้นจากกิจบ้านการเรือน มาบำเพ็ญเพียรทำกิจพระศาสนาถ้าเป็นสามเณร เรียกบรรพชา ถ้าเป็นพระภิกษุเรียกอุปสมบท มี ๓ อย่าง คือ

๑. พระพุทธเจ้าบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า มาเถิดพระภิกษุ ธรรมเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อพ้นทุกข์โดยชอบเถิด เรียก เอหิภิกขุอุปสัมปทา

^{๑๕}ร. มณีวงศ์ ป., **หลักปฐมสมโพธิ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (พระนคร, ๒๔๘๒), หน้า ๖๓-๖๔.

^{๑๖}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๘๘.

^{๑๗}เสถียร พันธรังสี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ. เชียงสะพานยมราช พระนคร, ๒๕๐๖), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

๒. พระสาวกบวชให้ ด้วยเปล่งวาจาว่า พุทธังสรณังคัจฉามิ อัมมังสรณังคัจฉามิสังขัง
สรณังคัจฉามิ เรียก ตีสรณคณูปสัมปทา

๓. พระสงฆ์ ๕ รูป รวมทั้งพระอุปัชฌาย์บวชให้ด้วยการสวดญัตติ ๑ ครั้ง อนุสาวนา ๓ ครั้ง
รวมเป็น ๔ ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชข้อที่ ๓ นี้เป็นการบวชที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้^{๑๘}

ในเรื่องของการอุปสมบท ร. มณีวงศ์ ป. ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักปฐมสมโพธิว่าการ
อุปสมบทมี ๔ ประเภท คือ

๑. เอหิภิกขุอุปสมปทา อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ
๒. ตีสรณคณูปสมปทา อุปสมบทด้วยถึงสรณคณ ๓
๓. ญัตติจตุตถกัมมอุปสมปทา อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม
๔. อัญญาจิกุอุปสมปทา อุปสมบทด้วยญัตติ

จตุตถกรรมวาจาในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย รวมเป็น ๘ กรรมวาจານี้ เฉพาะนางภิกษุณี^{๑๙}

ในเรื่องนี้ ส. ธรรมภักดี ได้กล่าวไว้ใน พระไตรปิฎก มหาวิถิตารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์โดย
จำแนกการอุปสมบทตั้งแต่สมัยพุทธกาล มี ๘ วิธี คือ

๑. เอหิภิกขุอุปสมบท รับด้วยวิธีทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุ อย่างที่ประธานแก่พระอัญญา
โกณฑัญญะเป็นองค์แรก ทรงเลกวิธีนี้เมื่อทรงมอบการบริหารแก่คณะสงฆ์

๒. สรณคณอุปสมบท ทรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้าหมู่ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยาะ แล้วให้รับพระไตรสรณคณด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ยกวิธีนี้มาใช้
บวชสามเณร เช่น ที่โปรดให้พระสารีบุตรจัดการบวชสามเณรราหุลเป็นองค์แรก

๓. โอวาทปฏิบัติคณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับพระโอวาทอย่างที่ว่าประธานแก่พระ
มหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น

๔. ปัญหาพยากรณ์อุปสมบท รับด้วยวิธีประธานปัญหาให้ตอบ อย่างที่ประธานแก่
สามเณรโสปากะเพียงองค์เดียวเท่านั้น

๕. ครุธรรมปฏิบัติคณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุธรรม ๘ ข้อ อย่างที่ประธาน
แก่นางคณิกาอัทธกาสี คนเดียวเท่านั้น

๖. อัญญาจิกุอุปสมบท รับด้วยวิธี ถ้าขอบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ขอบวชในฝ่ายภิกษุณี
สงฆ์ก่อนแล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี

๗. ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสมบท อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกัมมวาจา พระพุทธเจ้า
อนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระ
อนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ราธะภิกษุเป็นองค์แรก^{๒๐} ถึงแม้ว่ามุมมองของการอุปสมบทจะมีความ
ต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของจำนวน แต่ในส่วนของวิธีนั้นมีเท่ากัน คือ การบวชที่สำเร็จจากพระพุทธเจ้า

^{๑๘}พระมหาปริชา ปริญญาโณ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (จ.อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๙}ร. มณีวงศ์ ป., หลักปฐมสมโพธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (พระนคร, ๒๔๘๒), หน้า ๘๒-๘๓.

^{๒๐}ส. ธรรมภักดี, พระไตรปิฎก มหาวิถิตารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์, (พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ภิกขุวิภังค์), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, ๒๕๐๔), หน้า ๘๑-๘๒.

เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชที่สำเร็จจากการรับไตรสรณคมณ์ เรียกว่าติสรณคมนุปสัมปทา และวิธีที่สำเร็จจากสงฆ์ตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา

สรุปได้ว่าประเภทของการบวชคือ เอหิภิกขุอุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง สรณคมนอุปสมบท ทรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้าหมู่ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสา ยะ แล้วให้รับพระไตรสรณคมนด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ยกวิธีนี้มาใช้บวชสามเณร โอวาทปฏิคคหณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับพระโอวาทอย่างที่ท่านแก่พระมหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น ปัญญาพยากรณ์อุปสมบท รับด้วยวิธีประทานปัญหาให้ตอบ อย่างที่ท่านแก่สามเณรโสปากะเพียงองค์เดียวเท่านั้น ครุฑมมปฏิคคหณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุฑธรรม ๘ ข้อ อย่างที่ท่านแก่นางคณิกากอชตมกาสิ คนเดียวเท่านั้น อัญญาจิกากอุปสมบท รับด้วยวิธี ถ้าขอบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์สงฆ์ก่อนแล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสมบท อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกัมมวาจา พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ภิกษุเป็นองค์แรก ถึงแม้ว่ามุมมองของการอุปสมบทจะมีความต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของจำนวน แต่ในส่วนของวิธีนั้นมีเท่ากัน คือ การบวชที่สำเร็จจากพระพุทธเจ้า เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชที่สำเร็จจากการรับไตรสรณคมณ์ เรียกว่าติสรณคมนุปสัมปทา และวิธีที่สำเร็จจากสงฆ์ตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งปัจจุบันใช้วิธีนี้

๒.๑.๔ วิธีการอุปสมบทตามแบบพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนิกายที่ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะกระแสโลกหรือค่านิยมสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดในเรื่องของการอุปสมบทนี้ ก็ถือปฏิบัติตามพระบรมพุทธานุญาต แต่ในปัจจุบันอาจมองว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เพิ่มเติมเข้ามาในพิธีอุปสมบท แต่องค์ประกอบหลักตามพระบรมพุทธานุญาตก็ยังคงอยู่ การเป็นพระสงฆ์นั้นจะเป็นเพศหญิงก็ได้ เพศชายก็ได้ เป็นฆราวาสก็ได้ บรรพชิตก็ได้ จะอยู่ในหมู่ก็ได้ เรียกว่าพระสงฆ์ทั้งนั้น สมมติสงฆ์จึงยังไม่เป็นพระสงฆ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัยยังไม่เป็นเนืองนาบุญตามหลักของพระพุทธศาสนา ยังคงเป็นเพียงลูกชาวบ้านที่เข้ามาบวชทางกายแต่ใจยังมีได้บวช^{๒๑} ผู้ใดที่ถือบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาเรียกว่าสงฆ์ แต่จะเป็นสงฆ์โดยสมมติหรือเป็นสงฆ์ที่แท้จริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับระดับของความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา トラบใดที่ยังไม่หลุดพ้นก็ถือว้างเป็นสมมติสงฆ์อยู่ แต่ถ้าหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาแล้วเรียกว่าสงฆ์โดยแท้จริง

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้น มีอยู่ ๒ วิธีการบวชแบบมหานิกาย (แบบลังกาวงศ์) และการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งการบวชทั้ง ๒ แบบนี้จะใช้ภาษาบาลี หรือมคธ^{๒๒} ซึ่งข้อกำหนดจะมีคล้ายกัน เพียงแต่วิธีการเท่านั้นที่ดูต่างกัน เช่นข้อจำกัดสำหรับคนที่ไม่ควรให้บวชคือคนมีเมียอายุไม่ครบ คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน คนหลบหนีราชการ คนมีคดีค้างในศาล คนถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ คนถูกห้ามอุปสมบทโดยเด็ดขาด

^{๒๑} ปุ่น จงประเสริฐ, *วิธีระงับดับทุกข์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๙.

^{๒๒} สุนทรียา สุนทรวิภาค, *การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ)*, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙), หน้า ๒๙.

(คนที่เคยต้องอาบัติปาราชิก) คนมีโรคติดต่อกัน คนมีอวัยวะพิการไร้ความสามารถจนไม่อาจปฏิบัติศาสนกิจได้สะดวกคนที่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ไม่ควรให้บวช^{๒๓} ซึ่งพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทได้ปฏิบัติร่วมกัน ไม่ว่าจะฆานิกายหรือธรรมยุติกาย และอีกประเภทหนึ่งคือคนที่ทำผิดต่อพระศาสนาโดยเจตนา มีอยู่ ๗ ประเภท คือ คนฆ่าพระอรหันต์, คนทำร้ายภิกษุณี, (ได้แก่คนผู้ข่มขืนภิกษุณี) คนลักเพศ ที่เรียกตามศัพท์บาลีว่า เถยยสังวาส, ภิกษุไปเข้ารีตเดียรฉัตร, ภิกษุต้องปาราชิกละเพศไปแล้ว, ภิกษุผู้ทำสังฆเภท, คนทำร้ายพระศาสดาจนถึงหื้อพระโลหิต ๒๕ นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ห้ามบรรพชาด้วย ในจำพวกคนถูกห้ามไม่ได้รับบรรพชานั้น เมื่อจำแนกโดยละเอียดมี ๘ ประเภท คือ

๑. คนมีโรคอันจะติดต่อกัน เป็นโรคเรื้อรังที่ไม่รู้จักหาย ได้แก่โรค ๕ อย่าง คือ “กุฎฐิ” โรคเรื้อน, “คณฺโฑ” คือ โรคฝี เช่น ฝีดาษและอีสุกใสและหัด, “กิลาสโ” โรคกลาก, “โสโส” โรคมองคร้อ หรือหิดอันมีอาการคล้ายกัน, “อปมาโร” โรคลมบ้าหมู, โรค ๕ อย่างนี้ยกขึ้นซักถามก่อนหน้าให้อุปสมบท “ปาปโรโค” โรคเรื้อรังเช่นริดสีดวง, น่าจะจัดโรคอันเป็นผลแห่งกามเข้าในบทนี้ด้วย “ปกขหตตา” ความเป็นผู้เข้าไปซีกหนึ่ง เช่น โรคอัมพาต คนเป็นโรคเหล่านี้หากว่ารักษาหายเป็นปกติแล้วจึงจะบรรพชาได้

๒. คนมีอวัยวะบกพร่อง คือ มีมือขาด มีเท้าขาด มีทั้งมือทั้งเท้าขาด มีหูขาด มีจมูกขาดมีทั้งหูทั้งจมูกขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้าขาด มีง่ามมีอง่ามเท้าขาด บทนี้อรรถกถาแก้ว่า มีนิ้วหัวแม่มือ นิ้วหัวแม่มือเท้าขาด มีเอ็นขาด

๓. คนมีอวัยวะไม่สมประกอบ คนมีมือเป็นแผ่น คือนิ้วมือไม่เป็นง่าม คนค่อม คือมีหลังโก่ง คนเตี้ย คือเตี้ยกว่าคนปกติ คนคอกอก คนตีนปุก คนสูงเกินบ้าง ต่ำเกินบ้าง ดำเกินไปขาวเกินบ้าง ผอมเกินบ้าง อ้วนเกินบ้าง มีศีรษะเชื่องเกินบ้าง มีศีรษะหลิมเกินบ้าง เป็นต้น ในจำพวกนี้ คนที่แก้หาย เช่นคนมีมือเป็นแผ่น รักษาจนหายแล้วสามารถบรรพชาได้

๔. คนพิการ คือคนตาบอดตาใส ได้แก่คนเป็นต้อกระจก คนง่อย คือมีมือหงิกบ้าง มีเท้าหงิกบ้าง มีนิ้วหงิกบ้าง คนมีเท้าหรือขาพิการ เดินไม่ปกติ ต้องเดินโขยก คนตาบอดหรือมีดวงตาเสีย คนใบ้ คนหูหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ คนทั้งบอดทั้งหนวก คนทั้งใบ้ทั้งหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหนวก

๕. คนทุพพล คือ คนแก่อ่อนแอ ทำงานไม่ไหว คนเปลี้ย บทบาลีว่า “ฉินฺนิริยาปโถ” คนมีอิริยาบถขาด (เส้นประสาทพิการ) ไม่สามารถเคลื่อนไหวอย่างคนปกติได้

๖. คนมีเกี้ยวข้อง คือคนอันมารดาบิดาไม่ได้อนุญาต คนเป็นราชกัญ คือข้าราชการอันพระราชทานเลี้ยง ในบัดนี้ ตรงกับข้าราชการอยู่ในตำแหน่ง ได้รับพระราชทานเงินเดือนหรือเบี้ยเลี้ยงคนมีหนี้สิน คนเป็นทาส คนจำพวกนี้พ้นจากเกี้ยวข้องแล้ว คือบุตรได้รับอนุญาตของมารดาบิดาราชกัญ ได้รับอนุญาตของพระราชานี้หรือเจ้าหน้าที่เหนือตน คนมีหนี้สินใช้หนี้เสร็จแล้ว คนเป็นทาสได้รับปลดเป็นไทแล้ว รับบวชได้

๗. คนเคยถูกอาชญาแผ่นดิน มีหมายปรากฏอยู่ คือคนถูกเขียนหลังลาย คนถูกสักหมายโทษ เช่น ในกาลก่อนคนต้องปาราชิกจะถูกสักไว้บนใบหน้า๘. คนประทุษร้ายความสงบ คือโจรผู้ร้ายที่ขึ้นชื่อโด่งดัง บทบาลีว่า “ธพฺพโรโจโร” โจรดุจฝูงง คนโทษหนีเรือนจำ คนทำผิดอันกฎหมายไม่คุ้มไว้ ใครก็สามารถฆ่าหรือทำร้ายได้โดยไม่มีโทษ บทบาลีว่า “ลิจิตโก” แปลว่า ผู้ถูกเขียนไว้ คือมี

^{๒๓} พระมหาปริชา ปริญาณ โณ ป.๙, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (จ.อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

ประกาศออกมาว่า พบเข้าในทีใด ให้ฆ่าเสียในทีนั้น คนเหล่านี้ ถูกห้ามบรรพชาเมื่อถูกห้ามบรรพชาแล้วก็ถูกห้ามอุปสมบทด้วย^{๒๔} ทั้งคนที่ถูกห้ามไม่ให้บรรพชาและถูกห้ามไม่ให้อุปสมบทนั้นถึงแม้ว่าจะเข้ารับการบรรพชาหรืออุปสมบทอย่างถูกต้องก็ตาม ยังไม่ถึงว่าเป็นนักบวชทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง เพราะคนเหล่านั้นเป็นคนที่ไม่มีบริสุทธิ การที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามคนเหล่านี้บวชไม่ใช่ว่าพระองค์ทรงจำกัดสิทธิ์ในการบรรพชาหรืออุปสมบท แต่การที่พระองค์ทรงห้ามก็เพราะว่าทรงเล็งเห็นประโยชน์ของคนหมู่มาก หากทรงอนุญาตให้บวชเข้ามาก็จะสร้างความวุ่นวายให้กับสังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นข้าศึกต่อหลักความสงบ “ส่วนคนที่ควรให้บวช คือ คนมีอายุครบ ๑ มีอาชีพชอบและมีหลักฐานดี ๑ มีความประพฤติดี ไม่ติดฝิ่น กัญชา และสุราเป็นต้น ๑ มีความรู้อ่านออกเขียนได้ ๑ ปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ ไม่ชราทุพพลภาพหรือ พิกุลพิการ ๑ ผู้มีลักษณะดังกล่าวมานี้จึงควรให้บวช”^{๒๕}

คนที่จะอุปสมบทเพื่อเป็นพระภิกษุ ต้องเป็นผู้ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ มิใช่อกัฬบุคคลผู้ถูกห้ามเด็ดขาด อายุนั้นกำหนดนับตั้งแต่แรกปฏิสนธิมา ถ้าไม่แน่ใจให้นับการอยู่ในครรภ์อย่างมากที่สุดไม่เกิน ๙ เดือน เพราะในตำราครุฑรักษาภิกษุกล่าวไว้ว่า โดยปกติตั้งครรภ์มาได้ประมาณ ๒๗๐ วันจึงคลอด คลอดเร็วกว่านั้นเด็กไม่คอรอด เมื่อนับรวมในครรภ์แล้วยังไม่ถึง ๒๐ ปี ท่านให้นับปีเกิดเป็นปี ๑ ปีอุปสมบทเป็นปีที่ ๒๐^{๒๖} เมื่อกรันกรองดีแล้วว่าสามารถบรรพชาหรืออุปสมบทได้ คนที่จะบรรพชาหรืออุปสมบทนั้นจะต้องเตรียมองค์ประกอบให้พร้อม ดังนี้

๑. เตรียมเครื่องอัฐบริขารไว้ให้พร้อมบริขารของพระที่จำเป็นต้องมีพร้อมในเวลาเมื่อบวชมี ๘ อย่าง เรียกว่าอัฐบริขาร คือ ๑) ผ้าไตรครอง (มีผ้า ๓ ผืนด้วยกัน คือ สังฆาฏิ อุตตราสงค์ อันตราวาสก) ๒) บาตร มีถลกพร้อม ๓) มีดตัดเล็บหรือสำหรับปลงผมก็ได้ ๔) เข็มเย็บผ้าพร้อมด้วยด้าย ๕) ผ้าประคตเอว ๖) ผ้ากรองน้ำ นี้เรียกว่าบริขาร ๘

ผู้จะบวชหรือผู้ปกครองจะต้องรู้ว่าการบวชนี้ เป็นบุญกุศลที่ประณีตและเป็นบุญกุศลชั้นพิเศษด้วย การจัดบริขารจึงจำต้องประณีตให้สมกัน บางคนไม่ทราบเรื่องเมื่อเห็นเขาบวชก็บวชตาม เขาความสนใจในการบวชก็น้อยไป กลับเห็นว่าเครื่องบริขารไม่สำคัญจึงจัดบริขารที่ไม่มีคุณภาพ พอให้ได้บวชขอไปที แต่ไปมุ่งในการทำอย่างอื่นมากไป เอาเงินเอาทองไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น เอาไปเลี้ยงกันเป็นการใหญ่ เอาไปจ่ายในทางสนุกสนาน เช่น มีขบวนแห่หรือมีการมหรสพ ส่วนการจัดบริขารไม่จัดให้ประณีตสมกับการบวชเลย เพียงแต่ไตรครองก็ใช้ผ้าเล็กๆ แคบๆ ไม่ได้ขนาด ผ้าก็เลวๆ บาตรก็เลว ก็เลวไปเสียแทบทั้งหมด แต่ไม่ใช่ว่าไม่มีจะจ่าย มีเหมือนกัน แต่เพราะไม่เข้าใจว่าบริขารเป็นสิ่งสำคัญอย่างไรเท่านั้น บางคนก็ถือเอาการบวชเป็นการหาทุนด้วยวิธีลงขันและบอกบุญ ยิ่งไม่มีผู้รู้แนะนำในเรื่องการบริขารแล้ว ก็เลยใช้บริขารไม่ประณีต ถ้าไปได้ผู้ชายบริขารเป็นผู้แนะนำแล้วก็เลยไม่ได้บริขารที่ดี เพราะผู้ชายเขาต้องการขายเครื่องบวชเพียงแต่ให้ขายได้คล่องๆ และเห็นว่าถูกผู้ชายจึงต้องตัดผ้าแทนที่จะได้ขนาดก็ให้เล็กลง เพื่อจะได้เอาเนื้อผ้าที่เหลือไปรวมทำเป็นอีกผืนหนึ่งได้กำไรของเขาอยู่ที่ได้เนื้อผ้าเพิ่มขึ้นอีก เมื่อตัดผ้าให้เล็กลงก็ขายถูกได้ ส่วนบริขารอื่นๆ ก็ทำให้เลวถ้าให้ตีราคาที่ต้องแพง การซื้อไม่ชอบซื้อของแพงอยู่แล้ว เมื่อเห็นของถูกและก็ได้ใช้เหมือนกันจึงซื้อยั้งผู้ชาย

^{๒๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๙๘.

^{๒๕} พระมหาปริชา ปริญาโณ ป.๙, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, (จ.อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, ๙๔-๙๕.

อธิบายว่า บวชเพียง ๓ เดือนไม่ต้องสึกก็ได้ เดียวก็จะสึก เอาอย่างนี้ก็ได้ เอาดีๆ ไปทำไมเปลืองเปล่า ๆ ผู้ซื้อก็เลยศรัทธาเต็มใจซื้อ อย่างนี้จะได้ของประณีตอย่างไรเพราะฉะนั้นผู้บวชหรือเจ้าภาพผู้อุปถัมภ์การบวช สมควรจะรู้ความสำคัญข้อนี้ แม้ลูกหลานของตนจะบวชได้ก็วันก็ตาม ต้องเป็นองค์พระ บวชวันเดียวก็เป็นพระ บวช ๕ ปี ๑๐ ปีก็คงเป็นพระเหมือนกัน เมื่อต้องการจะสร้างลูกหลานให้เป็นพระเช่นนี้ จึงสมควรจัดบริหารให้ประณีตไตรครวใช้ไตรตัด ถ้าไม่สามารถจะใช้สังฆาฏิ และจีวรเป็นผ้าตัด สบงธรรมดาก็ได้ ถ้าสามารถก็ใช้ตัดให้ครบทุกตัว และผ้าไตรนั้นก็ต้องให้ได้ขนาดพอนุ่งห่มได้สบาย ขนาดผ้าไตรได้กล่าวมาในเบื้องต้นแล้ว สังฆาฏิควรเป็น ๒ ชั้น (สำหรับที่วัดมหาธาตุต้องสังฆาฏิ ๒ ชั้น) การใช้ผ้าไตรครองดีประณีตและได้ขนาดอย่างดี ก็เพิ่มเงินไปอีกไม่เท่าไร ไหน ๆ ก็บวชลูกหลานทั้งที อะไร ๆ ก็ยอมเสียได้ เพื่อให้ได้บริหารที่ดีถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๒. จัดบริหารสำหรับใช้สอยที่จำเป็นบางอย่างผู้บวชจะต้องเข้าใจว่าเมื่อบวชแล้ว ก็ต้องอยู่วัดก็เท่ากับแยกครัวไปอยู่แผนกหนึ่ง ของจำเป็นสำหรับใช้ก็คือที่นอนหมอนมุ้ง กระโถน ชันน้ำ จานข้าว ส้อมกับข้าว หรือกลุ่ม ปิ่นโต ซ้อน ช่อมตะเกียง ฯลฯ แล้วแต่จำเป็นเพียงใด เพราะของเหล่านี้ให้ความสะดวกเมื่อเวลาบวชเป็นพระแล้วสงบ จีวร สำหรับผลัดเครื่องไตรครอง หรือเป็นผ้าอาศัยนี้ก็จำเป็นต้องมี ถ้าจะถือ ไตรจีวรชุดงค์ เพียงมีผ้าไตรก็พอแล้วไม่ต้องมีสบงจีวรสำหรับอาศัยอีกก็ได้

๓. จัดเครื่องสักการะสำหรับแสดงความเคารพผู้บวชจะต้องเข้าหาพระอุปัชฌายะและอาจารย์ เมื่อเข้าเพื่อทำพิธีต้องศีลใด ก็ต้องมี เทียนรูป ดอกไม้ ๓ สิ่งนี้ไปถวายก่อนเพราะของ ๓ อย่างนี้ถือเป็นเครื่องหมายให้ความเคารพนับถืออย่างสูง จะขาดไม่ได้ เวลาเข้าขอบรรพชาจะต้องมีสำหรับหนึ่ง เวลาขอไตรสรณคมน์แลศีลก็มีสำหรับหนึ่ง เวลาเข้าขอนิสังข์ก็ต้องมีสำหรับหนึ่ง แต่การขอนิสังข์มักใช้เทียน รูป ดอกไม้ เป็นพิเศษ เรียกว่ารูปเทียนขอนิสังข์ กระธงใส่ดอกไม้ เขามักทำเป็นกระถางแล้ว มีกรวยครอบ เรียกว่ากรวยอุปัชฌาย์ในกระถางนั้นเขามักใส่หมากบ้าง เมียงบ้าง ดอกไม้บ้าง แล้วแต่ความนิยม อันที่แท้เขาใส่ดอกไม้การทำดอกไม้เป็นเครื่องสักการะนี้ ถ้าผู้สามารถมักทำกันเป็นงานใหญ่ถึงกับเย็บดอกไม้เป็นตาข่ายหุ้มรูปเทียนบ้าง ทำเป็นกรวยดอกไม้สดอย่างประณีตบ้าง แม้ผ้าไตรครองก็มีดอกไม้หุ้มไตรบัดนี้ตามตลาดเขามักทำสำรองไว้ขาย เพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้บวช แต่โดยมากมันเป็นดอกไม้กระดาศ ไม่ใช่ดอกไม้สด

๔. บอกลาท่านที่ควรบอกลาการบวชถือเป็นการกุศลพิเศษ เพราะในชีวิตคนหนึ่งก็มีเพียงครั้งเดียว เมื่อถึงคราวบวชจึงต้องไปลาญาติมิตรและผู้เคารพนับถือ วิธีไปลาก็ต้องมีดอกไม้รูปเทียนไปลา พร้อมกันนั้นก็ถือโอกาสขอขมาด้วย การไปลาหรือมีการ์ด ไปบอกเป็นวิธีที่ดีเพื่อให้บรรดาญาติมิตรและผู้นับถือ ได้มาร่วมแสดงความปริตาปราโมทย์และอนุโมทนา เป็นการเชื่อมสามัคคี ถ้าจะหลงลืมไม่ได้บอกหรือบอกกันไม่ทัน เขามักจะโกรธถึงกับหากันว่าไม่ใช่ญาติมิตรหรือคนนับถือกันทีเดียว เพราะฉะนั้นการบวชจึงต้องลากันตามฐานะที่เกี่ยวข้องกัน^{๒๗}

ในการกำหนดอายุสำหรับผู้บวช อายุสำหรับผู้ขอเป็นสามเณร ไม่ได้กำหนดไว้ วยรุ่นคนใดที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบขึ้นไปก็ขอบวชเป็นสามเณรได้ ทั้งนี้ขอแต่เพียงเจรจารู้เรื่อง อดอาหารเย็นได้ห่มจีวรเป็น แม้จะมีอายุเกิน ๒๐ ปีไปแล้วเท่าไร ๆ ก็ไม่ห้ามในเรื่องขอบวชเป็นสามเณร ซึ่งบางครั้งเคยมีผู้สูงอายุอยากบวช แต่ไม่ประสงค์จะรักษาศีลมากอย่างพระภิกษุ จึงขอบวชเพียงสามเณรก็

^{๒๗} สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ, **คู่มือบวชภาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๕.

เคยมีอยู่เสมอ ๆ ส่วนการขอวชเป็นพระนั้น มีกำหนดอายุไว้ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป นอกจากกำหนดเรื่องอายุไว้แล้ว ยังกำหนดคุณสมบัติอื่น ๆ ไว้ด้วย เช่น ตามคำขานนาค กล่าวถึง คือ

๑. ไม่เป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรื้อน ฝี กลาก มงคร๋อ (โรคหลอดลมดป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม ทำให้มีอาการไอเรื้อรัง)^{๒๘} ลมบ้าหมู โรคที่กล่าวถึงนี้ อาจจะมองว่าไม่เห็นสำคัญอะไร แต่ในความหมายทางพระ ท่านหมายถึงการที่คนเราเป็นโรคอย่างใดอย่างหนึ่งที่อยู่ในขั้นพียงร้ายก็เลยจ้อย่างยิ่ง หากจะมาร่วมอยู่ในหมู่คณะคนมาก ๆ เป็นต้น

๒. ต้องเป็นมนุษย์ คือจะบวชได้ก็แต่คนเท่านั้น เนื่องเพราะสมัยโบราณ เล่ากันว่า มีนาคหรือยักษ์ปลอมเข้ามาขอวชในพระพุทธศาสนาด้วย

๓. ต้องเป็นเพศชาย ที่ห้ามไว้เพื่อไม่ให้ กะเทย หรือคนลักเพศมาปลอมบวชปะปนในหมู่สงฆ์

๔. ต้องเป็นไท คือ เป็นคนมีอิสระ ไม่เป็นทาสหรือลูกจ้างใคร ๆ เขาหนีมาบวช

๕. ต้องปลอดหนี้สิน คือ ไม่มีหนี้สิน ที่ใคร ๆ ขณะกำลังจะบวชมีเจ้าหนี้มาทวงถาม หรือฟ้องร้องในเรื่องหนี้สินต่าง ๆ

๖. ไม่ใช่ราชกัญ คือไม่เป็นข้าราชการ แต่ในขั้นนี้ถึงเป็นข้าราชการ แต่ได้รับการอนุญาตให้ลาบวชได้ตามระเบียบของทางราชการถูกต้องแล้ว ก็ใช้ได้ ดังนั้น ใครเป็นข้าราชการ ลาบวชจะต้องเอาใบอนุญาตไปแสดงต่อพระอุปัชฌาย์ด้วย

๗. ได้รับอนุญาตจากพ่อและแม่ของตนแล้ว คือ ปกติคนที่ขอบวชมักจะมีพ่อแม่เป็นเจ้าภาพอยู่แล้ว แต่มีบางราย พ่อแม่ล้มหายตายจากไปก่อน อาจจะมีเมีย หรือพี่น้องบวชให้ ก็มีสำหรับข้อนี้ท่านกันไว้ จึงมีคำถามในเวลาขานนาค เคยมีชายที่แต่งงานขอลาบวช กำลังขานนาคอยู่หน้าโบสถ์ขณะนั้นเมียไม่อนุญาตจึงวิ่งไปแจ้งต่อคู่สวดว่านางเป็นเมียของนาคที่กำลังขอบวช ซึ่งตนเองไม่ได้อนุญาต ถ้าเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์จะบวชให้ไม่ได้เป็นอันขาด

๘. ต้องมีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก่อนจะขอบวชต้องมาไล่วัน เดือน ปีคู่ก่อน ถ้าไม่ครบก็บวชไม่ได้ ถึงต้นทຽງบวช ก็ไม่เป็นพระภิกษุสงฆ์ มีเล่ากันว่า คนอายุไม่ครบบวชพระ เคยบ้่าๆบวช มาหนักต่อนักแล้ว ไม่ควรกระทำ

๙. ต้องมีเครื่องบริวารครบถ้วนอันนี้สำคัญตามปกติเจ้าภาพจะเตรียมไว้ล่วงหน้าเสมอๆ ปัจจุบันนี้สบายมากเพราะมีร้านค้าสังฆภัณฑ์ เกี่ยวกับพระและวัดวาอาราม เตรียมไว้ให้พร้อมสรรพเลือกหาซื้อมาได้ตามใจเลยทีเดียว^{๒๙}

สำหรับอุปัชฌาย์ซึ่งมีหน้าที่ให้การอบรมสัทธิวิหริก (พระที่ตนบวชให้) โดยตรงนั้น ก็ควรมีการปรับปรุงหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งด้วย กล่าวคือไม่ควรกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีตำแหน่งในทางปกครองตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นไป ทั้งนี้เพราะมักปรากฏว่ายังมีตำแหน่งในทางปกครองสูงเท่าไรก็ยังไม่มีความสำคัญแก่ศิษย์มากเท่าไร เกณฑ์ในการแต่งตั้งอุปัชฌาย์ควรให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีความสามารถในการฝึกสอนและมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างของศิษย์ โดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งทางการปกครองเกินกว่าชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป (ในปัจจุบันผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ได้น้อยจะจำเป็นต้องเป็นเจ้าของคณะ(ตำบล)นอกจากนั้นยังไม่ควรกำหนดให้แต่ละตำบลมีอุปัชฌาย์ได้เพียง ๑ รูป เพราะจะทำให้อุปัชฌาย์

^{๒๘} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๖๓๕.

^{๒๙} ศรีมหาโพธิ์ เปรียญ, คู่มือบวชนาค, หน้า ๗ - ๑๐.

มีศิษย์ที่ต้องดูแลมากเกินไป หากตำบลหนึ่ง ๆ มีอุปัชฌาย์ได้มากกว่า ๑ รูป ภาระของอุปัชฌาย์จะลดลงและทำให้ท่านมีเวลาดูแลศิษย์ได้ดีขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็หมายความว่าคณะสงฆ์มีความเข้าใจร่วมกันว่าอุปัชฌาย์ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ทำการอุปสมบทให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์เท่านั้นหากมีหน้าที่ฝึกสอนผู้ที่ตนบวชให้เป็นสำคัญ^{๓๐}

การบวชของนิกายเถรวาทในประเทศไทยนี้ เป็นการบวชแบบญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ที่ได้รับแบบอย่างมาจากประเทศลังกา คือ เมื่อราว พ.ศ.๑๖๙๘ พระเจ้าปรีกรมพาทุมมหาราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ของประเทศลังกา ได้ทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยได้อาราธนาพระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๗ และยังได้ทรงจัดวางระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาและสังฆมณฑลให้เรียบร้อยอีกด้วย ดังนั้นจึงทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีป ทั้งทางด้านการศึกษาและการปฏิบัติ เป็นผลให้พระภิกษุในประเทศต่างๆ ทางตะวันออก คือ พม่า, มอญ, เขมร และไทย เดินทางไปยังลังกาทวีป เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่ในครั้งนี้นำมาประพจน์ปฏิบัติในประเทศของตน แต่พระภิกษุชาวลังกาเห็นว่าควรจะให้พระภิกษุจากประเทศต่าง ๆ นี้ได้ทำพิธีบวชใหม่ เพื่อให้เป็นนิกายเดียวกันให้หมดเสียก่อน จึงได้ประกอบพิธีบวชให้แก่พระภิกษุเหล่านั้นใหม่ เกิดเป็นนิกายลังกาวงศ์ขึ้น^{๓๑} ซึ่งในระยะต่อมาพระพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมลง กษัตริย์ลังกาจึงได้ขอพระสงฆ์ไทยไปบวชให้คนลังกา ซึ่งนำโดยท่านพระอุบาลีเรียกว่านิกายอุบาลีวงศ์หรือสยามวงศ์มาจนถึงปัจจุบัน ในช่วงที่คณะสงฆ์ไทยและประเทศอื่นๆ ไปสืบศาสนาที่ลังกานั้นได้รับการบวชเป็นนิกายลังกาวงศ์ “เมื่อพระภิกษุเหล่านั้นศึกษาพระธรรมวินัยจนรอบรู้แล้ว ก็เดินทางกลับประเทศของตน สำหรับพระภิกษุไทยซึ่งไปบวชอยู่ที่ประเทศลังกานั้น ก็ได้กลับมาตั้งสำนักเพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชนอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อราว พ.ศ.๑๘๐๐” ซึ่งเป็นนิกายเถรวาท โดยที่นิกายเถรวาทนั้นผู้ที่บวชเข้ามาจะต้องมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด พระอุปัชฌาย์จะให้ศึกษาวัตรปฏิบัติตั้งแต่เข้านาค เมื่อบวชแล้วจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย รวมทั้งกิริยามารยาท การสำรวม การนุ่งห่มผ้าไตรจีวร รวมทั้งวิธีครองผ้าและพันท่อนผ้า เป็นต้น เรื่องที่จะต้องศึกษาให้ทราบไว้ก่อน คือเรื่องวัตรของภิกษุบางอย่างในวันบวช เพราะเหตุว่าขณะเมื่อจะเปลี่ยนผ้าจากเครื่องฆราวาสมาเป็นผ้ากาสายะจำเป็นต้องรู้ระเบียบต่างๆ ไว้ปฏิบัติให้ทันท่วงที่เป็นจังหวะๆ ย่อมเป็นความสะดวกดีกว่า ไปสั่งสอนอบรมกัน

ในวันบวช การนุ่งห่มจีวรในวันบวชเป็นกิจสำคัญมาก ต้องให้เรียบร้อยเป็นปริณทณ เมื่อพระอุปัชฌาย์ท่านให้ออวาทจนแล้ว ท่านชักผ้าอังสะที่ผ้าไตรออกคล้องเฉียงบ่าเบื้องซ้ายให้นาค แล้วสอนให้นาครู้จักชื่อผ้าไตรว่า “นุ่งสังฆาฏิ ผ้าทาบ, นุ่งอุตตราสงค์ ผ้าห่ม, นุ่งอันตราสก ผ้าถุง” ฟังนุ่งห่มให้เป็นปริณทณ นุ่งเบื้องบนปิดสะดือ เบื้องล่างเพียงใต้เข่า ห่มเบื้องบนปิดหลุมคอ เบื้องล่างเพียงครึ่งแข้ง แล้วทาบสังฆาฏิมอบให้เป็นสิทธิ์ออกไปนุ่งห่มให้เป็นปริณทณ เสร็จแล้วจึงกลับเข้ามารับศีล ขอนิสสัย บุรพกิจเช่นนี้ต้องฝึกหัดสอบถามกับท่านอาจารย์ผู้ฝึกสอนให้เป็นการเรียบร้อยไว้ก่อนเพื่อกันความชุลกชลัก, ตื่นเต้น, ในวันบวชและเป็นหลักวัตรปฏิบัติสืบไป วิธีปฏิบัติเมื่อกำลังนุ่งห่มจีวร ตามที่

^{๓๐} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๙.

^{๓๑} กรมการศาสนา, **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐๗.

ปฏิบัติใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ใช้บทพิจารณาตั้งขณิกปัจจเวกขณ์เป็นการว่าในใจ แต่ในที่บางแห่งนิยมใช้แบบโบราณ ขอนำมากล่าวให้พิจารณาในที่นี้ด้วยวิธีครองผ้า

๑. เมื่อหยิบสบงท่านให้ว่า “อา, ปา, ม, จุ, ป, เวลานุ่งท่านให้ว่าบท ตั้งขณิกปัจจเวกขณ์บท “จิวรี” เมื่อคาดประคตท่านให้ว่า “อิมิกายพนธน์อธิษฐามิ”^{๓๒}”

๒. เมื่อหยิบจิวรท่านให้ว่า “ที, ม, ส, อง, ขุ,” เวลาห่มให้ว่า บท ตั้งขณิกปัจจเวกขณ์บท “จิวรี”^{๓๓}”

๓. เมื่อหยิบผ้าสังฆาฏิให้ว่า “ส, วิ, ธา, ปุ, ก, ย, ป,” เมื่อเวลาพาดสังฆาฏิให้ว่า บท ตั้งขณิกปัจจเวกขณ์ บท “จิวรี” เมื่อคาดผ้ารัดอกท่านให้ว่า “อิมองคพนธน์อธิษฐามิ”^{๓๒}”

สรุปได้ว่าวิธีการบวชในปัจจุบันคือคนที่จะอุปสมบทเพื่อเป็นพระภิกษุ ต้องเป็นผู้ชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ มีชื่อภักบุคคลผู้ถูกห้ามเด็ดขาด อายุนั้นกำหนดนับตั้งแต่แรกปฏิสนธิมา ถ้าไม่แน่ใจให้นับการอยู่ในครรภ์อย่างมากที่สุดไม่เกิน ๙ เดือน เพราะในตำราครุฑรักษากล่าวว่า โดยปกติตั้งครรภ์มาได้ประมาณ๒๗๐ วันจึงคลอด คลอดเร็วกว่านั้นเด็กไม่ค่อยรอด เมื่อนับรวมในครรภ์แล้วยังไม่ถึง ๒๐ ปี ท่าน ให้นับปีเกิดเป็นปี ๑ ปีอุปสมบทเป็นปีที่ ๒๐ เมื่อกรั้นกรองดีแล้วว่าสามารถบรรพชาหรืออุปสมบทได้ คนที่จะบรรพชาหรืออุปสมบทนั้นจะต้องเตรียมองค์ประกอบให้พร้อม

๒.๑.๕ ความสำคัญของการบวชในพระพุทธศาสนา

ภิกษุในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ ๒ ประการ คือ ทำหน้าที่ต่อตนเอง และทำหน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ประการแรก คือ การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและบรรลุลุทธิธรรมตามวัตถุประสงค์ของนักบวช และหน้าที่ต่อสังคม คือ ปฏิบัติตนในฐานะภิกษุตามกติกามติของสังคม ๖ประการ ได้แก่

๑. แนะนำอบรมชี้แจงให้ประชาชนละเว้นความชั่ว
๒. แนะนำสั่งสอนเชิญชวนให้ประชาชนปฏิบัติชอบ
๓. สงเคราะห์ประชาชนด้วยจิต เมตตา กรุณา มุ่งความปรารถนาดีเป็นที่ตั้ง
๔. ให้ประชาชนได้ยินได้ฟังเรื่องธรรมะที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง
๕. อธิบายธรรมะที่ประชาชนได้ยินได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่แจ่มแจ้งให้เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน

ยิ่งขึ้น

๖. บอกทางสุขทางเจริญและทางสวรรค์ให้แก่ประชาชน^{๓๓} คติอย่างหนึ่งของชาวพุทธก็คือ ผู้ชายที่มีคุณสมบัติตามพระบรมพุทธานุญาต มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป จะมีประเพณีอุปสมบทเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของบุตรที่แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุตร ตามรูปศัพท์ แปลว่า ผู้ที่ทำให้บิดามารดามีความรู้สึกเอิบอิ่ม เป็นสุขใจ (ผู้ที่ยังหทัยของบิดามารดาให้เต็ม) เมื่อได้รับการอบรม เอาใจใส่และเลี้ยงดูจากบิดามารดา แล้วบุตรควรปฏิบัติต่อบิดามารดา ได้ชื่อว่า เป็นบุตรที่ดีมีคุณภาพ และเป็นที่ยังปรารถนาของบิดามารดา โดยมีหน้าที่ดังนี้

^{๓๒} พเยาว์ ศรีหงส์, เมืองแห่งผ้ากาสาวพัสดร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๘.

^{๓๓} เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓..

(๑) มีความกตัญญูรู้คุณของบิดามารดา เมื่อบิดามารดา แก่ชรา เลี้ยงตนเองไม่ได้ ต้องเลี้ยงบิดามารดาเป็นการตอบแทน รวมทั้งเอาใจใส่ปรนนิบัติเมื่อบิดามารดาเจ็บไข้ได้ป่วย

(๒) รู้จักช่วยทำกิจการงานต่าง ๆ ของบิดามารดา เช่น ช่วยทำการงานในบ้าน ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่การงานของบิดามารดา ซึ่งประกอบอาชีพการงานนั้น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม หรืออาชีพส่วนตัวใด ๆ ก็ตาม บุตรต้องไม่นิ่งดูดาย อย่างน้อยก็ช่วยทำงานบ้านต่าง ๆ ให้เรียบร้อย

(๓) ช่วยดำรงวงศ์สกุลให้ยั่งยืน โดยประพฤตินเป็นคนดี เพื่อนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล และไม่ประพฤตินให้เป็นที่เสื่อมใสแก่ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล

(๔) ประพฤตินให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท กล่าวคือ ประพฤตินเป็นบุตรที่ดี เชื่อฟังโอวาท คำสอนของบิดามารดา ไม่ประพฤตินเป็นคนเกเร สร้างความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่บิดามารดา บุตรที่เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของบิดามารดา ทำให้บิดามารดามีความสุข และมีความภาคภูมิใจในตัวบุตร บิดามารดาจะมอบทรัพย์มรดกให้แก่บุตรที่ประพฤติดีเท่านั้น ส่วนบุตรที่ทำให้พ่อแม่เป็นทุกข์ สร้างความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล พ่อแม่อาจจะไม่มอบทรัพย์มรดกให้ก็ได้ เพราะประพฤตินไม่เหมาะสม

(๕) บุตรที่ดีต้องรู้จักเสียสละทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม โดยมอบทรัพย์สินเหล่านั้นในนามของบิดามารดา และเมื่อบิดามารดาสูญเสียชีวิตไปแล้ว ควรทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดา ซึ่งจะเป็นการทำให้ตนไม่ลืมบิดามารดาผู้มีอุปการคุณ และดำเนินชีวิตของตนตามแบบอย่างที่ดีงามของบิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้วนั้น บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรเป็นอย่างมาก เป็นบุคคลที่หาได้ยากมากอย่างหนึ่งในโลกนี้ ดังนั้นบุตรที่ดีจึงต้องปฏิบัติตนต่อพ่อแม่อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยปฏิบัติตามทุกข้อที่กล่าวมานี้ทั้งหมด ไม่ควรข้ามหรือเลือกปฏิบัติเฉพาะข้อใดข้อหนึ่ง การทำเช่นนี้ ไม่ถือว่าเป็นการทำหน้าที่ของบุตรอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น การปฏิบัติตนต่อบิดามารดาอย่างครบถ้วนทั้งห้าข้อนี้ จึงจะเรียกได้ว่า เป็นบุตรที่ดีอย่างแท้จริง จึงจะช่วยทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง ยั่งยืน และมีความสุขตลอดไป^{๓๔} บุตรที่แปลว่าผู้ที่ทำให้บิดามารดา มีความรู้สึกเอิบอ้อมเป็นสุขใจ ผู้ที่ยังหทัยของบิดามารดาให้เต็ม จึงหมายความว่ารวมถึงบุตรที่ได้ตอบแทนคุณบิดามารดา โดยการออกบวช ซึ่งถือว่าเป็นมหาคุณอย่างยิ่งใหญ่ เป็นการจงบิดามารดาให้สร้างบุญกุศลและมีสัมมาทิฐิ ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วพระองค์ก็ทรงเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระญาติให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ แม้กระทั่งพระนางสิริมหามายาที่สวรรคตไปจตุโรคโลกสวรรคต พระพุทธเจ้าก็ทรงเสด็จขึ้นไปโปรด จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นต้นแบบของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และเป็นการถือปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าบุตรชายจะต้องออกบวชสักครั้งในช่วงชีวิตเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำมาบอกกล่าวแก่บิดามารดาให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ และนำธรรมะมาใช้ในการครองชีวิตของตนด้วยนอกจากความกตัญญูของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีเรื่องราวของพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าคือพระสารีบุตร โดยพระสารีบุตรได้ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญามาก แต่ท่านไม่สามารถเปลี่ยนมิจฉาทิฐิของมารดาท่านได้ จนวาระสุดท้ายของท่านก่อนนิพพาน ท่านมีความรู้สึกท้อใจที่ท่านทำยังไม่สมบูรณ์ประการหนึ่งคือการโปรดมารดาให้มีสัมมาทิฐิ ท่านจึงเดินทางกลับไป

^{๓๔} จักรงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖-๘๗.

บ้านทำกาลกิรียาต่างๆ จนมารดาเปลี่ยนความคิดเป็นสัมมาทิฐิ ทำจึงได้เข้าสู่นิพพาน แสดงให้เห็นความสำคัญของการบวชว่านอกจากจะเป็นการประพาศิตนให้หลุดรอดแล้ว ยังเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย และยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อผู้มีพระคุณอีกด้วยสงฆ์จะสืบอายุพระศาสนาได้ก็ด้วยการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนสืบๆกันไปจริงๆ และทั้งนี้ไม่ได้หมายแต่เฉพาะพระสงฆ์ที่บวชอย่างเดียว แต่หมายถึงฆราวาสทั้งผู้หญิงผู้ชาย ที่ต้องช่วยกันรักษาโรงพยาบาลโลกหรือร่มโพธิ์ร่มไทรของโลกเอาไว้ ถ้าสงฆ์ที่แท้ของพระพุทธเจ้ายังมีอยู่ในโลกดวงประทีปนี้ก็จะยังไม่ดับ โลกนี้ก็จะยังมีดี ถ้าคุณธรรมของคณะสงฆ์เสื่อมไป ดวงประทีปของโลกก็จะดับมืด หน้าที่การงานของพระสงฆ์จึงมีอยู่อย่างนี้ ใครไม่ทำหน้าที่นี้ก็ไม่ใช่พระสงฆ์ การบวชของเขาก็มิใช่เพื่อสืบศาสนา แต่เป็นการบวชเพื่อทำลายศาสนา^{๓๕}

ในอดีตมีพระอรหันต์สาวกรูปหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์อย่างมาก ท่านรูปนี้ชื่อว่าพระสีวลี การบรรลุ “อรหันตผล” เป็น พระอรหันต์ของท่านสีวลีบังเกิดขึ้นพร้อมกันกับการปลงผมครั้งสุดท้าย คือไม่ก่อนและไม่หลังกว่ากันเลย และนับตั้งแต่วันที่ท่านบวชปรากฏว่าลาภสักการะได้บังเกิดอย่างมากมายแก่พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมในวัดนั้นอย่างน่าอัศจรรย์ใจ^{๓๖} การบวชเข้ามาของพระสีวลีจึงเป็นการนำลาภสักการะมาอุดหนุนจนเจือคณะสงฆ์ให้มีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถประพาศิตพรหมจรรย์ได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องพะวงกับการเป็นอยู่ จึงพอสรุปความสำคัญของการบวชได้เป็นข้อๆ ดังนี้

๑. เป็นการออกจากความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส
๒. เป็นการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ
๓. เป็นแนวทางฝึกหัดปฏิบัติให้บรรลุถึงความหลุดพ้นกิเลสตัณหา
๔. นำธรรมะที่ค้นพบเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก
๕. เป็นพื้นเพื่องหนึ่งที่จะช่วยหนุนสังคมให้ร่มเย็นและเกิดสันติภาพที่แท้จริง
๖. เป็นการรักษาพระศาสนาให้มั่นคง
๗. เป็นการสืบต่อประเพณีอันดีงาม
๘. เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู
๙. เป็นตัวแทนของศาสนวงศ์
๑๐. เป็นการสืบทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้เจริญกว้างไกล^{๓๗}

สรุปได้ว่าความสำคัญของการบวชคือเป็นการออกจากความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส เป็นการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจเป็นแนวทางฝึกหัดปฏิบัติให้บรรลุถึงความหลุดพ้นกิเลสตัณหา นำธรรมะที่ค้นพบเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกเป็นพื้นเพื่องหนึ่งที่จะช่วยหนุนสังคมให้ร่มเย็นและเกิดสันติภาพที่แท้จริงเป็นการรักษาพระศาสนาให้มั่นคงเป็นการสืบต่อประเพณีอันดีงามเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูเป็นตัวแทนของศาสนวงศ์และเป็นการสืบทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้เจริญกว้างไกล

^{๓๕} ปุ่น จงประเสริฐ, **วิถีระงับดับทุกข์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๓๖} พ. สุวรรณ, **พระสีวลี พระอรหันต์ผู้มีลาภมาก**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : หจก. เม็ดทรายพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗.

^{๓๗} พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา), “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง”, หน้า ๓๗.

๒.๒ ขั้นตอนการบวชในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ขั้นตอนการบวชในพระพุทธศาสนาต้องมียศประกอบคือ

๒.๒.๑ คุณสมบัติของผู้บวช

คุณสมบัติของผู้บรรพชาอุปสมบท

๑. ต้องรู้เดียงสา คือมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป ส่วนผู้อุปสมบทต้องอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป

๒. ไม่เป็นโรคติดต่อ หรือโรคร้ายแรง เช่น โรคเรื้อน โรคฝีดาษ โรคกลาก หอบหืด

ลมบ้าหมู และโรคที่สังคมรังเกียจอื่นๆ

๓. ไม่เป็นผู้มีอวัยวะบกพร่อง หรือพิการ เช่น มือด้วน แขนด้วน ขาเป๋ ตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ เป็นง่อย

๔. ไม่เป็นคนมีอวัยวะไม่สมประกอบ เช่น เตี้ยเกินไป สูงเกินไป คนคอกอก

๕. ไม่เป็นคนทรพลง เช่น แก่เกินไป ช่วยเหลือตนเองไม่ได้

๖. ไม่เป็นคนมีพันธะ คือ คนที่บิดามารดาไม่อนุญาต คนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ข้าราชการที่ไม่ได้รับอนุญาต

๗. ไม่เป็นคนเคยถูกลงอาญาหลวง เช่น คนถูกสักหมายโทษ คนถูกเขียนหลังลาย

๘. ไม่เป็นคนประทุษร้ายความสงบ เช่น เป็นโจรผู้ร้ายต้องอาญาแผ่นดิน^{๓๘}

บุคคลต้องห้าม ไม่ให้บวชในพระพุทธศาสนาโดยเด็ดขาด

ประเภทที่ ๑ บุคคลที่มีเพศบกพร่อง ได้แก่

- ผู้เป็นบัณฑิตกะเก้ คือ กะเทย

- อุภโตพยัญชนก คือ คนสองเพศ

ประเภทที่ ๒ บุคคลที่ทำผิดต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่

- ผู้ที่ฆ่าพระอรหันต์มาก่อน

- ผู้ที่ข่มขืนทำร้ายภิกษุมาก่อน

- ลักเพศ คือ ผู้ที่ปลอมบวชมาก่อน

- ภิกษุผู้เข้ารีตเดียดริย คือ เคยบวชมาแล้วเปลี่ยนศาสนาไปเมื่อกลับมาขอบวชใหม่จะไม่

รับ ถือว่าใจโลเล

- ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก คือ ผู้ที่บวชแล้วทำผิดร้ายแรงขาดความเป็นภิกษุมาครั้งหนึ่งแล้ว จะกลับมาบวช อีกไม่ได้

- ภิกษุทำสังฆเภท คือ ทำให้สงฆ์แตกแยก แม้ที่สุดคนที่มีนิสัยเสีย ทำให้หมู่คณะแตกแยกก็ไม่รับเข้าบวช

- ผู้ทำโลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระศาสดาถึงห่อพระโลหิต

ประเภทที่ ๓ ผู้ทำผิดต่อผู้ให้กำเนิดคือ ฆ่าบิดามารดาของตน บุคคลทั้ง ๓ ประเภทนี้

เรียกว่า "อภัพบุคคล" ห้ามอุปสมบทเด็ดขาด แม้บวชแล้ว รู้ทีหลังก็ต้อง ให้เขาออกจากความเป็นภิกษุสงฆ์

^{๓๘} เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

ในพระวินัยบัญญัติ ห้ามบุคคล ๘ จำพวก มิให้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทใน
พระพุทธานุศาสน์ คือ

๑. บุคคลที่เป็นโรคอันสังขมรังเกียจ เช่น เป็นโรคติดต่อ รักษาไม่ค่อยจะหายเรื้อรัง ได้แก่
โรค๕ อย่าง คือ

- (๑) โรคเรื้อน
- (๒) โรคฝี
- (๓) โรคกลาก
- (๔) โรคหืด
- (๕) โรคลมบ้าหมู^{๓๙}

(๖) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รักษาไม่หาย (เพิ่มเติม)

๒. คนที่มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ คือ บกพร่อง เช่น คนที่มีมือขาด มีเท้าขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้า
ขาด มีหูขาดมีจมูกขาด (ไม่ว่าจะโดยกำเนิด หรือ จากอุบัติเหตุ..เพิ่มเติม) เป็นต้น คนอย่างนี้ตามพระ
วินัยบวชให้ไม่ได้

๓. คนที่มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ประกอบ เช่น คนที่มีมือเป็นแผ่น นิ้วมือติดกันไม่เป็นง่าม คนค่อม
คนเตี้ยคนปุก (ตีนปุก) (รวมทั้ง คนที่มีอวัยวะผิดไปจากคนปกติ ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุอะไรก็ตาม..
เพิ่มเติม) เป็นต้น บวชไม่ได้

๔. คนที่พิการพิการ คือ คนตาบอดตาใส คนที่เป็นง่อย คนมีมือเท้าหงิก คนกระจอกเดินไม่
ปกติ และ คนหูหนวก เป็นต้น

๕. คนที่ทุพล เช่น คนแก่อ่อนแอ คนที่มีกำลังน้อยไม่อาจทำกิจการต่างๆ ด้วยตนเองได้
เป็นต้นว่า กิจในการชักจิวร ย้อมจิวร เป็นต้น คนอย่างนี้ห้ามบวช

๖. คนเกี่ยวข้อ คือ หมายถึง คนที่มีพันธะผูกพัน เช่น คนที่บิดามารดาไม่อนุญาต คนที่มี
หนี้สินคนที่มีภรรยาแล้ว ภรรยาไม่อนุญาต ก็บวชไม่ได้

๗. คนเคยถูกอาชญาหลวง มีหมายปรากฏอยู่ในสมัยก่อน ส่วนมากถูกเขียนหลังลาย
หรือ คนที่เป็นนักโทษ ถูกส่งหมายโทษเอาไว้ คนอย่างนี้บวชไม่ได้

๘. คนที่ประทุษร้ายต่อสังคม เช่น โจรผู้มีชื่อเสียง โด่งดัง ก็บวชไม่ได้ ดังนี้ เป็นต้น
บุคคลที่ห้ามอุปสมบท คือ ผู้ที่ยังไม่พร้อม ยังบวชไม่ได้ มีดังนี้

๑. ผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ คือ ไม่มีพระอาจารย์รูปไหนรับเป็นศิษย์
๒. ผู้ไม่มีบาตร
๓. ผู้ไม่มีจิวร
๔. ผู้ไม่มีทั้งบาตรทั้งจิวร
๕. ผู้ยืมบาตรเขามา
๖. ผู้ยืมจิวรเขามา
๗. ผู้ยืมทั้งบาตรทั้งจิวรเขามา^{๔๐}

^{๓๙} เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชา
อุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, หน้า ๑๓.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

หน้าที่สำคัญ สำหรับผู้ที่อุปสมบท

๑. ให้ท่องคำบวช หรือ คำขานนาค อันได้แก่ คำขอบรรพชาอุปสมบท คำสมาทาน ลีลาบทธำขอนิสัย คำตอบคำถามของพระกรรมวาจา ฯลฯ ให้จำได้ขึ้นใจ

๒. เมื่อใกล้ถึงวันบวช จะต้องไปอยู่วัด เพื่อฝึกซ้อมขั้นตอนพิธีการบรรพชาอุปสมบท จาก พระพี่เลี้ยง และดูจากเจ้านาคคนอื่นๆ ที่อุปสมบทก่อนเรา

๓. ไปขอ “ฉายา” (ชื่อใหม่ของตน เมื่อบวชเป็นพระแล้ว) จากอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส เพื่อใช้ตอบคำถามของพระกรรมวาจาต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์ในเวลาทำพิธีบวช

๔. ท่องบทสวดมนต์พระปริตรต่างๆ พร้อมบทให้ศีลให้พร บทอนุโมทนา ฯลฯ หลังจากที บวชเป็นสามเณรหรือภิกษุแล้ว^{๔๑}

๒.๒.๒ อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวช

เครื่องอัฐบริขารเป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญซึ่งภิกษุจะต้องมีไว้ใช้ หรือเป็นเครื่องอาศัยในการ ดำรงเพศบรรพชิต มีทั้งหมด ๘ อย่าง ได้แก่ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคตเอว หม้อกรองน้ำ กล่องเข็มพร้อมด้วยด้าย มีดโกน และหินลับมีด ในวันบวชพระอุปัชฌาย์ต้องตรวจดูว่ามีเครื่อง อัฐบริขารครบถ้วนตามพระวินัยหรือไม่

เครื่องอัฐบริขารและเครื่องใช้อื่นๆ ที่ควรมีหรือจำเป็นต้องใช้ได้แก่

๑. ไตรครอง ได้แก่ สบง ๑ ประคตเอว ๑ อังสะ ๑ จีวร ๑ สังฆาฏิ ๑ ผ้ารัดอก ๑ ผ่ากราบ ๑ ๒. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา ถลกบาตร สายโยค ถุง ตะเคียว ๓. มีดโกน พร้อมทั้งหินลับ มีดโกน ๔. เข็มเย็บผ้า พร้อมทั้งกล่องเข็มและด้าย ๕. เครื่องกรองน้ำ (ชมกรก) ๖. เสื่อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง ๗. จีวร สบง อังสะ ผ่าอาบ ๒ ผืน (อาศัย) ๘. ตาลปัตร ย่าม ผ้าเช็ดหน้า ร่ม รองเท้า ๙. โคมไฟฟ้า หรือตะเกียง ไฟฉาย นาฬิกาปลุก ๑๐. สำรับ ปิ่นโต คาว หวาน งานข้าว ซ้อนส้ม ผ้าเช็ดมือ ๑๑. ที่ ต้มน้ำ กาต้มน้ำ กาชงน้ำร้อน ถ้วยน้ำร้อน เข็ยอกน้ำและแก้วน้ำเย็น กระจกน้ำแข็ง กระจกน้ำร้อน ๑๒. กระจกนบวัน กระจกนบถ่าย ๑๓. ชั้นอาบน้ำ สบู่และกล่องสบู่ แปรงและยาสีฟัน ผ้าขนหนู กระดาษชำระ ๑๔. สันถัด (อาสนะ) ๑๕. หีบไม้หรือกระเป๋าหนังสำหรับเก็บไตรครอง

ข้อที่ ๑-๕ เรียกว่าอัฐบริขารซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียมิได้ มีความหมายว่า บริขาร ๘ แบ่งเป็นผ้า ๕ อย่างคือ สบง ๑ ประคตเอว ๑ จีวร ๑ สังฆาฏิ ๑ ผ่ากรองน้ำ ๑ และเหล็ก ๓ อย่าง คือ บาตร ๑ มีดโกน ๑ เข็มเย็บผ้า ๑

นอกจากนั้นก็แล้วแต่ความจำเป็นในแต่ละแห่งและกำลังทรัพย์

สิ่งที่เตรียมใช้ในพิธีคือ

๑. ไตรแบ่ง ได้แก่ สบง ๑ ประคตเอว ๑ อังสะ ๑ จีวร ๑ ผ้ารัดอก ๑ ผ่ากราบ ๑

๒. จีวร สบง อังสะ (อาศัยหรือสำรอง) และผ่าอาบ ๒ ผืน

๓. ย่าม ผ้าเช็ดหน้า นาฬิกา

๔. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา

๕. รองเท้า ร่ม

๖. ที่นอน เสื่อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง (อาจอาศัยของวัดก็ได้)

^{๔๑}นฤดี น้อยศิริ, **คู่มือการบวช**, (พระนครศรีอยุธยา: กรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

๗. งานข้าว ซ้อนส้อม แก้วน้ำ ผ้าเช็ดมือ ปิ่นโต กระโถน
 ๘. ชั้นน้ำ สบู่ กล่องสบู่ แปรง ยาสีฟัน ผ้าเช็ดตัว
 ๙. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย)
 ๑๐. รูป เทียน ดอกไม้ *(อาจใช้แบบเทียนแพที่มีกรวยดอกไม้ก็ได้ เอาไว้ถวายพระ
 อุปัชฌาย์ผู้ให้บวช)

๑๑. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย)

๑๒. รูป เทียน ดอกไม้ *(อาจใช้แบบเทียนแพที่มีกรวยดอกไม้ก็ได้ เอาไว้ถวายพระ
 อุปัชฌาย์ผู้ให้บวช)^{๔๒}

*อาจจะเตรียมเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และพระในพิธีนั้นอีก
 รูปละหนึ่งชุดก็ได้ ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และศรัทธา

๒.๒.๓ ขั้นตอนการบวช

การบวชพระที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบด้วยกัน คือ แบบอุกาสะ และแบบเอสาหัง โดยคำว่า "อุกาสะ" แปลว่า ขอโอกาส ส่วนคำว่า "เอสาหัง" แปลว่า ข้าพเจ้านั้น ในประเทศไทย การบวชพระแบบอุกาสะนั้น จะใช้กันในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นแบบเดิมที่ใช้กันมาแต่โบราณกาล ส่วนการบวชพระแบบเอสาหัง จะใช้กันในคณะสงฆ์ธรรมยุตินิกาย โดยการประยุกต์มาจากแบบอุกาสะ เพื่อย่อขั้นตอนให้สั้นขึ้น มีใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยึดรูปแบบมาจากพระสงฆ์ประเทศพม่า

๑. การกำหนดฤกษ์ยาม

ก่อนจะทำการบวชจะต้องหาฤกษ์ยามอันเป็นมงคลหรือหากำหนดการที่แน่นอนลงไป โดยพ่อแม่ต้องนำบุตรชายผู้ที่จะบวช ไปพบกับอุปัชฌาย์หรือท่านเจ้าอาวาส เพื่อให้ท่านตรวจวันเดือนปี เมื่อเห็นว่ามียายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จึงดูฤกษ์ยามกำหนดวันบวชให้ ในการไปหาอุปัชฌาย์นั้น ต้องนำดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะไปด้วย^{๔๓}

๒. การลาญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่เคารพนับถือ

เป็นเรื่องที่ผู้จะบวชพึงทำ วิธีปฏิบัติคือ ให้เตรียมกระทงดอกไม้มีกรวยครอบ พร้อมรูปเทียนแพวางลงบนพาน เมื่อไปถึงผู้ที่จะรับการลา ก็เข้าไปกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง เปิดกรวยกระทงดอกไม้แล้วยกขึ้นประคองต่อหน้าผู้รับการลาพร้อมกับกล่าวคำขอขมาว่า "กรรมใดที่ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินต่อท่าน ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ทั้งที่รู้และไม่รู้ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งเพศพรหมจรรย์ ขอท่านโปรดอโหสิกรรมนั้นแก่ข้าพเจ้าด้วย เทอญ" ญาติผู้ใหญ่จะเอื้อมมือมาแตะพาน แล้วกล่าวว่า สาธุ ข้าพเจ้ายินดีอโหสิกรรมให้เธอทุกอย่าง และขอให้เธอจงอโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อท่านที่ได้บวชในพระพุทธศาสนา ทดแทนคุณบิดามารดา และจงเป็นศาสนทายาท สืบต่อพระพุทธศาสนาด้วยดีในเพศพรหมจรรย์ เทอญ" จบแล้วนาค จึงเอาพานวางที่พื้น กราบเบญจางคประดิษฐ์อีกสามครั้ง แล้วนั่งพับเพียบ เมื่อสนทนาพอสมควร

^{๔๒} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, ๒๕๕๔, หน้า ๗.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

แก่เวลาแล้ว บอกลาท่าน ท่านจะมอบพานดอกไม้ เทียนแพคืนให้ เพื่อจะได้นำไปใช้ลาท่านผู้อื่นต่อไป^{๔๔}

๓. การปลงศพ

ถ้าในงานบวชนาคนั้นมีพิธีทำขวัญนาคด้วย ก็จะปลงศพก่อนวันบวชหนึ่งวัน แล้วนุ่งขาวห่มขาวเข้า พิธีทำขวัญนาค ถ้าไม่มีการทำขวัญนาคก็จะปลงศพในวันบวช โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่หรือพระภิกษุที่คุ้นเคยเป็นผู้ขลิบปลายผมให้ก่อนเป็นพิธี ต่อจากนั้นก็ให้ผู้ที่โกนผมเป็นผู้โกนผมหนวด เครา คิ้ว ให้หมดจด อาบน้ำแล้ว นุ่งขาวห่มขาว เตรียมเข้าโบสถ์เพื่อทำพิธีบรรพชาอุปสมบทโกนผมนาค เริ่มโดยพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มาร่วมบุญงานบวชพระในครั้งนี้ ทำการขลิบผมให้นาคเป็นปฐมฤกษ์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการโกนผมให้นาค ตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่วกันนั้น ผมนาคที่โกนแล้วจะห่อด้วยใบบัวแล้วนำไปลอยที่แม่น้ำหรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ในการปลงศพนั้นจะปลงที่บ้านหรือที่วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก แต่โดยทั่วไปนิยมปลงศพที่วัดมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานจะได้มีโอกาสร่วมพิธีตัดผมนาค อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาของเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงานอีกด้วย เพราะเมื่อปลงศพเสร็จจะได้ทำพิธีเวียนประทักษิณรอบสัมา และเข้าอุโบสถประกอบพิธีอุปสมบทต่อไป^{๔๕}

๔. การแต่งกายของนาค

การแต่งกายของนาคนั้นควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาดบริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ ของผู้ที่จะบวช การแต่งตัวนาค ไม่ควรมีเครื่องประดับประดามากจนเกินไปเครื่องแต่งตัวนาค ประกอบด้วย

๑. เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว
๒. สบงขาว
๓. อังสะขาว

๔. เข็มขัด หรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่มีเข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่นหรือสายรัดแทนก็ได้ ไม่ใช่ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยม เพื่อให้สอดคล้องกับคำว่า "นาค" ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๕. เสื้อคลุมนาค

๖. สร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้ หรือไม่สวมก็ได้ แต่ไม่ควรคล้องพวงมาลัยให้นาค เพราะจากนาคจะกลายเป็นนักร้องแทน^{๔๖}

๕. การทำขวัญนาค

ตามประเพณีไทยนั้น เมื่อลูกชายบ้านไหนถึงเกณฑ์จะบวชพระแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ก็จะจัดการให้ผู้บวชนาคดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พาน ไปบอกกล่าว วงศาคณาญาติที่นับถือ ที่เรียกกันว่า “ลาบวช” จากนั้นจึงมีการสมโภช หรือที่ เรียกว่า “ทำขวัญนาค” ก่อนบวช ๑ วัน แต่สมัยนี้มักทำขวัญนาคในช่วงเช้า แล้วทำพิธีบวชในตอนบ่ายเลยก็มีในวันทำขวัญนาคนั้น “เจ้านาค” ซึ่งโกนหัว โกนคิ้ว

^{๔๔} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

โกนหนวด ตัดเล็บเรียบร้อยแล้วจึงนั่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายที่งดงามมีแก้วแหวนเงิน ทองต่างๆ อันเป็นสิ่งแสดงความฟุ้งเฟ้อในทางโลกมุ่งจับด้วยผ้ายกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้ายคาดเข็มขัดหัวเพชร ใส่แหวนทั้ง ๘ นิ้ว หรือแล้วแต่ จะมีใส่ จากนั้นไปนั่งหน้าบายศรี หมอทำขวัญนาคก็จะอ่านคำทาขวัญนาคขึ้นตามทำนอง มีเนื้อความอธิบายถึงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มเป็นตัว และพ่อแม่ได้บำรุงเลี้ยงมาด้วยความยากจนเติบโตใหญ่ ก็ด้วยความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นลูกเป็นคนดี และบัดนี้ก็เป็นทีที่สมประสงค์ที่เจ้านาคจะอุปสมบทใน พระพุทธศาสนา จึงเป็นการสมควรยิ่งที่เจ้านาคจะพึงรักษาความดีอันเป็นมงคลนี้ ไว้แก่ตนต่อไป ชั่ววสานแห่งชีวิตเมื่ออ่านบททำขวัญนาคจบแล้วพรหมณ์ก็ตั้งต้นทำพิธีสมโภช ด้วยน้ำสังข์จุ่มเจิม และเวียนเทียนประโคมด้วยดุริยดนตรีตามคติ เป็นที่ปรักพร้อมใน ระหว่างวงศาตถาญาติ และเพื่อนฝูงทั้งหลายแล้ววันรุ่งขึ้นจึงเข้าพิธีอุปสมบท มีการแห่เจ้านาคไปสู่วัดอย่างสนุกสนานครึกครื้น^{๔๗}

๖. การน่านาคเข้าโบสถ์

ตามประเพณีนิยม มักปลงผมนาค และทำขวัญนาคที่บ้านของเจ้านาค วันรุ่งขึ้นจึงมีขบวนแห่ไปยังวัด แล้วแห่นาคไปยังโบสถ์ เวียนโบสถ์สามรอบแบบ ทักษิณาวรรต พร้อมด้วย เครื่องอัฐฐบริหาร ที่ใช้ในการบวช และของที่ถวายพระ จนครบแล้วจะให้นาคมา วันทาเสีมา ส่วนเครื่องอัฐฐบริหาร และของถวายพระ จะนำไปตั้งในโบสถ์ก่อน

การวันทาเสีมา นาคจะจตุรูปเทียนที่เสมาหน้าโบสถ์ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวคำวันทาเสีมา แล้วกราบ ปักดอกไม้รูปเทียน ณ ที่จัดไว้ เมื่อวันทาเสมาเสร็จแล้ว นำนาคมาที่หน้าโบสถ์ นาคจะไประยทาน เสร็จแล้วจึงจูงนาคเข้าโบสถ์ โดยบิดาจูงมือข้างขวา มารดาจูงมือข้างซ้าย พวกญาติคอยจับชายผ้าตามส่งข้างหลัง นาคต้องก้าวข้ามธรณีประตูห้ามเหยียบเป็นอันขาด เมื่อพ้นประตูไปแล้วให้เดินตรงไปที่พระประธาน ไหว้พระประธานโดยใช้ดอกไม้รูปเทียนอีกหนึ่งกำนำไปจตุรูปเทียนบูชาพระประธาน ใช้คำบูชาพระเหมือนคำวันทาเสมาข้างต้น แล้วกลับมานั่ง ณ ที่ซึ่งจัดไว้แถวผนังด้านหน้าของโบสถ์^{๔๘}

๗. พิธีบรรพชาอุปสมบท

เมื่อถึงกำหนด พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในพิธีบวชมี พระอุปัชฌาย์ พระคู่สวด และ พระอันดับ จะเข้าอุโบสถ นั่งตามแผนผังที่คณะสงฆ์กำหนด พิธีเริ่มโดยพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือญาติผู้ใหญ่เข้ามานั่งข้างหน้านาค เพื่อจะมอบผ้าไตรให้นาคเข้าทำพิธีบวชต่อพระสงฆ์ต่อไป ซึ่งปฏิบัติเช่นเดียวกับวิธีซ่อมขานนาคที่กล่าวมาแล้ว เมื่อพระอุปัชฌาย์บอก อนุศาสน์เสร็จแล้ว เจ้าภาพ ญาติมิตรถวายของพระอันดับ พระใหม่ถวายพระอาจารย์คู่สวดอีกหนึ่งรูปที่ยังมิได้ถวาย ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์จะบอกให้พระใหม่มานั่งรับประเคนของบริวารบวชที่ด้านหน้า พระใหม่จะออกมานั่งพับเพียบอยู่ท้ายอาสน์สงฆ์ ทอดผ้ากราบไว้ข้างหน้า หากผู้ชายประเคนก็รับของด้วยมือ หากเป็นผู้หญิงก็จับผ้ากราบไว้โยมผู้หญิงจะวางบนผ้ากราบ เมื่อรับของประเคนหมดแล้ว ให้กลับนั่งหันหน้ามาทางพระสงฆ์ เตรียมกรวดน้ำ^{๔๙}

๘. การกรวดน้ำ

^{๔๗} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, ๒๕๕๔, หน้า ๑๓.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

เมื่อเสร็จการรับประเคนแล้ว พระใหม่และพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หรือเจ้าภาพในการบวชครั้งนี้ จะกรวดน้ำโดยใช้เต้ากรวดน้ำคนละที่ เมื่อพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นประธานสงฆ์ในที่นั้น เริ่มบทอนุโมทนาว่า ยถา วาริวหา ....พระใหม่และญาติที่เป็นเจ้าภาพก็จะกรวดน้ำพร้อมกัน เมื่อขึ้นบท สัพพัตติโย.... ก็กรวดน้ำหมดเต้าพอดี นั่งพนมมือรับพรจากพระสงฆ์ เสร็จแล้วพระใหม่กราบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีการบวช หลังจากนั้นพระพี่เลี้ยงจะนำพระใหม่ขึ้นจากโบสถ์ พระใหม่ควรสวดปาตลด้วยไหล่ลขวา มือซ้ายถือพัด ส่วนของอื่นให้ผู้อื่นถือไป พระพี่เลี้ยงจะนำออกทางประตูหน้า^{๕๐}

สรุปหน้าที่สำคัญ สำหรับผู้ที่อุปสมบท

๑. ให้ท่องคำบวช หรือ คำขานนาค อันได้แก่ คำขอบรรพชาอุปสมบท คำสมาทานสิกขาบท คำขอนิสัย คำตอบคำถามของพระกรรมวาจา ฯลฯ ให้จำได้ขึ้นใจ

๒. เมื่อใกล้ถึงวันบวช จะต้องไปอยู่วัด เพื่อฝึกซ้อมขั้นตอนพิธีการบรรพชาอุปสมบท จากพระพี่เลี้ยง และดูจากเจ้านาคคนอื่นๆ ที่อุปสมบทก่อนเรา

๓. ไปขอ “ฉายา” (ชื่อใหม่ของตน เมื่อบวชเป็นพระแล้ว) จากอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส เพื่อใช้ตอบคำถามของพระกรรมวาจาต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์ในเวลาทำพิธีบวช

๔. ท่องบทสวดมนต์พระปริตรต่างๆ พร้อมบทให้ศีลให้พร บทอนุโมทนา ฯลฯ หลังจากทีบวชเป็นสามเณรหรือภิกษุแล้ว

๕. ขั้นตอนและบทที่ต้องท่องจำ

- ใช้ในพิธีบวชแบบมหานิกาย (อุกาสะ) รับผ้าไตรอุ้มประนมมือแล้วเดินเข้าไปในที่ประชุมสงฆ์ในพิธี (สังฆนิบาต) แล้ววางผ้าไตรไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วอุ้มผ้าไตรประนมมือยืนขึ้นเปล่งวาจาขอบรรพชาว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา ปัพพชัง ทเถ เม ภันเต (นั่งคุกเข่าลง แล้วประนมมือว่า) อะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ ทุตติยัมปิ อะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ ตะติยัมปิอะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ (กล่าว ๓ ครั้งว่า) สัพพะทุกขะนิสสะระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ อิมัง กาสาวัง คะหะตะวา ปัพพาเซถะ มังภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ (เสร็จแล้วพระอุปัชฌาย์จะมารับผ้าไตร แล้วว่าต่อไป) (กล่าว ๓ ครั้งว่า) สัพพะทุกขะนิสสะระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ เอตัง กาสาวัง ทัตตะวา ปัพพาเซถะ มังภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ พระอุปัชฌาย์ให้อวาทและบอก ตะจะปัญจะกะ กัมมัญฐาน แล้วให้ว่าตามไปที่ละบท โดยอนุโลม (ไปข้างหน้า) และปฏิโลม (ทวนกลับ) ดังนี้ เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ (อนุโลม) ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา (ปฏิโลม)

พระอุปัชฌาย์ ชักอังสะออกจากไตรมาสวมให้ผู้บวช แล้วสั่งให้ออกไปครองผ้าครบไตรจีวรตามระเบียบ ครั้นเสร็จแล้วรับเครื่องไทยทานเข้าไปหาพระอาจารย์ ถวายท่านแล้วกราบ ๓ ครั้ง ยืนประนมมือเปล่งวาจาสรรณะและศีลดังนี้ อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเตมะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโม

^{๕๐} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, ๒๕๕๔, หน้า ๑๕.

ทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา ติสระระณณะ สะหะ สีลานิ เทละ เม ภัณฑะ (นั่งคุกเข่าขอสรณะและศีลดังต่อไปนี้) อะหังภัณฑะ สระระณะสีลัง ยาจามิ ทุดิยัมปิอะหังภัณฑะ สระระณะสีลัง ยาจามิ ตะติยัมปิอะหังภัณฑะ สระระณะสีลัง ยาจามิ^{๕๑}

(พระอาจารย์กล่าวคานัมัสการให้ผู้บรรพชาว่าตามดังนี้) นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๓ จบ) พระอุปัชฌาย์จะกล่าวว่า เอวัง วัชเทหิ หรือ ยะมะหัง วัชทามิ ตั้ง วัชเทหิ ให้รับว่า อามะ ภัณฑะ แล้วท่านจะว่านาสรณคณนกีให้ว่าตามดังนี้ พุทฺธัง สระระณังคัจฉามิ อัมมัง สระระณังคัจฉามิ สังฆัง สระระณังคัจฉามิ ทุดิยัมปิพุทฺธัง สระระณังคัจฉามิ ทุดิยัมปิอัมมัง สระระณังคัจฉามิ ทุดิยัมปิสังฆัง สระระณังคัจฉามิ ตะติยัมปิพุทฺธัง สระระณังคัจฉามิ ตะติยัมปิอัมมัง สระระณังคัจฉามิ ตะติยัมปิสังฆัง สระระณังคัจฉามิ

พอจบแล้วทางพระอุปัชฌาย์จะบอกว่า ติสระระณะคะมะนังนิญฐิตัง ก็ให้รับว่า อามะ ภัณฑะ ต่อจากนั้นก็สมาทานสิกขาบท ๑๐ ประการโดยว่าตามท่านไปเรื่อยๆ ดังนี้ ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปะทัง สมာทियามิ อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ

อะพรหมจริยา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ สุราเมรยะมัชชปะมาทัฏฐานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ วิกาละโภชนา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ นัจจะคีตะวาติตะวิสสุกะทัสสนา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ มาลาคันธะวิเลปะนะ ชารณะมัตถนนะวิญญานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ อุกจาสะยะนะมะหาสะยะนะ เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ ชาตะรุปะ ระชะตะ ปฎิคคหณา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทियามิ (พระจะกล่าว ๓ ครั้งว่า) อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สมาทियามิ (เสร็จแล้วพึงกราบลง ๑ หน แล้วยืนขึ้นว่าดังนี้) วันทามิ ภัณฑะ สัพพัง อะปะราธังชะมะละ เม ภัณฑะ มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ (คุกเข่าลงกราบ ๓ ครั้ง) ต่อจากนั้นให้รับบาตร อ้อมเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ในสังฆสันนิบาต วางไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องไทยทานถวายท่านแล้ว กราบ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วยืนขึ้นประนมมือกล่าวดังนี้ อุกาสะ วันทามิ ภัณฑะ สัพพัง อะปะราธังชะมะละ เม ภัณฑะ มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา นิสสะยัง เทละ เม ภัณฑะ (นั่งคุกเข่า) อะหังภัณฑะ นิสสะยัง ยาจามิ ทุดิยัมปิอะหังภัณฑะ นิสสะยัง ยาจามิ ตะติยัมปิอะหังภัณฑะ นิสสะยัง ยาจามิ (กล่าว ๓ ครั้งว่า) อุปัชฌายะ เม ภัณฑะ โหหิ พระอุปัชฌาย์จะกล่าวรับว่า โอปายิกัง ปะฏิรูโป ปาสาทิเกนะ สัมปะเทหิ ผู้บวชพึงรับว่า อุกาสะ สัมปะฏิจณามิ ๓ ครั้งแล้วว่าดังนี้ (กล่าว ๓ ครั้งว่า)

อัชชะตักเคทานิ เถโร มัยหัง ภาโร อะหัมปิเถรัสสะ ภาโร (เสร็จแล้วยืนขึ้นว่าดังนี้) วันทามิ ภัณฑะ สัพพัง อะปะราธังชะมะละ เม ภัณฑะ มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ (คุกเข่าลงกราบ ๓ ครั้ง)

ลำดับต่อไปพระอุปัชฌาย์หรือพระอาจารย์จะเอาบาตรมีสายโยคคล้องตัวผู้บวช แล้วบอกบาตรและจีวร ผู้บวชก็รับเป็นทอดๆ ไปดังนี้

อะยันเต ปัตโต อะยัง สังฆาฏิ อะยัง อุตตะราสังโค อะยัง อันตะระวาสะโก

(รับว่า) อามะ ภัณฑะ (รับว่า) อามะ ภัณฑะ (รับว่า) อามะ ภัณฑะ (รับว่า) อามะ ภัณฑะ

^{๕๑}เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๓๒.

จากนั้นพระอาจารย์ท่านจะบอกให้ออกไปข้างนอกว่า คัจฉะ อะมุหมิ โโอกาเส ติฏฐาหิ ผู้บวชก็ถอยออกไปยืนอยู่ในที่ที่กำหนดไว้ (ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณทางเข้าโบสถ์) ต่อจากนั้นพระอาจารย์จะสวดถามอันตรายิกกรรม ให้รับ นัตถิกันเต ๕ ครั้ง และต่อด้วย อามะ กันเต อีก ๘ ครั้งดังต่อไปนี้

พระจะถามว่า	ผู้บวชกล่าวรับว่า
กุฏฐัง คัมโภ	นัตถิกันเต
กิลาสो	นัตถิกันเต
โสโส	นัตถิกันเต
ปุริโสสิ	อามะ กันเต
ภุชิสโสสิ	อามะ กันเต
อะนะโนสิ	อามะ กันเต
นะสิ ราชะกะโฏ	อามะ กันเต
อะนุญญาโตสิ มาตาปิตุหิ	อามะ กันเต
ปะริปุณณะวีสะติวัสโสสิ	อามะ กันเต
ปะริปุณณันเต ปัตตะจีวะรัง	อามะ กันเต
กินนาโมสิ	อะหังกันเต ...*(ฉายาพระใหม่) นามะ
โก นามะ เต อุปัชฌาโย	อุปัชฌาโย เม กันเต आयัสสะมา... (ฉายาอุปัชฌาย์)

เสร็จแล้วกลับเข้ามาข้างในที่ประชุมสงฆ์ กราบลงตรงหน้าพระอุปัชฌาย์ ๓ ครั้ง นั่งคุกเข่า ประนมมือเปล่งวาจาขออุปสมบทดังนี้ สังฆัมกันเต อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังกันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ทุติยัมปิกันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังกันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ตะติยัมปิกันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังกันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ต่อมาพระอาจารย์สวดสมมติตนถามอันตรายิกกรรม ผู้บวชก็รับว่า นัตถิกันเต ๕ ครั้ง และ อามะ กันเต ๘ ครั้ง บอกชื่อพระใหม่ของตัวเอง และชื่อพระอุปัชฌาย์แบบที่ผ่านมาอย่างละหนึ่งครั้ง เสร็จแล้วก็นั่งฟังพระสวดกรรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ พอจบแล้วท่านก็จะเอาบาตรออกจากตัว ให้กราบลง ๓ ครั้ง นั่งพับเพียบฟังพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ไปจนจบ แล้วก็กล่าวรับว่า อามะ กันเต เสร็จพิธีก็กราบพระอุปัชฌาย์ ๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่องไทยทานก็ให้รับไทยทานถวายพระอันดับ เวลากรวดน้ำก็ให้ตั้งใจรำลึกถึงผู้มีพระคุณอุทิศส่วนกุศลแต่ท่าน ขึ้นตอนต่อไปก็นั่งฟังพระท่านอนุโมทนาต่อไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี^{๕๑}

๑๐. ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท

๑. เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน หมายความว่า พุทธศาสนิกชนจะช่วยรักษาพระพุทธรูปศาสนาโดยรักษาพระธรรมวินัยให้เจริญมั่นคง เพราะว่าพระพุทธรูปศาสนาก็คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีงาม และสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข วิธีที่ดีที่สุดในการรักษาพระพุทธรูปศาสนา ก็คือ การบวชเข้าไปเรียนรู้พระธรรมวินัย และรักษาถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อกันไป เรียกว่า สืบต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา

^{๕๑} เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๓๒ – ๓๘.

๒. เป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หมายความว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในสังคมไทย และได้กลายเป็นมรดกของชนชาติไทย คนไทยได้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่าสูงสุดของประเทศชาติและสังคมของเราเพราะว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว ก็ให้หลักธรรมคาสอน ทำให้คนประพฤติดีงามเป็นหลักให้แก่สังคม ทำให้สังคมอยู่กันได้ด้วยสันติสุข มีการเบียดเบียนกันน้อยลง ถ้ามีคนดีมากกว่าคนชั่วสังคมนี้ก็อยู่ได้ พระพุทธศาสนาได้ช่วยให้คนมากมายกลายเป็นคนดีขึ้นมา นอกจากนั้นพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ตั้งแต่ภาษาขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา ดนตรีและศิลปะต่างๆ ก็มาจากวัดวาอาราม เป็นต้น

๓. เป็นการสนองพระคุณบิดามารดา ดังที่ถือกันเป็นประเพณีว่า ถ้าใครได้บวชลูกแล้ว ก็ได้บุญกุศลมาก ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ ตลอดจนได้เป็นญาติของพระศาสนา แต่ถ้ามองความหมายให้ลึกซึ้งลงไปก็เป็นเรื่องความเป็นจริงของชีวิตจิตใจ กล่าวคือ การบวชเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้จิตใจของพ่อแม่มีความสุข มีความปลาบปลื้มใจ ด้วยความหวังว่าเมื่อลูกได้เข้าไปอยู่ในวัด ได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี จะรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ จะรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคมได้ แล้วเกิดความมั่นใจ พ่อแม่ก็จะมีความสุขเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันเมื่อลูกบวช ก็เท่ากับจงพ่อแม่เข้ามาสู่พระศาสนาด้วย มีโอกาสได้ฟังธรรม ได้เรียนรู้ธรรมะ ทำให้ได้ใกล้ชิดพระศาสนา เรียกว่าเป็นญาติของพระศาสนาอย่างแท้จริง

๔. เป็นการฝึกอบรมพัฒนาตนเอง คือการพัฒนาชีวิตทั้งในด้านความประพฤติ คือพฤติกรรมทางกาย วาจา และด้านจิตใจที่มีความดีงาม เข้มแข็ง มั่นคง เป็นสุข และในด้านปัญญา คือความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง

๒.๓ สรุป

การบวช หมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่าอานิสงส์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อโดยการบวชเริ่มตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชจนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเผย

แผ่หลักธรรมคำสอนจนถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีการทางพระธรรมวินัยในบวชประเภทของการบวชคือ เอหิภิกขุอุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง ตีสรณคมนอุปสมบท ทรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้า หมู่ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ แล้วให้รับพระไตรสรณคมนด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ยกวิธีนี้มาใช้บวชสามเณร โอวาทปฎิคคหณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวช รับพระโอวาทอย่างี่ประธานแก่พระมหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น ปัญญาพยากรณ์อุปสมบท รับด้วยวิธีประธานปัญหาให้ตอบ อย่างี่ประธานแก่สามเณรโสปากะเพียงองค์เดียวเท่านั้น ครุธัมมปฎิคคหณอุปสมบท รับด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุธรรม ๘ ข้อ อย่างี่ประธานแก่นางคณิกา อัทธมาสี คนเดียวเท่านั้น อัญญวาทิกาอุปสมบท รับด้วยวิธี ถ้าขอบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ขอบวชใน ฝ่ายภิกษุสงฆ์ก่อนแล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี ญัตติจตุตถกัมมวาจา อุปสมบท อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกัมมวาจา พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ราชาภิกษุเป็น องค์แรก ถึงแม้ว่ามุมมองของการอุปสมบทจะมีความต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของจำนวน แต่ในส่วนของ วิธีนั้นมีเท่ากัน คือ การบวชที่สำเร็จจากพระพุทธเจ้า เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชที่สำเร็จ จากการรับไตรสรณคมน์ เรียกว่า ตีสรณคณูปสัมปทา และวิธีที่สำเร็จจากสงฆ์ตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งในปัจจุบันใช้การบวชด้วยวิธีนี้ ความสำคัญของการบวชคือเป็นการ ออกจากความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส เป็นการสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นแนวทางฝึกหัด ปฏิบัติให้บรรลุถึงความหลุดพ้นกิเลสตัณหา นำธรรมะที่ค้นพบเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก เป็นฟันเฟือง หนึ่งที่ช่วยหนุนสังคมให้ร่มเย็นและเกิดสันติภาพที่แท้จริง เป็นการรักษาพระศาสนาให้มั่นคง เป็นการ สืบต่อประเพณีอันดีงาม เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู เป็นตัวแทนของศาสนวงศ์และเป็นการสืบ ทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้เจริญกว้างไกล

บทที่ ๓

ประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้ ความเป็นมาของวัดบ้านปราสาท การเตรียมตัวในการจัดงานบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาทประเพณี และการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ความเป็นมาของวัดบ้านปราสาท

วัดบ้านปราสาท^๑ เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในตำบลปราสาทที่ประวัติความเป็นมาช้านานแล้ว ปัจจุบันขึ้นอยู่กับอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปของบริเวณที่ตั้งวัด

ลักษณะพื้นที่ของวัดบริเวณส่วนกลางของเนื้อที่วัดสูงและบริเวณรอบๆ เนื้อที่ต่ำราบลุ่มมีสระกลุ่มหลายแห่งโดยเฉพาะที่ราบสูงตรงกลางบริเวณวัดปลูกสร้างอุโบสถเดิม เป็นที่มีปราสาทเก่ามาก่อนฐานปราสาทจริงๆอยู่ตรงมุมอุโบสถทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และมีสระล้อมรอบอุโบสถ หรือที่ปราสาทเก่า เว้นเฉพาะด้านทิศตะวันออก หรือทิศบูรพา เป็นรูปทางเข้าอุโบสถทางเดียว

หลักฐานการตั้งวัด

๑.ตั้งวัด เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๐

๒.กระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งเป็นวัด เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๓.ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ...-เดือน ... พ.ศ. ๒๔๘๒

เนื้อที่กว้าง ๑๓ ไร่ ยาว..... เมตร

และได้ประกอบพิธีผูกพัทสีมา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ได้รับหนังสือรับรองสภาพวัด จากสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์

ณ วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๕๔ โดย นาง เสมอสุข กลิ่นวงศ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ รักษาราชการแทน ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติความเป็นมาของวัดบ้านปราสาทโดยละเอียด

วัดบ้านปราสาทนี้ข้าพเจ้าได้สืบถามคนเฒ่าแก่มาโดยย่อ ๆ พอประมาณและทราบได้ดังนี้ วัดนี้ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๓๐ อาศัยแรงศรัทธาจากชาวบ้านตั้งวัดขึ้นโดยมีผู้นำครั้งแรกอาศัยกำลังชาวบ้านถากฐานสถานที่ได้แล้ว ก็ได้ยกวัดเล็ก ๆ ขึ้นก่อนพอเป็นที่อาศัยของพระเณร เมื่อครั้งนั้น ส่วนที่ดินนั้นได้จัดไว้เป็นที่สร้างวัดขึ้นโดยเฉพาะเพราะไม่ได้เป็นของผู้ใดใครผู้หนึ่งอุทิศหรือถวายเพราะสถานที่ตั้งขึ้นเห็นเหมาะสมและมีวัดถุกสถาน(ปูชนียสถาน)

^๑ ประวัติวัดบ้านปราสาท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://watprasat.net/data.php?id=1>[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

เอาเป็นสิ่งสำคัญอยู่ในสถานที่ซึ่งเรียกกันว่าปราสาท เกรย์ วัดจึงได้มีนามว่า วัดบ้านปราสาทเกรย์ ตั้งแต่นั้นมาจนถึงเท่าทุกวันนี้ ส่วนมากทุกวันนี้ชาวบ้านจะเรียกว่าวัดบ้านปราสาทโดยตัดคำว่าเกรย์ออก

ปราสาทนั้น มีรูปพรรณสัณฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมโดยกว้างยาว ๖ เมตร และทำเป็นบันไดชั้นๆเป็น ๗ ชั้น และแต่ละชั้น มีความกว้างพอสมควร ส่วนชั้นที่ ๗ เป็นลานกว้าง ตรงกลางมีรูปลักษณะเป็นเตี้ยนอนหรือแคร่ (ภาษาเขมรเรียกว่า (เกรย์) หรือที่ประทับของพระยาสมัยโตสมัยหนึ่งซึ่งเดินทางผ่านมา แต่ต่างคือลักษณะได้ทำด้วยอิฐหินศิลาแลง ปราสาทนี้ ก็อยู่นานพอสมควร พอคิดสร้างโรงอุโบสถขึ้น เจ้าอาวาสได้ให้รื้อถอนทิ้งเสีย ส่วนพระที่ท่านอยู่สร้างวัดครั้งแรกมีนามว่า อาจารย์เมา อยู่ประมาณ ๙ พรรษา แล้วท่านไปที่ไหนอีกไม่มีใครทราบได้ ลำดับ ต่อมาจาก อาจารย์เมา ก็มีหลวงพ่อก้าว ได้เป็นผู้มาอยู่แทนดำเนินงานในการก่อสร้างถาวรวัตถุ เช่น มีการสร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ โรงอุโบสถเพราะว่าลำดับต่อจากอาจารย์เมา ประชาชนก็มากขึ้นพร้อมทั้งอาจารย์ผู้นำก็เป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านและเคร่งครัดในพระธรรมวินัยมากด้วยยอมเป็นที่เสียมเสียดของญาติโยมภายในตำบลปราสาทพร้อมทั้งพระภิกษุสามเณรก็มีมากขึ้น ฉะนั้นจึงได้สร้างและนำความเจริญให้กับวัดและหมู่บ้านมากขึ้น นับได้ว่ามีชื่อเสียงมาจนตราบเท่าทุกวันนี้^๒

การสร้างกุฏิ และการสร้างศาลาการเปรียญ อุโบสถ ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๒ รวม ๕ ปี จึงสำเร็จการสร้างกุฏิ สร้างศาลาการเปรียญ และอุโบสถ และทำการผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ วัดที่สร้างขึ้นเมื่อสมัยครั้งโน้นเมื่อนานมาก็ชำรุดทรุดโทรมลงทางคณะชาวบ้านและเจ้าอาวาสจึงได้รื้อถอนและสร้างวัดใหม่แทนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งมีอาจารย์สวัสดิ์ เป็นผู้นำในการก่อสร้าง ส่วนอุโบสถนั้นได้ชำรุดทรุดโทรมลง และมีการบูรณะซ่อมแซมไปแล้ว ๒ ครั้ง ครั้งแรกได้บูรณะใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยการนำของพระอาจารย์สมหวัง เตชวโรซึ่งลักษณะอุโบสถนั้นเป็นไม้ทั้งหมด ต่อมาได้ชำรุดอีกและได้มีการบูรณะซ่อมแซมอีกเป็นครั้งที่ ๒ และได้เปลี่ยนสภาพจากไม้และกระเบื้องเป็นไม้และเปลี่ยนหลังคามุงด้วยสังกะสี และครั้นเวลาผ่านไปมีการชำรุดอีก จึงได้มีการบูรณะอีกครั้ง โดยเปลี่ยนสภาพจากไม้เป็นคอนกรีตทั้งหมด เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ โดยการนำของพระอาจารย์เข้ม กตสโรหรือปัจจุบันเป็น พระครูสารธรรมประสาธน์ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ส่วนศาลาการเปรียญ เสาไม้ใหญ่นั้น ในช่วงที่พระครูสารธรรมประสาธน์ มาบวชตอนเป็นเณร เริ่มชำรุดแล้วใช้งานไม่ได้ มีการชำรุดมากปล่อยทิ้งไว้เกือบ ๒๐ ปี ไม่ได้ใช้งาน ปัจจุบันนี้ก็ได้รับการเปลี่ยนแปลง บูรณะซ่อมแซมใหม่และยังคงสภาพเดิมและสามารถที่จะใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลได้ปกติ นำโดยพระครูสารธรรมประสาธน์ อุปถัมภ์โดย นายอรุณ เหลืองชัยศรีตร. อนุวรรช วัฒนพงศ์ศิริ และพ่อค้าประชาชนชาวตำบลปราสาท และในตลาดอำเภอเมืองบุรีรัมย์ สิ้นงบประมาณ ๑,๔๐๐,๐๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙^๓

ปูชนียวัตถุ-โบราณวัตถุ

สำหรับปูชนียวัตถุนั้นได้สืบถามและเรียบเรียงดังนี้คือ สถานที่สร้างอุโบสถนั้นแต่ก่อนเป็นปราสาท ซึ่งมีลักษณะ กว้าง-ยาว ๖ เมตร เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสร้างด้วยอิฐและหินศิลาแลงเป็น ๗

^๒ ประวัติวัดบ้านปราสาท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://watprasat.net/data.php?id=1>[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^๓ สัมภาษณ์นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ชั้นแต่ละชั้นคล้ายบันไดแต่มีความกว้างส่วนชั้นที่ ๗ เป็นลักษณะคล้ายเตียงนอนหรือแคร่ที่ประทับหรือที่นั่งของพระยาสมัยโตสมัยหนึ่งที่ได้เดินทางผ่านมาและพักผ่อน แล้วพักชั่วคราว ชาวบ้านเรียกว่า กเรย์ เป็นภาษาเขมร ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านปราสาทกเรย์พอมาในระยะหลัง ๆ เรียกว่าบ้านปราสาท โดยตัดคำว่า “กเรย์” ออก

ต่อมาประชาชนชาวบ้านที่อาศัยอยู่แถบนั้นและพระภิกษุสามเณรก็มีมากขึ้นประกอบกับพระผู้นำก็เป็นทีเคารพนับถือของชาวบ้านจึงได้คิดสร้างอุโบสถขึ้น ได้เลือกสถานที่ที่ตรงมีปราสาทเพราะเป็นที่เนินสูงและมีสระล้อมรอบเหมาะสมที่จะสร้างอุโบสถขึ้นจึงได้รื้อปราสาทออกและเคลียพื้นที่ให้เรียบ ปรากฏว่าภายใต้ของปราสาทนั้นได้พบวัตถุโบราณ เช่น โองน้ำ ไหและมีสิ่งบรรจุอยู่ข้างใน เช่น ข้าวเปลือกและเงินแท่งเต็มไห มีอยู่ ๓ ไห ส่วนข้าวเปลือกเอามือไปจับขยี้ดูก็เป็นผุยผง หมายถึงว่ามันผุและยิ่งกว่านั้นได้พบเทวรูป ซึ่งแกะด้วยหินที่สวยงาม เป็นรูปผู้หญิงผู้ชายไว้ผมยาวและพวกสิ่งของอื่น ๆ เช่น สาก ครก เป็นหินทั้งหมดแต่เป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งสิ่งที่ได้พบนั้นไม่ได้เก็บไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ดูได้เห็นได้ชื่นชม มีคนถามว่าเอาไปไหนหมด ทราบว่าสิ่งที่พบชิ้นเล็ก ๆ นั้นเงินแท่งต่างคนต่างหยิบเอาไปใช้หมดส่วนเทวรูปนั้นทราบว่าเป็นฝักไถ่คืบห่างจากที่เดิมประมาณ ๑๐ เมตร

หลังจากได้ทำการรื้อถอนปราสาทนั้นก็เกิดจลาจลในหมู่บ้าน ชาวบ้านเกิดการปวดท้องและก็ตายไปเป็นจำนวน ๓ ราย ผู้นำของหมู่บ้านได้ทำการเช่น สรวงขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงบรรเทาอาการหายไป หลังจากทำการรื้อถอนปราสาทและสร้างอุโบสถขึ้นไม่นาน ก็เกิดมีจอมปลวกเกิดขึ้นโดยที่ชาวบ้านไม่คาดคิดมาก่อน ซึ่งเกิดขึ้นห่างจากอุโบสถด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๕ วาเศษ

ดังนั้นเมื่อจอมปลวกเกิดขึ้นแล้วก็ไม่มีใครทำลายเสีย ชาวบ้านถือว่าเป็นลาภอย่างหนึ่งและเป็นสถานที่สำคัญและถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านแล้วได้พากันหาไม้มาปลูก มุงและบังจอมปลวกนั้นไม่ให้ถูกฝนและแสงแดดแล้วพากันสักการะเคารพบูชาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ตั้งแต่นั้นมาทราบเท่าทุกวันนี้ ซึ่งชาวบ้านพากันเรียกชื่อว่า “ศาลเจ้าปู่สาวท”^๔

เสนาสนะและสิ่งปลูกสร้าง ลักษณะโดยทั่วไป

๑.อุโบสถ กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๓ เมตรสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

ลักษณะทั่วไป สภาพเป็นไม้เสาของตัวอุโบสถที่ออกปลายแกะสลักหน้าจั่วแกะสลักลวดลายของโบราณหลังคามุงกระเบื้องปูนแผ่นเล็ก พื้นปูด้วยกระเบื้องลักษณะ ๖ เหลี่ยม ฝาผนังเป็นไม้ มีประตู ๕ ประตู หน้าต่าง ๑๐ หน้าต่าง (หมายเหตุ) รายงานแบบลักษณะอุโบสถเก่า

๒.ศาลาการเปรียญ กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๓๕ เมตร

สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

ลักษณะทั่วไป ชำรุดทรุดโทรมใช้งานไม่ได้ ตัวอาคารเป็นไม้ทั้งหมด ต้นเสาของศาลาใหญ่วัดโดยรอบ ๑.๘๐ เซนติเมตร สูงจากพื้นดินถึงช่อ ๘ เมตร พื้นเป็นไม้ยาว หนา ๒x๑๐ หรือ ๒x๑๒ ก็มี

๓.หอสวดมนต์ +กุฏิหลังเก่า กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๕๒ เมตร

ได้ทำการปรับปรุงและต่อเติมเมื่อ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๔๙

^๔ประวัติวัดบ้านปราสาท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://watprasat.net/data.php?id=1>[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔

ลักษณะทั่วไป ...

ต่อเติม ขยายรอบกฏีหลังเก่าเดิมกว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๒๐ เมตรเป็นกว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๕๒ เมตร

๔. กฏีจำนวน ๒ หลัง คือ

หลังที่ ๑ กว้าง.....๑๖..... เมตร ยาว .....๒๐..... เมตร

สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

ลักษณะทั่วไป อาคารเป็นไม้ทั้งหมด ทั้งพื้นและเพดาน หลังคา ลักษณะ ๔ หลัง รอบเชิงชาย ตัดสังกะสีเป็นลวดลายปิดรอบเชิงชาย มีห้อง ๗ ห้อง

หลังที่ ๒ กว้าง ๘.๖๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร

สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕

ลักษณะทั่วไป ยังอยู่ในสภาพดี เป็นคอนกรีต ๒ ชั้น อาคารมีไม้เป็นบางส่วน เช่น พื้นเป็นไม้และหลังคา หลังคามุงกระเบื้องลอนเล็ก เสา ๒๔ ต้น ๖ ห้อง พื้นชั้นล่างเป็นคอนกรีตและขัดหินอ่อน ๒ ห้อง ประตูเหล็ก ๒ ห้อง มีดาตฟ้าตีด้วยกระเบื้องแผ่นเรียบทั้ง ๒ ชั้น เสาไม้มุก ปัจจุบันชั้นล่างได้ปรับปรุงปูพื้นกระเบื้อง และเป็นประตูกระจกเลื่อน ทำเป็นห้องสมุดประจำวัดพร้อมได้จัดทำห้องส่งวิทยุกระจายเสียง ความถี่ ๑๐๓ MHz คลื่นบริการสาธารณะเพื่อพระพุทธศาสนา กำลังส่ง ๘๐๐w และห้องบริการอินเทอร์เน็ตพร้อมเป็นสำนักงานเจ้าคณะตำบลปราสาท

- ๓.๖. เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์แสดงความรู้ความสามารถในทักษะของตนเอง
 ๓.๗. เพื่อเปิดโอกาสให้กุลบุตรที่มีเวลาน้อยในการบวชได้เข้ามาบวชอบรมปฏิบัติ

ธรรม

- ๓.๘. เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ร่วมทำบุญใส่บาตร
 ๓.๙. เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมตลอดงาน

๔. เป้าหมาย

ประชาชน	อายุ	๑๐-๗๐ ปี
บรรพชาสามเณร	จำนวน	๕๐ รูป
อุปสมบทพระภิกษุ	จำนวน	๕๐ รูป
บวชศีลจาริณี (ชีพรามณ์)	จำนวน	๕๐ คน

๕. หลักสูตร

ภาคทฤษฎี	พุทธประวัติ, วินัย, ศาสนพิธี, พุทธภาษิต
ภาคปฏิบัติ	ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น, ฝึกมารยาท, ฝึกกรรมฐาน (นั่งสมาธิ

เดินจงกรม)

ภาคกิจกรรม	กิจกรรมนันทนาการ, บำเพ็ญสาธารณประโยชน์, อบรมประชาชน
------------	---

(ภาคคำ)

๖. ระยะเวลาดำเนินการ

เริ่มโครงการ	วันที่ ๑๕	เดือน	เมษายน	พ.ศ.๒๕๕๙
สิ้นสุดโครงการ	วันที่ ๒๙	เดือน	เมษายน	พ.ศ.๒๕๕๙. ขึ้นตอนการ

ดำเนินการ

๖.๑ จัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติโครงการโดยผ่านความเห็นชอบผู้บังคับบัญชาฝ่าย
 สงฆ์ตามลำดับ

๖.๒ ประชุมคณะกรรมการวัด/ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่น

๖.๓ ประชาสัมพันธ์ทางศูนย์กระจายข่าวสารของวัดและหมู่บ้านสถานีวิทย์

๖.๔ จัดบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณี

๖.๕ จัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน หลักสูตรการอบรมคู่มือทำวัตรเช้า-เย็น สำหรับ
 พระภิกษุสามเณร

๖.๖ มอบเกียรติบัตร/สรุปรายงานผลการดำเนินงาน

๗. สถานที่ดำเนินการ

วัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านดำน จังหวัดบุรีรัมย์

โทรศัพท์ ๐๘๙ ๗๑๗๒๒๙๗, ๐๘๐ ๔๖๘ ๙๒๙๙

๘. งบประมาณ

จากกรมการศาสนา วัด ชุมชน และองค์กรเทศบาลตำบลปราสาท มีรายละเอียดการใช้
 จ่ายดังต่อไปนี้

๘.๑	ค่าอัฐบริวารเครื่องบวช	๑๐๐ ชุด	จำนวนเงิน	๘๐,๐๐๐	บาท
๘.๒	ค่าภัตตาหารและเครื่องดื่ม		จำนวนเงิน	๕๐,๐๐๐	บาท

๘.๓ ค่าติดต่อประสานงาน	จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
๘.๔ ค่าปัจจัยถวายพระวิทยากร /พระพี่เลี้ยง	จำนวนเงิน	๔๕,๐๐๐	บาท
๘.๕ ค่าเอกสารและอุปกรณ์ประกอบการฝึกอบรมจำนวนเงิน		๑๕,๐๐๐	บาท
๘.๖ อื่นๆ ติดป้ายประชาสัมพันธ์	จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๒๑๐,๐๐๐บาท(สองแสนหนึ่งหมื่นบาท)			

๙. ผลสัมฤทธิ์

- ผลผลิต

เด็กเยาวชนและประชาชน ที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน ๑๐๐ รูป/คน

- ผลลัพธ์

เด็กเยาวชนและประชาชนที่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้เรื่องศาสนาพอ แม่ ผู้ปกครองได้มีโอกาสเข้าวัดบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา

๑๐. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ที่	ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลัก	เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับ
๑.	เด็ก เยาวชน และประชาชนเข้าร่วมบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณี	เด็ก เยาวชน และประชาชน เข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน ๑๐๐ รูป/คน
๒.	เด็ก เยาวชน และประชาชนสามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง	เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้รับความรู้ด้านหลักธรรม	ร้อยละ ๗๐
		ความพึงพอใจ	ร้อยละ ๗๐

๑๑. การประเมินผล

ที่	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ	วิธีและประเมินผล	เครื่องมือที่ใช้ประเมินผล
๑.	จำนวนผู้เข้าร่วมบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณี ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ รูป/คน	๑.จากการรายงานผลของจังหวัด ๒.จากการสำรวจของกรม ๓.จากการสอบถาม	แบบรายงาน แบบรายงาน แบบรายงาน

๑๒. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เด็กเยาวชน และประชาชน ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนาและสามารถ นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

๒. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ได้มีโอกาสเข้าวัดร่วมกิจกรรม บำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรม

๓. ประเพณีการบรรพชาอุปสมบท ได้รับการสืบทอดอย่างแพร่หลาย

๓.๒.๒ การประชุมคณะสงฆ์เพื่อยกระดับโครงการฯเป็นระดับอำเภอ

ระเบียบวาระการประชุมคณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙^๖

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ เดือนมีนาคม ๒๕๕๙ ณ หอประชุมคณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน วัดบ้านปราสาทตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ระเบียบวาระที่ ๔ เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

๔.๑ เรื่องยกระดับการจัดโครงการบรรพชาอุปสมบท พระภิกษุสามเณรและบวชศีลจาริณี ปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อน เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยกขึ้นเป็นโครงการระดับอำเภอ

ด้วยโครงการบรรพชาอุปสมบท พระภิกษุสามเณรและบวชศีลจาริณี ปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อน เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดขึ้นต่อเนื่องกันมากกว่า ๓๐ ปี ณ วัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท โดยทุกๆปีจะมีผู้เข้าสมัครบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณร และบวชศีลจาริณี โดยส่วนมากจะมาจากเขตตำบลปราสาททั้งสิ้น เหตุนี้จึงอยากให้มีการยกระดับโครงการฯ ขึ้นสู่ระดับอำเภอ เพื่อให้พระสงฆ์ฆาติการทุกรูปได้มีส่วนในการช่วยประชาสัมพันธ์หากุลบุตรผู้มีศรัทธาได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ประเพณีการแห่ناقข้างให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

มติที่ประชุม เห็นชอบให้มีการยกระดับโครงการบรรพชาอุปสมบท พระภิกษุสามเณรและบวชศีลจาริณี ปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อน เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากระดับตำบลขึ้นสู่ระดับอำเภอ ทั้งนี้ ให้เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านด่านดำเนินการตามขั้นตอน คือการทำหนังสือขอความเห็นชอบและให้มีลายเซ็นเจ้าคณะตำบล, พระสงฆ์ฆาติการกำกับ เพื่อความร่วมมือในการจัดทำโครงการให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไป

๓.๓ ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ประเพณีบวชนาคข้างของชาวกุย^๗ เป็นประเพณีเก่าแก่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการบอกเล่าต่อกันมา จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเป็นที่เข้าใจตรงกัน ประเพณีนี้จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓-๑๔-๑๕ ค่ำ เดือนหกของทุกปีโดยมีความเป็นมาดังนี้

ชาวกุย แม้จะมีวัฒนธรรมต่างๆ ที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่นในพื้นที่เดียวกันแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่า ถ้ามีบุตรชาย และบุตรได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา จะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้วได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ที่มีความประสงค์จะบวชเรียนก็สามารถบวชได้ตามหลัก

^๖ระเบียบวาระการประชุมคณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙, หอประชุมคณะสงฆ์อำเภอบ้านด่าน วัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^๗ นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวกุย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘.

พระพุทธศาสนา ซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ได้ ตามความสะดวกและเหมาะสม แต่ชาวกุยที่อาศัยในหมู่บ้านตากกลาง มีความเชื่อว่าการบวชบุตรหลานจะกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชาเพราะเชื่อว่าการบวชในวันดังกล่าว อันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ผู้ใดได้บูชาด้วยการปฏิบัติตามผู้นั้นจะเห็นพระพุทธเจ้า จึงนิยมบุตรหลานในวันนี้

ในอดีตชาวกุยมีบุตรหลานชาย ที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ยังไม่มีงานทำหรือไม่ได้ศึกษาต่อ แต่มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พร้อมทั้งจะอุปสมบทได้ และยังไม่โต บิดามารดาจะนำไปฝากที่วัด เพื่อรอที่จะอุปสมบทในวันวิสาขบูชา และอีกอย่างหนึ่งคือประมาณเดือนหก ฝนเริ่มตกบรรยากาศดี พี่พระภคณัฐญาหารทางธรรมชาติเริ่มงอกงามขึ้นบ้างแล้ว เป็นเวลาที่ทุกคนเริ่มลงมือทำนาทำไร่ตามประเพณีนิยมท้องถิ่น ทางวัดจึงประกาศให้บุตรหลานที่มีความสนใจและจิตศรัทธาเข้าอุปสมบทในวัดพร้อมๆกันภายในครั้งเดียว โดยทุกครัวเรือนที่มีบุตรหลานพร้อมที่จะอุปสมบท จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน ไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นบุตรหลานใคร ผู้ใดมีช่างมีมาก็จะนำมาร่วมขบวนแห่หน้าคด้วย เนื่องจากชาวกุยมีความเชื่อว่ามีผู้ใดได้บวชและแห่หน้าคโดยใช้ช่าง จะได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์ อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวกุยนั้นผูกพันกับช่างมาเนิ่นนาน ชาวกุยถือว่าช่างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ช่างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีช่างมาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่มีช่างเป็นของตนเอง จะยืมช่างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน การสืบสานประเพณีดังกล่าวกระทำกันต่อมา จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีประจำปีของชาวกุยจนถึงปัจจุบัน หากผู้ใดจะอุปสมบทก่อนหรือหลังวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นั้น ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้นั้นเพียงผู้เดียว

การบวชช่างของชาวกุยในสมัยโบราณ จะจัดขบวนแห่หน้าค โดยการแห่หน้าคเข้าวัด เพื่อรวมนาคทุกองค์ที่จะบวช แล้วจึงเคลื่อนขบวนจากวัดไปที่บริเวณวังทะเล เพื่อไปขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะออกอุปสมบท “วังทะเล” เป็นบริเวณที่แม่น้ำ ๒ สาย ไหลมาบรรจบกันคือ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ทำให้เกิดดินดอนหรือเนินดินที่ตรงกลางมีแม่น้ำล้อมรอบ หรือชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สิมน้ำ” ในสมัยก่อนชาวกุยใช้เป็นที่พักผ่อนพิริออุปสมบท เนื่องจากยังไม่มีวัด จึงเรียกที่ตรงนั้นว่า “ดอนบวช” จนถึงปัจจุบัน^๕

ต่อมาในปี ๒๕๔๓ ประเพณีบวชนาคของชาวกุย ความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนผู้ใด และเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ ควรแก่การอนุรักษ์ไว้และสืบสานให้ชุมชนคนรุ่นหลังได้รู้จักต่อไป อีกทั้งเปลี่ยนแปลงชื่อใหม่จาก “ประเพณีบวชนาค” เป็น “ประเพณีบวชนาคช่าง” จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวจำง่ายและพูดกันติดปาก^๖

การบวชนาคช่างวัดบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูสารธรรมประสาธน์ (แช่ม กตสาโร / คงเร้ง) เพื่อเป็นการอนุรักษ์การบวชนาคช่างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบัน^๗

^๕ นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช่างของชาวกุย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๔๖, หน้า ๓๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^๗ สัมภาษณ์นายเสม อนันต์รัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๓.๓.๑ องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างครบถ้วนตามแบบแผนและประเพณีโบราณ ประเพณีบวชนาคข้างของวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้ ๑.บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ๒.วันและเวลาในการจัดพิธีกรรม ๓. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ๔.เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

๑.บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมี ๒ ประเภทคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่ดำเนินการต่างๆ ในด้านกำหนดขั้นตอน เตรียมสิ่งของ ดูแลความเรียบร้อยและดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจบเสร็จพิธี ได้แก่ บุคคลต่อไปนี้

๑.๑) พระสงฆ์ หมายถึง ผู้นำประเพณีฝ่ายสงฆ์คือพระครูसारธรรมประสาธน์ ซึ่งในประเพณีบวชนาคข้างของวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์นี้ มีพระสงฆ์ที่ประกอบพิธีในพิธีบวชคือ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีเพราะตามธรรมเนียมประเพณีในสมัยแรก วัดพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในการถ่ายทอดบรมสั่งสอนในเรื่องต่างๆ อีกทั้งยังเป็นตัวแทนทางศาสนา เป็นผู้สร้างหลักเกณฑ์เกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติที่ถูกที่ควรตลอดหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต ยึดมั่นในขนบประเพณีที่ดีงาม ซึ่งพระสงฆ์จะสามารถจูงใจและผูกใจชุมชนให้ยึดมั่นในคำสอนหรืออำนาจเร้นลับบางอย่างที่อาจจะบันดาลให้เกิดทุกข์หรือสุขได้ ดังนั้นในพิธีบวชนาคข้าง พระสงฆ์จึงเป็นตัวแทนทางพุทธศาสนา ทำหน้าที่อุปสมบทและเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำบอกขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัพิธีบวชตั้งแต่ต้นจนจบ^{๑๑}

๑.๒) มอ (พราหมณ์) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำขวัญนาค คือ การบายศรีสู่ขวัญนาค ซึ่งในประเพณีบวชนาคข้างนี้ การบายศรีสู่ขวัญนาคต้องกระทำ ทั้งหมด ๒ ครั้ง คือการบายศรีที่จัดทำขึ้นเองที่บ้านของผู้อุปสมบทเรียกว่า บายศรีสู่ขวัญเล็ก และการบายศรีที่จัดทำขึ้นที่วัดเรียกว่า “บายศรีสู่ขวัญใหญ่” ดังนั้น มอที่ทำพิธีนี้ต้องมีมากกว่าหนึ่งคน มอที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ เป็นมอที่ต้องมีความชำนาญในขั้นตอนบายศรี สามารถท่องบทสวดมนต์คำกล่าวบายศรีได้ และเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ขึ้นอยู่กับบ้านของเจ้าภาพ จะคัดเลือกหรือเชิญมาจากที่ใดตามเห็นสมควร^{๑๒}

๑.๓) ครูบาใหญ่ หรือกำหลวงพืด หรือหมอเฒ่า เป็นผู้นำในพิธีกรรมของชาวกูย ซึ่งครูบาเป็นตำแหน่งที่ชุมชนชาวกูยแต่งตั้งบุคคลที่เป็นผู้นำในการออกไปคล้องช้างป่าในอดีตหากจะเปรียบแล้วเทียบเท่ากับแม่ทัพในทางทหาร คำสั่งทุกคำสั่งของครูบาใหญ่ถือว่าเป็นวาจาที่ศักดิ์สิทธิ์ทุกคนต้องทำตามและเชื่อฟัง ซึ่งผู้ที่ได้รับตำแหน่งนี้จะต้องผ่านประสบการณ์ในการคล้องช้างป่าและสามารถจับช้างป่าได้ตั้งแต่ ๕๐ เชือกขึ้นไป จึงจะได้รับตำแหน่งครูบาใหญ่นี้ ครูบาใหญ่ในพิธีบวชนาคข้างจะทำ

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลธรรมานุยุต, เจ้าอาวาสวัดบ้านกระชาย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายทูล จระดิตรัมย์, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

หน้าที่เป็นผู้นำในการเช่นนี้ปะกำขอขมา และบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวภูยที่เคารพนับถือที่ศาลปู่ตาวังทะเลหรือภาษาภูยเรียกว่า “หญ่าจู้” ก่อนที่จะอุปสมบท^{๑๓}

๒) ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม คือ ชาวบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอ บ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์และชาวพุทธในพื้นที่ใกล้เคียง ที่มีความเชื่อในประเพณีบวชนาคข้าง ได้แก่ บิดา มารดา ญาติพี่น้องของผู้อุปสมบท และคนในชุมชนบ้านปราสาทและหมู่บ้านใกล้เคียงวัดและเวลาใน

๒. วันและเวลาที่จัดพิธีกรรม

การจัดพิธีกรรมประเพณีบวชนาคข้างได้กำหนดองค์ประกอบเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธี โดยกำหนดไว้เป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมาคือ ๑๕ - ๒๙ เมษายน ของทุกปี เมื่อใกล้ถึงวันดังกล่าว ครอบครัวที่มีบุตรชายพร้อมที่จะบวชจะแจ้งความจำนงต่อวัด และชาวพุทธที่เชื่อเรื่องการบวชนาคข้างจะเข้าร่วมงานประเพณีบวชนาคข้างกันอย่างพร้อมเพียง โดยกำหนดวันทำพิธีทั้งหมด ๓ วัน คือ^{๑๔}

๒.๑) วันโรม (วันรวม) เป็นวันที่ทำพิธีโกนผมนาค บายศรีสู่ขวัญนาคทั้งบายศรีสู่ขวัญใหญ่และบายศรีสู่ขวัญเล็ก คือ วันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี^{๑๕}

๒.๒) วันแห่นาค เป็นวันที่ทำพิธีแห่นาค และขอขมาศาลปู่ตาคือศาลเจ้าพ่อสวาท^{๑๖}

๒.๓) วันอุปสมบท เป็นวันที่นาคจะต้องทำพิธีอุปสมบท โดยจะมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบทให้^{๑๗}

๓. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. บ้าน เป็นสถานที่ในการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนทำพิธีอุปสมบท และเป็นที่ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก

๒. วัดบ้านปราสาท เป็นสถานที่รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่

๓. ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นสถานที่ตั้งศาลปู่ตาเพื่อประกอบพิธีขอขมาและบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะอุปสมบท^{๑๘}

๔. เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญนาค เครื่องใช้ในพิธีแห่นาค เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท และเครื่องใช้ในพิธีเช่นขอขมา มีรายละเอียดต่อไปนี้^{๑๙}

๑) เครื่องใช้ในพิธีโกนผม

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายพวง ภูมิรัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายสมบัติ โยรัมย์, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลปราสาท, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ กำนันประสงค์ โพธิ์แดง, กำนันตำบลปราสาท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายณัฐวัฒน์ พรหมบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระปลัดวินัย จารุณโณ, เจ้าอาวาสวัดโคกวัด, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๑.๑) ใบบัว ใช้สำหรับรองใส่ผมที่โนแล้ว โดยนิยมใช้ใบบัวหลวง เพราะเป็นใบที่มีขนาดใหญ่ ทนทาน

๑.๒) มีดโกนหรือกรรไกร ใช้สำหรับโกนและตัดผมให้ناع

๑.๓) ชั้น ๕ ประกอบด้วย ฐูป เทียน ดอกไม้ ใช้สำหรับให้เนาคขอขมาบิดามารดา ก่อนที่จะทำการบวชเนาค

๑.๔) พาน เป็นภาชนะใช้สำหรับรองชั้น ๕ และรองใบบัว

๒) เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญเนาค เป็นเครื่องใช้และวัสดุอุปกรณ์ที่จะเข้าร่วมในพิธีบายศรี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ

๒.๑) บายศรีสู่ขวัญใหญ่ เป็นพิธีที่จัดขึ้นที่วัด ประกอบด้วยอุปกรณ์ดังนี้

๒.๑.๑) ชั้น ๕ ใช้สำหรับเนาคในการขอขมาบิดามารดา

๒.๑.๒) ค่ายกครุ เป็นเงินที่ใช้ในการยกครุ จำนวน ๑๒ บาท

๒.๑.๓) เครื่องใช้ในการอุปสมบท

๒.๑.๔) พานบายศรี ทำด้วยใบตองเย็บและจัดเป็นชั้นๆ ประมาณห้าชั้นประดับด้วยข้าวตอก ดอกไม้ ฝ้ายผูกข้อมือ ข้าวต้มมัด เป็นต้น^{๒๐}

๒.๑.๕) เครื่องเช่น ประกอบด้วย ไก่ดำ เหล้าขาว หมาก พลุ น้ำหวาน ขนม ข้าวเปลือก เป็นต้น

๒.๒) พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นที่บ้านของผู้อุปสมบท ประกอบด้วยอุปกรณ์ดังนี้

๒.๒.๑) เครื่องใช้ในการอุปสมบท

๒.๒.๒) จอมขรุ ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเป็นซีก แล้วสานขึ้นเป็นกระจอมใช้สำหรับใส่เหล้าขาว กล้วยสุข ข้าวต้มมัด ผูกติดไว้กับเสาบ้านเพื่อเช่นเจ้าที่ที่ประจำอยู่ในบ้าน

๒.๒.๓) พานบายศรีทำด้วยใบตองเย็บและจัดเป็นชั้นๆ ห้าถึงเจ็ดชั้นประดับด้วยข้าวตอก ดอกไม้ และฝ้ายผูกข้อมือ

๒.๒.๔) ถังข้าว ในสมัยก่อนใช้กระเฉด เป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเปลือก หิน เคียว บิด (ด้ามมีลักษณะเป็นเกลียว) ข้าวเหนียว ไข่ไก่ มีดสะเนาค และขวาน

๒.๒.๕) ไก่ดำ

๒.๒.๖) น้ำพระพุทธมนต์ เป็นน้ำมนต์จะผสมด้วย ว่านหอมต่างๆ น้ำหอม และขมิ้น

๒.๒.๗) ด้ายมงคล เห็นด้ายสายสิญจน์สีขาว ใช้พันรอบบ้านในช่วงทำพิธี

๒.๒.๘) กระจอม (ขฎาหรือมงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระโจมพินด้านกระดาศทอง ตกแต่งลวดลายให้สวยงาม มีฝ้ายห้อยข้างหูทั้งสองข้าง เป็นเครื่องแต่งตัวใช้ประดับศีรษะของเนาคในตอนแห่เนาค ส่วนในพิธีบายศรีจะเอาไว้เข้าร่วมในพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล โดยแขวนไว้ด้านบนตรงที่ทำพิธี^{๒๑}

๒.๒.๙) ใบมะยม

๓) เครื่องใช้ในพิธีแห่เนาค

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๓.๑) เครื่องอุปสมบท

๓.๒) เครื่องแต่งกายของนาค โดยนาคจะต้องแต่งกายตามประเพณีที่สืบทอดกันมา เพื่อเข้าร่วมในพิธีแห่ นาค ประกอบด้วย

๓.๒.๑) กระจจอม (ชฎาหรือมงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระจจอมพันด้วยกระจดาช ทอง ตกแต่งลวดลายให้สวยงาม เป็นเรื่องระดับบนศีรษะของนาค

๓.๒.๒) ฝ้าย ทำด้วยด้ายไหมพรมหรือสำลีใส่ไว้ที่กระจจอมข้างใบหูทั้งสองข้าง

๓.๒.๓) ผ้าหลากสี ในสมัยก่อนใช้ผ้าทั้งหมดเจ็ดสี แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงสี่สี ประกอบด้วย สีเหลืองทอง สีแดง สีน้ำเงิน และสีขาว เป็นผ้าดาวน์ใช้สำหรับเป็นสไบ และตกแต่งลำตัวของนาค

๓.๒.๔) เสื้อ เป็นเสื้อเชิ้ตแขนยาว เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมสีขาวใช้สวมใส่ใต้นาค

๓.๒.๕) ฝ้านุ่ง เป็นผ้าโสร่งตาหมากรุก นิยมใช้ผ้าไหม ใช้นุ่งใต้นาค

๓.๒.๖) สร้อยคอหรือเครื่องประดับร่างกายของนาค ประกอบด้วยสังวาล ตรีม (เป็นเม็ดกลมๆ ห้อยคอ) กำไล เป็นต้น

๓.๓) ข้าง เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ที่ถือได้ว่าสำคัญที่สุดในพิธีกรรมนี้ ใช้สำหรับเป็นพาหนะใต้นาคขึ้นนั่งตอนแห่ นาค โดยจะมีการตกแต่ง เขียนลวดลายตัวข้างอย่างสวยงาม^{๒๒}

๔) เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอขมา เป็นสิ่งที่จำเป็นในพิธีขอขมา จะต้องกระทำพิธีกรรมดังกล่าวก่อนจะทำกิจการใดๆ โดยสิ่งเหล่านี้จะใช้ในพิธีเช่นศาลเจ้าพ่อสวาทก่อนที่จะทำพิธีอุปสมบท

๔.๑) หัวหมู ๑ หัว หรือเครื่องในทุกชนิด

๔.๒) ไก่ต้ม ๑ ตัว

๔.๓) เหล้าขาว ๑ ขวด

๔.๔) กรวยใบตอง ๕ กรวย

๔.๕) เทียน ๑ คู่

๔.๖) เจียดหมาก ๒ คำ

๔.๗) บุหรี่ ๒ มวน

๔.๘) ข้าวสวย ๑ จาน

๔.๙) แกง ๑ ถ้วย

๔.๑๐) ขมิ้นผง

๔.๑๑) น้ำเปล่า ๑ ชัน

๔.๑๒) ฝ้ายผูกแขน

๔.๑๓) อุปกรณ์ในการใช้คล้องข้างหรือเชือกปะกำ^{๒๓}

๕) เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท

๕.๑) บาตร เป็นเครื่องอัฐบริวารที่สำคัญของผู้บวช มีลักษณะกลมมีหลายขนาด มีไว้สำหรับใส่อาหารของสงฆ์

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๕.๒) อันตราสก คือ ผ้าสบง ใช้สำหรับพระสงฆ์ไว้ห่มตัวปกปิดร่างกาย มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ ๘๐-๑๐๐ เซนติเมตร ยาว ๑๘๐-๒๐๐ เซนติเมตร

๕.๓) อุตตราสงค์ คือ ผ้าจีวร ใช้สำหรับพระสงฆ์ไว้ห่มตัวปกปิดร่างกาย มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ ๑๘๐-๒๐๐ เซนติเมตร ยาว ๒๘๐-๓๐๐ เซนติเมตร

๕.๔) สังฆาฏี คือ ผ้าพาดบ่า ใช้สำหรับห่มซ้อนทับข้างนอกผ้าจีวรอีกชั้นหนึ่ง โดยห่มทับซ้อนบนบ่าข้างซ้าย ใช้ในการห่มประกอบพิธีกรรมที่สำคัญในทางพุทธศาสนา ในสมัยก่อนใช้สำหรับห่มกันหนาว

๕.๕) กายพันธน์ คือ ผ้าประคตเอว เป็นผ้าสำหรับผูกทับผ้าสบงหรือผ้าถุง เพื่อไม่ให้หลุด มีลักษณะคล้ายเข็มขัดของฆราวาส ยาวประมาณ ๑๒๐-๑๘๐ เซนติเมตร

๕.๖) ธัมมกรก คือ เครื่องกรองน้ำ มีลักษณะเป็นกระบอกคล้ายกรวยมีผ้ากั้นข้างบนเพื่อกรองสิ่งสกปรก

๕.๗) กล่องใส่เข็มและด้าย เป็นที่ใส่ด้ายและเข็ม ใช้สำหรับเย็บปะผ้าต่างๆ ในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์

๕.๘) มีดโกน เป็นมีดโกน มีอยู่หลายลักษณะ ใช้สำหรับโกนผมหนวดเคราของพระสงฆ์

๕.๙) เครื่องบริวารอื่นๆ ได้แก่ เสื้อ ที่นอน หมอน มุ้ง ปิ่นโต ยาม รม รองเท้า สบู่ขัน แก้วน้ำ เป็นต้น เป็นเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในการเลี้ยงดูชีพ และการเป็นอยู่ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถือว่าการบวชไม่สมบูรณ์^{๒๔}

๓.๓.๒ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวชแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือขั้นเตรียมการและขั้นดำเนินการ ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้^{๒๕}

ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการก่อนวันบวช โดยใช้เวลาประมาณ ๑ เดือนก่อนวันบวช เพื่อบวชเพื่อไม่ให้มีสิ่งใดผิดพลาด โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายกลุ่มชาวบ้านที่เป็นแกนนำ และครอบครัวที่จะนำบุตรชายเข้าร่วมพิธีบวช ร่วมกันวางแผนประชุมปรึกษาหารือ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ประชุมปรึกษาหารือ ผู้นำการประชุมเพื่อจัดพิธีบวชขนาดข้างโดยกำหนดหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องว่าจะมอบหมายให้ผู้ใด ทำอะไร อย่างไร รวมถึงกำหนดวันจัดงาน

๒. ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบกำหนดการจัดพิธีบวชขนาดข้างทั้งในหมู่บ้านและประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำหมู่บ้านต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงได้รับทราบนอกจากนี้ยังมีประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวและวิทยุประชาสัมพันธ์อีกด้วย

๓. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ วัสดุที่จะต้องใช้ในพิธีบวชขนาดข้างซึ่งจะมีในส่วนที่ทางวัดต้องเตรียมและส่วนที่ชาวบ้านที่มีบุตรต้องเตรียมดังนี้

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสวาท นวมอญรัมย์, วยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๓.๑ เครื่องบายศรีสู่ขวัญใหญ่ เช่น ชั้น ๕ ค่ายกครู พานบายศรี ไก่ดำ ด้ายมงคล ข้าวเปลือก เหล้า เป็นต้น รวมทั้งเครื่องบายศรีสู่ขวัญเล็ก จะเป็นหน้าที่ของชาวบ้านที่จะบวชบุตรหลาน เช่น เครื่องอุปสมบท เครื่องบวชนาค บายศรี เครื่องเช่น ไบมะยม เป็นต้น

๓.๒ เครื่องอุปสมบท เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีอุปสมบท โดยชาวบ้านที่มีบุตรหลานบวชจะเป็นผู้เตรียม

๓.๓ เครื่องเช่นขอขมา เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้สำหรับเช่นไหว้เพื่อขอขมาศาลเจ้าพ่อสวาท โดยสิ่งของที่ใช้เช่นจะเหมือนกับเครื่องเช่นที่ใช้ในพิธีเช่นผีปะกำ โดยจะให้กลุ่มผู้นำหมู่บ้านประสานงานกับวัดบ้านปราสาทและขอคำปรึกษากับพระครูสารธรรมประสาธน์ (แخم กตสาโร / คงเร้ง) เพื่อป้องกันไม่ให้ขาดสิ่งหนึ่งใดและเกิดความผิดพลาด เพราะพระครูสารธรรมประสาธน์ (แخم กตสาโร / คงเร้ง)ถือว่าเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช้าง^{๒๖}

๓.๔ อาหารและเครื่องดื่ม ชาวบ้านที่มีบุตรหลานบวชจะเป็นผู้เตรียม อาหารเครื่องดื่มต่างๆ สำหรับญาติพี่น้องและแขกที่มาช่วยงาน

๓.๕ ช้าง เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในประเพณี ซึ่งจะต้องสรรหาช้างที่มีลักษณะดี แข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ถ้าบ้านของผู้ที่บวชมีช้างอยู่แล้วก็จะใช้ช้างของตนเอง ส่วนถ้าไม่มีช้างก็จะมีกรยืมของเพื่อนบ้าน แล้วแต่จะตกลงราคากันได้ เพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน

๔. การเตรียมตัวของผู้อุปสมบท ผู้อุปสมบทจะต้องเดินบอกแขกหรือบอกบุญด้วยตนเอง ทุกหลังคาเรือน ห้ามมิให้บิดามารดาเป็นผู้บอกแขก จากนั้นต้องแสดงความประสงค์ที่จะบวชต่อวัด เพื่อขอถวายตัวเป็นนาคล่วงหน้าก่อนวันบวชไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน ตลอดระยะเวลาสิบห้าวัน ยกเว้นถ้ามีเหตุจำเป็นจึงมีการอนุโลมให้กลับบ้านได้ นาคที่จะต้องค้างที่วัด ต้องท่องบทขนานนาคให้แม่นยำ ปรับปรุงตนเอง อยู่ในความสงบ ลดละเลิกสิ่งที่เป็นอบายมุขต่างๆ ก่อนวันโสมคือวันที่ ๑๕ เมษายน ๑ วันหรือในตอนเช้าในวันโสม ทางวัดจะอนุญาตให้นาคกลับไปที่บ้าน เพื่อเตรียมชุดนาคและเตรียมตัวก่อนบวช^{๒๗}

๕. การเตรียมสถานที่ สถานที่ที่ใช้บวชนาคแบ่งออกเป็น ๓ แห่ง คือ วัดบ้านปราสาท ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ผู้นำหมู่บ้าน ที่ต้องเตรียมทำความสะอาดหรือเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในพิธี อีกแห่งหนึ่งคือบ้านของผู้บวช ต้องมีการวางแผนจัดสถานที่บายศรีสู่ขวัญเล็ก ทำความสะอาด โดยหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบ

ขั้นตอนการ ประเพณีบวชนาคช้าง ใช้เวลาดำเนินการทั้งหมด ๑๕ วัน วันแรกเป็นวันเตรียมความพร้อมของสถานที่ เครื่องเช่น เครื่องอุปสมบท วันที่สองเป็นวันโสมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก บายศรีสู่ขวัญสู่ขวัญใหญ่ วันที่สามเป็นวันแห่นาคและขอขมาต่อศาลปู่ตา วันที่สี่เป็นวันอุปสมบท โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๒๘}

๑) วันเตรียมงาม ครอบครัวที่บุตรหลานที่จะบวช จะเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวช เตรียมสถานที่ อาหารสำหรับสงฆ์ ญาติพี่น้องและแขกที่มาร่วมงาน เตรียมช้างที่

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสมบัติ โยงรัมย์, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลปราสาท, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

จะเข้ามาร่วมในพิธีบวช ส่วนผู้ที่ได้รับมอบหมายจากวัดและหมู่บ้านก็จะดำเนินการในสิ่งที่ตนเองรับผิดชอบ ในส่วนของนาคจะต้องไปอาศัยอยู่วัดเพื่อชะล้างบาปและทำจิตใจให้สงบก่อนวันบวชหนึ่งวัน

๒) วันโรม เริ่มวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี เป็นวันที่เริ่มประกอบพิธีกรรมเป็นวันแรก โดยเริ่มตั้งแต่โกนผมนาค พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก ซึ่งจะกระทำตั้งแต่เช้า โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนจะพากันแต่งตัวชุดพื้นบ้านหรือชุดผ้าไหมสวยงามมาร่วมงาน ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางคนจะไม่มีบุตรหลานที่ทำการบวชก็ตามถือว่าเป็นการได้ทำบุญร่วมกัน ในแต่ละพิธีมีขั้นตอนดังนี้

๒.๑ พิธีโกนผมนาค เริ่มในเวลา ๑๐.๐๐ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๒.๑.๑ วัดบ้านปราสาทประกาศทางหอกระจายข่าวให้นาคทุกหมู่บ้านมารวมกันที่วัดนาคที่มาร่วมพิธีบวชนอกจากเป็นนาคในหมู่บ้านปราสาทแล้ว ยังมีนาคในเขตหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมอีกด้วย

๒.๑.๒ เจ้าอาวาสวัดปราสาท คือ พระครูสารธรรมประสาธน์ (เข้ม กตสาโร / คง เร่ง) จะประกาศขานชื่อนาคที่ละหมู่บ้าน เพื่อตรวจว่าครบตามจำนวนที่แจ้งมาหรือไม่ ซึ่งในปีในแต่ละปีจะมีนาคมาบวชไม่ต่ำกว่า ๔๒ คน

๒.๑.๓ เมื่อผู้บวชพร้อมกันทั้งหมดแล้ว จะเริ่มพิธีโกนผมนาคซึ่งเจ้าอาวาสได้จัดเตรียมสถานที่บริเวณลานวัดเป็นที่โกนผม โดยให้นาคนั่งเป็นแถว ๒ แถว หันหน้าเข้าหากัน มือถือดอกไม้รูปเทียน ให้บิดามารดาอยู่ข้างหน้า มือถือพานใส่ใบบัว มีดและกรรไกร^{๒๙}

๒.๑.๔ นาคกล่าวคำขอขมาบิดามารดาที่ได้ล่วงเกินสิ่งต่างๆ และขอกราบลาอุปสมบท ซึ่งมีคำกล่าวดังนี้

กายกมมํ วจิกมมํ มโนกมมํ กายกรรม วจกรรม มโนกรรม กรรมทั้ง ๓ นี้ ที่ข้าพเจ้าได้สบบประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินต่อหน้าก็ดี ลับหลังก็ดี แกล้งก็ดี หรือมิได้แกล้งก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงโหสิกรรมนี้ แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน เทอญ^{๓๐}

เมื่อนาคกล่าวจบจึงกราบขอขมาบิดามารดา

๒.๑.๕ เมื่อกกล่าวขอขมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว เริ่มทำพิธีโกนผมนาคโดยให้เจ้าอาวาสวัดบ้านปราสาทเป็นผู้โกนก่อน จากนั้นเป็นบิดามารดาและญาติพี่น้องตามลำดับ หลังจากโกนผมเสร็จพระพี่เลี้ยงที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสจะเป็นผู้โกนอีกครั้งเพื่อให้ศิระเกลี้ยงและสวยงาม^{๓๑}

เมื่อโกนผมเสร็จ เจ้าอาวาสจะให้นาคไปล้างศิระล้างตัว และแต่งกายในชุดนาคเต็มยศด้วย เสื้อเชิ้ตสีขาวแขนยาว นุ่งผ้าโสร่งแล้วห่มด้วยสบือ จากนั้นจะให้นาคไปพักผ่อนที่บ้าน เพื่อรอเวลาทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายสวาท นมะอญรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระปลัดวินัย จารุณโณ, เจ้าอาวาสวัดโคกวัด, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๓.๔ สรุป

การบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูสารธรรมประสาธน์ (แฉ่ม กตสาโร / คงเร่ง) เพื่อเป็นการอนุรักษ์การบวชนาคข้างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบันพิธีกรรมประกอบด้วยพระสงฆ์มอครุบาใหญ่ ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน บ้านวัดบ้านปราสาทศาลเจ้าพ่อสวาทเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวชนาค ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญนาค เครื่องใช้ในพิธีแห่นาค เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท และเครื่องใช้ในพิธีเช่น ขอมมา ขั้นตอนคือขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการก่อนวันบวช โดยใช้เวลาประมาณ ๑ เดือนก่อนวันบวช เพื่อบวชเพื่อไม่ให้มีสิ่งใดผิดพลาด โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายกลุ่มชาวบ้านที่เป็นแกนนำ และครอบครัวที่จะนำบุตรชายเข้าร่วมพิธีบวช ร่วมกันวางแผนประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยขึ้นดำเนินการ ประเพณีบวชนาคข้าง ใช้เวลาดำเนินการทั้งหมด ๑๕ วัน วันแรกเป็นวันเตรียมความพร้อมของสถานที่ เครื่องเช่น เครื่องอุปสมบท วันที่สองเป็นวันโหมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก บายศรีสู่ขวัญสู่ขวัญใหญ่ วันที่สามเป็นวันแห่นาคและขอมมาต่อศาลปู่ตา วันที่สี่เป็นวันอุปสมบทจากนั้นผู้อุปสมบทก็ได้รับการอบรมและปฏิบัติธรรมจนครบกำหนดที่ทางวัดปราสาทกำหนดไว้

บทที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

การวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาทที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องคือแนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาทในด้านการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน และด้านการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

๔.๑ แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน

๔.๑.๑ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรม

การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดขึ้นในด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรมนั้นคือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม^๑ และกลุ่มผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม มีรายละเอียดดังนี้

๑. กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทที่ชัดเจนในการประกอบพิธี เพราะเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องของขั้นตอนประเพณีตั้งแต่ต้นจนเสร็จพิธี ถือเป็นผู้นำและเป็นศูนย์รวมในการสร้างความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติตนตามประเพณีด้วยความเต็มใจ และเกิดความสุข ผู้นำในประเพณีบวชนาคข้าง ได้แก่

๑.๑ พระสงฆ์ ในอดีตยังไม่มีโรงเรียนและครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาและศึกษาหาความรู้ จะมีเพียงแต่วัด โดยสงฆ์เป็นผู้สอนสั่งหลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ในอดีตชาวบ้านปราสาทมีความเชื่อในเรื่องผี โดยเฉพาะผีปะกำซึ่งชาวภูยถือว่าเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่ว่าจะทำกิจกรรมใดๆ จะมีการบอกกล่าวก่อนเสมอ โดยมีการตั้งศาลปะกำคือศาลเจ้าพ่อสวาทไ้ภายในบริเวณวัดเพราะเชื่อว่าเจ้าพ่อจะคอยดูแลปกป้องรักษาให้คนในหมู่บ้าน ในครอบครัวอยู่ดีมีสุข ผสมกับวัฒนธรรมในการนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีความเชื่อเหมือนกับชุมชนอื่นๆ พระสงฆ์เป็นผู้แทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นผู้แทนพุทธศาสนา ในการสั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดีชี้แนะแนวทางให้เกิดสุขหลุดพ้นจากทุกข์

^๑ อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวภูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอนาหว้า จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

คุ้มครองภัยพิบัติต่างๆ ทั้งในยามปกติและวิกฤตการณ์พระสงฆ์จะสามารถจูงใจและผูกใจและผูกใจชุมชนให้ยึดมั่นในคำสอนหรืออำนาจเร้นลับบางอย่างที่อาจจะบันดาลให้เกิดทุกข์หรือสุขได้

๑.๒ มอ^๒ (หมอปราหมณ์) เป็นบุคคลที่สำคัญที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลในชุมชนว่าเป็นผู้มีความรู้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งในพิธีบวชนาคข้างนี้ จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ ๒ ครั้ง คือ พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กทำขึ้นในบ้านผู้ที่จะอุปสมบท และพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ทำขึ้นที่วัดบ้านปราสาท เนื่องจากได้เข้าร่วมประเพณีทุกปีชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า มอจะเป็นตัวแทนในการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า หมู่บ้านกำลังทำอะไร ต้องการอะไร และเกิดผลอะไร จึงทำให้ทุกคนในหมู่บ้านปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามลำดับขั้นตอน^๓

๑.๓ ครูบาใหญ่^๔ เป็นผู้นำในพิธีกรรมของชาวกูยเป็นบุคคลที่ชาวกูยเคารพนับถือ ซึ่งถือได้ว่ามียศและตำแหน่งใหญ่กว่าผู้นำหมู่บ้าน มิได้แต่งตั้งกันในช่วงประเพณีบวชนาคข้างเท่านั้น แต่เป็นตำแหน่งที่ได้รับโดยการคัดเลือกจากผู้ที่เคยออกไปคล้องช้างป่าในอดีตและต้องคล้องช้างป่าได้ตั้งแต่ ๕๐ เชือกขึ้นไป ชาวกูยเชื่อว่า ผู้ที่ออกไปคล้องช้างป่าแล้วนำมาฝึกให้เป็นช้างบ้านได้นั้น แสดงถึงผู้นั้นเป็นผู้เก่งกล้าสามารถ และเป็นผู้มีบุญญาธิการ จึงจะมอบตำแหน่งครูบาใหญ่ให้ในประเพณีบวชนาคข้างบ้านปราสาทครูบาใหญ่ถือเป็นผู้รู้ในพิธีเช่นขอขมาศาลเจ้าพ่อวัดสวาท ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่คล้ายคลึงคลึงกันกับการเซ่นผีปะกำก่อนที่จะออกไปคล้องช้างป่าในอดีต ครูบาใหญ่จึงเป็นผู้รู้ในพิธีกรรมตั้งแต่การใช้เครื่องเซ่นในพิธีว่าจะต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง มีขั้นตอนพิธีการดำเนินอย่างไร ใช้บทสวดอะไร เนื่องจากท่านได้ผ่านพิธีเซ่นผีปะกำมาแล้ว ชาวกูยเชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางคชศาสตร์ เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องที่ละเอียด บริสุทธิ์ ต้องทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงต้องระมัดระวังในการประกอบพิธีกรรม จึงต้องให้ครูบาใหญ่เป็นผู้มีความสำคัญและมีความรู้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวกูยและช้างโดยเฉพาะ ชาวกูยเชื่อว่าครูบาใหญ่จะเป็นสื่อกลางในการบอกกล่าวบรรพบุรุษชาวกูยว่าตนเองทำอะไร ต้องการอะไร ขอให้เกิดผลดีตามที่ตนเองต้องการ^๕

๑.๔ ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยนาค บิดามารดาของนาค ญาติพี่น้องและคนในชุมชน บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธีและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเลย เป็นทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในพิธีและผู้ที่ไม่ทำหน้าที่ แต่ยังคงเข้าร่วมในพิธีกรรมเพราะเชื่อว่า การเข้าร่วมทำบุญหรือร่วมในพิธีอุปสมบทเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลแก่ตนเอง และจะเกิดผลบุญในภายภาคหน้าจากการศึกษาและสังเกตพบว่า ความเชื่อของบุคคลทั้งผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมในพิธี ที่มีต่อประเพณีบวชนาคข้างสามารถจำแนกออกเป็น^๖

๑.๔.๑ ความเชื่อในการนับถือศาสนา ศาสนาเป็นความเชื่อที่สำคัญมากในสังคม เพราะมนุษย์หันหน้าเข้าหาศาสนาเพื่อแก้ปัญหาทุกประเภท ปรัชญา คำสอน ช่วยตอบคำถามเกี่ยวกับ

^๒ อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๑.

^๓ สัมภาษณ์นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๔ อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๓.

^๕ สัมภาษณ์ นายเสม อนันต์รัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ภัยธรรมชาติ และโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นเป็นประจำและไม่สามารถแก้ไขได้ ศาสนาช่วยผ่อนคลายตั้งเครียดและสภาพจิตใจของคนที่ประสบความเศร้าโศกเสียใจ และทุกข์หนักในขณะเดียวกัน ตัวแทนของศาสนา คือ พระเป็นบุคคลที่ประชาชนยึดถือว่า จะเป็นผู้ที่ช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ได้ ความเชื่อถือพระว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยบำบัดทุกข์ให้กับมนุษย์เรา เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมสภาพของพระสังคมนั้นให้สูงขึ้นชาวบ้านปราสาทยังยึดหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ในเรื่องเกี่ยวกับการอุปสมบท ซึ่งคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นคือ ผู้ที่อุปสมบทจะเป็นผู้ที่มีบุญ ได้ตอบแทนบุญคุณบิดามารดา และเดินตามรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะเดียวกันบิดามารดาและญาติพี่น้องก็จะได้รับบุญในการกระทำของบุตรหลานด้วย แต่มีความแตกต่าง คือ การใช้ข้างเป็นพาหนะในการบวช เพราะเชื่อว่าการได้นั่งข้างอุปสมบทจะได้ผลบุญมากกว่าการบวชแบบประเพณีนิยมทั่วไป เนื่องจากในอดีต พระพุทธเจ้าก่อนที่ท่านจะออกบวช พระองค์ได้ทรงม้ากัณฐกะ ไปทำการปลงผม และทรงผนวชที่แม่น้ำอโนมา^๗ ชาวอุยจึงได้ใช้ข้างแทนม้าเพื่อเดินตามรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งถือเป็นการได้บุญมากกว่าการบวชขนาดโดยไม่ได้นั่งข้างแห^๘

๑.๔.๒ ความเชื่อในการนับถือบรรพบุรุษ เพราะชาวบ้านปราสาทมีความผูกพันกับข้างอย่างแนบแน่นตามฐานะอายุของข้าง ถ้าข้างมีอายุมากจะเปรียบเสมือนข้างเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ ถ้าข้างมีอายุน้อยจะเปรียบข้างเสมือนลูกหลาน หากมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสูญเสียหรือ ล้มตายไปก็จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ ตามธรรมเนียมของชาวอุยที่เลี้ยงข้างจะไม่นิยมรับประทานเนื้อข้าง เพราะถือว่าข้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง คู่ศาสนา จึงทำให้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี หรือพิธีกรรมต่างๆ ของชาวอุยจะเกี่ยวข้องและผูกพันกับข้างอยู่เสมออย่างที่จะแยกออกจากกันได้ ทำให้ชาวบ้านปราสาทได้ปลูกฝังลูกหลานให้เคารพและยึดถืออย่างเคร่งครัดโดยให้ยึดถือ “ศาลปะกำข้างหรือเจ้าพ่อสวาท” การเคารพข้างจึงเท่ากับเคารพศาลปะกำ การเคารพศาลปะกำจึงเท่ากับเคารพบรรพบุรุษ ตามประเพณีนิยม การอุปสมบทจะอุปสมบทในวันเข้าพรรษา ซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกคนถือปฏิบัติกันโดยทั่วไป หรือบางครั้งจะอุปสมบทเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่ไม่ได้ยึดถือวันบวชเป็นสำคัญ ใครพร้อมเมื่อใดก็สามารถบวชได้ แต่ชาวบ้านปราสาทไม่ปฏิบัติเช่นนั้น เพราะถือว่าไม่เคารพในบรรพบุรุษของตนเองชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า ในอดีตเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบวชในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ โดยทรงม้าออกอุปสมบท เพราะเป็นม้าที่ทรงรักและผูกพันอย่างยิ่ง (ตำนานทางพุทธศาสนาเล่าว่าม้านี้มีสหชาติ คือ เกิดวันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า) ถ้าได้บูชาด้วยการปฏิบัติตาม ผู้นั้นจะได้เห็นพระพุทธเจ้า และถ้าหากได้นั่งข้างแหหน้าคด้วยจะได้อานิสงส์มหาศาล นอกจากนี้ในช่วงเดือนหก เป็นฤดูกาลเริ่มต้นนา มีฝนตก พืชพรรณธัญญาหารสมบูรณ์ ประชากรเริ่มมีรายได้จากการประกอบอาชีพทำนามากขึ้น จึงสามารถจัดงานประเพณีบวชขนาดข้างได้อีกทั้งในช่วงดังกล่าว กลุ่มชาวอุยที่นำข้างออกไปรับงานที่อื่นหรือในต่างจังหวัด พอที่จะมีรายได้นำมาบวชขนาดให้กับลูกหลานของตน เมื่อถึงเวลาดังกล่าวชาวบ้านปราสาทที่ออกไปหารายได้จะกลับมาร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง โดยทำหน้าที่ต่างๆ ที่หมู่บ้านได้รับมอบหมายให้ด้วย

^๗ เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^๘ สัมภาษณ์ กำนันประสงค์ โปธิ์แดง, กำนันตำบลปราสาท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ความสมัครใจ เบิกบานใจและมีความสุข เพราะเชื่อว่าการได้ร่วมงานประเพณีบวชนาคข้างหรือได้เกี่ยวข้องกับพิธีเพียงส่วนหนึ่งส่วนใด จะถือว่าได้กุศลบุญมหาศาล^๙

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้เกิดขึ้นในด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรมคือกลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทที่ชัดเจนในการประกอบพิธี เพราะเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องของขั้นตอนประเพณีตั้งแต่ต้นจนเสร็จพิธี ถือเป็นผู้รู้และเป็นศูนย์รวมในการสร้างความสามัคคี สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธามีจิตสำนึกปฏิบัติตนตามประเพณีด้วยความเต็มใจ และเกิดความสุขผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วขนาด บิดามารดาของนาคนาคญาติพี่น้องและคนในชุมชน บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธีและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเลย เป็นทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในพิธีและผู้ที่ไม่ทำหน้าที่ แต่ยังคงเข้าร่วมในพิธีกรรมเพราะเชื่อว่า การเข้าร่วมทำบุญหรือร่วมในพิธีอุปสมบทเป็นสิ่งที่ เป็นมงคลแก่ตนเอง และจะเกิดผลบุญในภายภาคหน้า จากการศึกษาและสังเกต พบว่า ความเชื่อของบุคคลทั้งผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมในพิธีทำให้เมื่อถึงเวลาดังกล่าวชาวบ้านปราสาทที่ออกไปหารายได้จะกลับมาร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง โดยทำหน้าที่ต่างๆ ที่หมู่บ้านได้รับมอบหมายให้ด้วยความสมัครใจ เบิกบานใจและมีความสุข เพราะเชื่อว่าการได้ร่วมงานประเพณีบวชนาคข้างหรือได้เกี่ยวข้องกับพิธีเพียงส่วนหนึ่งส่วนใด จะถือว่าได้กุศลบุญมหาศาล

๔.๑.๒ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านสถานที่ในการประกอบพิธีบวชนาคข้างของชุมชนชาวบ้านปราสาท คือ วัด บ้าน ศาลเจ้าพ่อสวาท ดังมีความเชื่อดังต่อไปนี้

๑. วัดบ้านปราสาท^{๑๐} เป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของชาวบ้านปราสาทตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตวัดเป็นที่ศึกษาหาความรู้ เนื่องจากสมัยนั้นไม่มีโรงเรียน วัดจะเป็นที่ขัดเกลาพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลและสังคม เมื่อบุตรหลานโตขึ้นผู้ปกครองจะนำไปฝากไว้ให้ศึกษาพระธรรมที่วัด เพื่อให้มีความรู้และพัฒนาพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง จึงทำให้วัดเป็นแหล่งพึ่งพาทางใจที่สำคัญและเป็นแหล่งที่สร้างสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้น เช่น

๑.๑ วัดเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดสมาคมและนันทนาการในหมู่ประชาชน เช่น พิธีทำบุญทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในหมู่ประชาชน เกิดการละเล่นต่างๆ หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ อันส่งเสริมการทำบุญ

๑.๒ วัดก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ในหมู่มวลมนุษย์ เช่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตาการุณาและอุปการะช่วยเหลือ ตลอดจนความรักใคร่ต่อกัน

๑.๓ วัดทำหน้าที่เสมือนเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมทางสังคม เพื่อให้เกิดความประพฤติและพฤติกรรมอันถูกต้อง เพื่อนำไปสู่ความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม^{๑๑}

^๙สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านดำน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} ประวัตบ้านปราสาท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://watprasat.net/data.php?id=1\[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐\].](http://watprasat.net/data.php?id=1[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].)

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายสวาท นมอมญรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ชาวบ้านปราสาทมีวัดบ้านปราสาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในหมู่บ้านและเป็นที่ยอมรับประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีเชื่อว่าเหมือนกันกับชุมชนอื่น คือ วัดสอนให้คนเป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมและยอมรับสังคม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับแห่งความเชื่อต่างๆ

๒. บ้าน ชาวบ้านปราสาทถือว่า บ้านมีความสำคัญต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นที่รวมตัวถึงสมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แห่งแรกของบุตรหลาน สังเกตได้จาก การบอกกล่าวบรรพบุรุษในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การทำบุญที่บ้าน การเดินทางไปทำงานที่อื่นหรือนำช่างออกไปหารายได้ในต่างจังหวัด ญาติพี่น้องมาพักค้างคืนที่บ้าน โดยมอบหมายให้หัวหน้าครอบครัว หรือ ผู้อาวุโสที่สุดในบ้าน หรือในบางครัวเรือนที่มีการเลี้ยงช้าง จะมีการสร้างศาลเจ้าพ่อสวาทไว้ในบริเวณบ้าน เวลาที่มีกิจกรรมใดที่ต้องบนบานสานกล่าวก็จะมาที่ศาลเจ้าพ่อสวาท แต่ก็ยังถือว่าบ้านและศาลเจ้าพ่อสวาทเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและผีบ้านผีเรือน ที่คอยปกป้องรักษาให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ^{๑๒}

๓. ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้างแล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในหมู่บ้านปราสาทได้ใช้สถานที่นี้มาใช้ในการประกอบพิธีบวชนาคช้าง เพราะเชื่อว่าในอดีตพระพุทธเจ้าตอนเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนอุปสมบทพระองค์ทรงม้ากัณฐกะ โดยมีนายฉันทะตามเสด็จไปแม่น้ำอนาปิ พระองค์ทำการปลงผมและทรงผนวช ณ แม่น้ำอนาปิ ชาวบ้านปราสาทจึงแห่ขบวนช้างไปในวัดและไปยังศาลเจ้าพ่อสวาท เพื่อทำการบรรพชาอุปสมบท ณ ที่ตรงนั้น เพื่อเป็นสถานที่ในการเซ่นขอขมา เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณเจ้าพ่อสวาทต้องรับรู้ และเป็นสิ่งที่ต้องกระทำละเลยมิได้ ถ้าละเลยถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น หรืออยากลงดี จะเกิดความไม่เป็นมงคลและเกิดผลร้ายกับชุมชน เช่น บุตรหลานไม่สบาย เป็นไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเกิดการเจ็บป่วยกับช้างของชาวบ้านซึ่งยังคงนับถือสถานที่แห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และจะบอกกล่าวทุกครั้งเมื่อทำพิธีกรรมต่างๆ ไม่เฉพาะแต่พิธีบวชนาคช้างเท่านั้น^{๑๓}

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมคือวัดบ้านปราสาทชาวบ้านปราสาทมีวัดบ้านปราสาทเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในหมู่บ้านและเป็นที่ยอมรับประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีความเชื่อว่าเหมือนกันกับชุมชนอื่น คือ วัดสอนให้คนเป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมและยอมรับสังคม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับแห่งความเชื่อต่างๆบ้านมีความสำคัญต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นที่รวมตัวถึงสมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แห่งแรกของบุตรหลาน สังเกตได้จาก การบอกกล่าวบรรพบุรุษในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การทำบุญที่บ้าน การเดินทางไปทำงานที่อื่นหรือนำช่างออกไปหารายได้ในต่างจังหวัด ญาติพี่น้องมาพักค้างคืนที่บ้าน โดยมอบหมายให้หัวหน้าครอบครัว หรือ ผู้อาวุโสที่สุดในบ้าน หรือในบางครัวเรือนที่มีการเลี้ยงช้าง จะมีการสร้างศาลเจ้าพ่อสวาทไว้ในบริเวณบ้าน เวลาที่มีกิจกรรมใดที่ต้องบนบานสานกล่าวก็จะมาที่ศาลเจ้าพ่อสวาท แต่ก็ยังถือว่าบ้านและศาลเจ้าพ่อสวาทเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและผีบ้านผีเรือน ที่คอยปกป้องรักษาให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ป้องกัน

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายทิน มั่นยืน, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายสวาท นมอญรัมย์, ไวยาวจักร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ภัยอันตรายต่างๆศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับช้างแล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในหมู่บ้านปราสาทได้ใช้สถานที่นี้มาใช้ในการประกอบพิธีบวชนาคช้าง เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณเจ้าพ่อสวาทต้องรับรู้ และเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ละเลยมิได้ ถ้าละเลยถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น หรืออยากลองดี จะเกิดความไม่เป็นมงคลและเกิดผลร้ายกับชุมชน เช่น บุตรหลานไม่สบาย เป็นไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเกิดการเจ็บป่วยกับช้างของชาวบ้านซึ่งยังคงนับถือสถานที่แห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และจะบอกกล่าวทุกครั้งเมื่อทำพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะแต่พิธีบวชนาคช้างเท่านั้น

๔.๑.๓ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

เครื่องใช้ในการประกอบพิธีบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท ประกอบด้วยเครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เครื่องใช้ในการแห่นาค เครื่องอุปสมบทและเครื่องเช่นขอขมา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม^{๑๔} ประกอบด้วย ใบบัว มีดโกนหรือกรรไกร ชั้น ๕ พาน มีความเชื่อดังนี้คือ

๑.๑. ใบบัว เป็นสิ่งที่ต้องใช้ในพิธีโกนผมทุกครั้ง ส่วนใหญ่จะใช้ใบบัวหลวงเพราะมีความคงทนแข็งแรงและหาง่าย ชาวบ้านปราสาทมีความเชื่อว่า ใบบัวเป็นใบไม้ที่ไม่ยึดติดกับสิ่งใดเหมือนสุภาชิตที่“ว่าน้ำกลิ้งบนใบบัว” น้ำสามารถกลิ้งไปมาอยู่ในใบบัวได้โดยไม่ซึมเข้าไปในใบเปรียบเสมือนนาคที่กำลังจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่จะต้องไม่ยึดติดกับสิ่งใด อยู่สูงขึ้นไปคนละระดับกับบุคคลปกติ เหมือนกับใบบัวที่อยู่เหนือน้ำอยู่ตลอดเวลา^{๑๕}

๑.๒ มีดโกนหรือกรรไกร เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับปลงผม ในสมัยก่อนยังไม่มีมีดหรือกรรไกรจะใช้หินหรือไม้แทน เพราะมีความคมเหมือนกัน มีความเชื่อตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา^{๑๖}

๑.๓ ชั้น ๕ ประกอบด้วยรูป เทียนดอกไม้ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายความหมายของชั้น ๕ ไว้ว่า ชั้น ๕ แบ่งออกเป็น ๕ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ รูป หมายถึง ร่างกายส่วนที่เป็น เนื้อ หนัง กระดูก หรือเรียกว่าธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผสมกันเป็นร่างกาย

ชั้นที่ ๒ เวทนา หมายถึง ความรู้สึกทางอารมณ์ว่าเป็นสุข คือสบายกายสบายใจหรือเป็นทุกข์

ชั้นที่ ๓ สัญญา หมายถึง ความจำได้หมายรู้ คือจำรูป เสียง กลิ่น รสโผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจ

ชั้นที่ ๔ สังขาร หมายถึง เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจเป็นส่วนดีเรียกว่ากุศล เป็นส่วนชั่วเรียกว่าอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วเรียกว่าอัพยาทุกต เรียกว่าสังขาร

ชั้นที่ ๕ วิญญาณ หมายถึง ความรู้ในอารมณ์ในเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น

^{๑๔} อ่างโน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ชั้น ๕ ที่ประกอบในพิธีโกนผม จะใช้ในการขอขมาบิดามารดาที่ได้ล่วงเกินทั้งกาย วาจา ใจ มีความเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่นาคผู้จะเข้าอุปสมบท^{๑๗}

๑.๔ พาน เป็นพาชนะที่ใช้สำหรับรองชั้น ๕ และใบบัวใส่ผม ในสมัยก่อน พระพุทธเจ้าตอนที่ออกผนวช ท่านได้ปลงผมใส่ในถาดเงินถาดทองซึ่งถือว่าเป็นของสูงและมีคุณค่า ชาวอุยกูยจึงเชื่อว่า พานเป็นของสูงที่เหมาะสมในการใช้แทนถาดเงินถาดทองได้

๒. เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่^{๑๘} ประกอบด้วย ชั้น ๕ ค่ายกครู ๑๒ บาท เครื่องใช้ในการอุปสมบท พานบายศรี และเครื่องเช่น มีความเชื่อดังนี้

๒.๑ ชั้น ๕ ประกอบด้วย รูป เทียน ดอกไม้ นาคจะใช้เป็นเครื่องในการขอขมาบิดามารดา ซึ่งมีความหมายและความเชื่อตามดั่งที่กล่าวไว้ข้างต้น^{๑๙}

๒.๒ ค่ายกครู ๑๒ บาท เป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา โดยมีความเชื่อว่า ค่ายกครู ๑๒ บาท จะเป็นการทำบุญแก่พระภูมิ และเจ้าที่ทั้งปวง^{๒๐}

๒.๓ เครื่องใช้ในการอุปสมบท คือ เครื่องใช้ที่ใช้ในการอุปสมบททั้งหมด จะต้องเข้าร่วมในพิธีนี้ด้วยเพื่อยืนยัน และเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับนาค

๒.๔ พานบายศรี จะเป็นเครื่องใช้ที่ประกอบในพิธีบายศรีทุกครั้งไม่เฉพาะแต่ประเพณีของชุมชนชาวอุยกูยเท่านั้น ชาวอุยกูยเชื่อว่า พานบายศรีแสดงให้เห็นถึงสถาบรรดาศักดิ์ของผู้ที่บวชนาคว่านาคเป็นผู้สูงศักดิ์แล้ว จะเปรอะเปื้อนสิ่งต่างๆ ไม่ได้ สิ่งที่เป็นส่วนประกอบในพานบายศรี ได้แก่

ข้าวตอก หมายถึง นาคได้ผ่านการอบรมบ่มนิสัยแล้วก่อนที่จะเป็นพระภิกษุ เหมือนข้าวที่คั่วหรืออบจนแตกเป็นข้าวตอก

ดอกไม้ เป็นเครื่องบูชาของพระสงฆ์ ซึ่งนาคแต่ละคนมาจากต่างครอบครัวแต่สามารถมาอยู่รวมกันได้ด้วยความสงบ เหมือนดอกไม้ที่อยู่รวมกันแล้วเกิดความสวยงาม

ฝ้ายผูกข้อมือ เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคลทุกประการ

ข้าวต้มมัด แสดงถึง การยึดมั่น และความสามัคคีปรองดองของชุมชน^{๒๑}

๒.๕ เครื่องเช่น ประกอบด้วย ไก่ดำ เหล้าขาว หมวก พลุ น้ำหวาน ขนม ข้าวเปลือก เป็นต้น เชื่อว่า สิ่งของเหล่านี้จัดทำขึ้นเพื่อถวายพระภูมิ และเจ้าที่ เพื่อบอกกล่าวให้ทราบเกี่ยวกับการจัดงานประเพณีบวชนาคข้าง

๓. เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก^{๒๒} ประกอบด้วย เครื่องอุปสมบท กระจจอม พานบายศรี ถังข้าว ไก่ดำ น้ำพระพุทธมนต์ ด้ายมงคล กระจจอม ไบมะยม ซึ่งมีความเชื่อดังนี้

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวอุยกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๖.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายพวง ภูมิรัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวจักร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระปลัดวินัย จารุมนโณ, เจ้าอาวาสวัดโคกหวัด, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวอุยกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๗.

๓.๑ เครื่องอุปสมบท^{๒๓} คือ เครื่องใช้ที่ใช้ในการอุปสมบททั้งหมด จะต้องเข้าร่วมในพิธีนี้ด้วยเพื่อยืนยัน และเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับนาค

๓.๒ จอมขลุ่ย จะผูกไว้กับที่เสากลางบ้าน ในสมัยก่อนในบ้านจะไม่มีโต๊ะหมู่บูชาจึงใช้ไม้ไผ่สานเป็นกระจงมโหรี เหล้าขาว กล้วยสุก ข้าวต้มมัด เพื่อเป็นการบอกกล่าวผีบ้านผีเรือนว่า ลูกหลานจะขอลาบวช

๓.๓ พานบายศรี จะเป็นเครื่องใช้ที่ประกอบในพิธีบายศรีทุกครั้งไม่เฉพาะแต่ประเพณีของชุมชนชาวกูยเท่านั้น ชาวกูยเชื่อว่า พานบายศรีแสดงให้เห็นถึงยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้ที่บวชนาคว่านาคเป็นผู้สูงศักดิ์แล้ว จะเปรอะเปื้อนสิ่งต่างๆ ไม่ได้ สิ่งที่เป็นส่วนประกอบในพานบายศรี ได้แก่

ข้าวตอก หมายถึง นาคได้ผ่านการอบรมบ่มนิสัยแล้วก่อนที่จะเป็นพระภิกษุ เหมือนข้าวที่คั่วหรืออบจนแตกเป็นข้าวตอก

ดอกไม้ เป็นเครื่องบูชาของพระสงฆ์ ซึ่งนาคแต่ละคนมาจากต่างครอบครัวแต่สามารถมาอยู่รวมกันได้ด้วยความสงบ เหมือนดอกไม้ที่อยู่รวมกันแล้วเกิดความสวยงาม

ฝ้ายผูกข้อมือ เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคลทุกประการ

ข้าวต้มมัด แสดงถึง การยึดมั่น และความสามัคคีปรองดองของชุมชน^{๒๔}

๓.๔ ถังข้าว ในสมัยก่อนใช้กระเบื้อง เป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเปลือก แสดงถึง การขยายพันธุ์ข้าว และความอุดมสมบูรณ์ของพันธ์ข้าวในครัวเรือนนี้ เมื่อทำพิธีเสร็จจะนำข้าวเปลือกไปหว่านเพื่อรอดูว่า เมื่อได้ทำบุญไปแล้วจะเจริญงอกงามหรือไม่โดยดูที่ข้าวที่หว่าน

หิน แสดงถึง ในนาคมีความหนักแน่นเหมือนกับหินที่วางไว้อยู่บนข้าวเปลือก

เคียวบิต ตั้งไว้อยู่บนข้าวเปลือก ต้ามจะมีลักษณะเป็นเกลียว เป็นเครื่องแสดงเครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ เมื่อนำมาเข้าร่วมพิธีจะทำให้การประกอบอาชีพเป็นไปด้วยดีไม่มีปัญหา

ข้าวเหนียว ที่นึ่งแล้วปั้นวางไว้กับถังข้าว แสดงถึง ความสมัครสมานสามัคคี

ไขไก่ แสดงถึง ความรักใคร่กลมเกลียว

มีดสะนาและขวาน แสดงถึง ความหนักแน่น เป็นคู่กันไม่แตกแยก^{๒๕}

๓.๕ ไก่ดำ ในปัจจุบันไก่ดำหายากจึงหันมาใช้ไก่ธรรมดา เป็นความเชื่อของบ้านปราสาทในการเลี้ยงทายลักษณะดีและไม่ดี

๓.๖ น้ำพระพุทธมนต์ เป็นน้ำที่บริสุทธิ์ ใช้สำหรับประพรมเพื่อความเป็นสิริมงคล

๓.๗ ด้ายมงคล จะพันไว้รอบๆบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล

๓.๘ กระจงมโหรี แขนงไว้ด้านบนห้อยลงมาตรงด้านที่นาคนั่งทำพิธี ใช้ใส่ให้นาคตอนพิธีบวชนาค มีความเชื่อว่า เป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงศักดิ์ หรือผู้มีบุญ จึงจะมีสิทธิ์ที่จะสวมได้ นาคเป็นผู้มีบุญวาสนาจึงสามารถสวมใส่ได้

^{๒๓} สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ, **คู่มือบวชนาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒-๑๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ กำนันประสงค์ โป๊ะแดง, กำนันตำบลปราสาท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๓.๙ ไบเมะยม ใช้สำหรับโปรยในขณะเรียกขวัญนาค แสดงถึง ให้มีคนนิยมชมชอบ ในชุมชนอื่นจะใช้ข้าวสารหรือข้าวตอก แต่ชาวบ้านปราสาทใช้ไบเมะยม เพราะเชื่อว่าข้าวสารหรือข้าวตอก เป็นของสูง เป็นอาหารที่ใช้รับประทาน ไม่ควรโยนหรือเหยียบย่ำถือว่าเป็นบาป^{๒๖}

๔. เครื่องใช้ในการแห่ นาค^{๒๗} ประกอบด้วย เครื่องอุปสมบท เครื่องแต่งกายของนาคและช่าง มีความเชื่อดังนี้

๔.๑ เครื่องอุปสมบท^{๒๘} ใช้ร่วมในพิธีแห่ นาคด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคล

๔.๒ เครื่องแต่งกายของนาค ได้แก่

กระจอม ใช้แทนชฎาหรือมงกุฎ เป็นเครื่องสวมใส่สำหรับเทวดา นางฟ้า ผู้มีบุญ ในประเพณีบวชนาคช่างใช้สวมศีรษะให้นาค เพราะถือว่าเป็นของสูง นาคเป็นผู้มีบุญวาสนาจึงสามารถใส่ได้

ฝ้าย ใช้ติดที่กระจอมช่างใบหูทั้งสองข้าง ในอดีตจะใช้สำลี แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นด้ายไหมพรม ชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า ฝ้ายเป็นเครื่องเตือนสติให้นาครู้ตัวว่า นาคๆกำลังเข้าสู่อุตมเทศ คือเทศผู้สูงศักดิ์เหนือกว่าคนธรรมดาทั้งหลาย จงอย่าเป็นคนหูเบาเหมือนฝ้ายสำลี เวลาถูกลมพัดก็แกว่งไกวอยู่ตลอดเวลา

ผ้าหลากสี ในอดีตมีทั้งหมด ๗ สี แต่ในปัจจุบันเหลือเพียง ๔ สี เท่านั้น ได้แก่ สีเหลืองทอง สีแดง สีน้ำเงิน และสีขาว แต่มีการอนุโลมให้ใช้สีอื่นได้เพียงแต่จะต้องเป็นสีที่สด ซึ่งมีความเชื่อว่าทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอทั้งดีและไม่ดี ให้ทำใจเผื่อใจยอมรับความเป็นจริง อย่าทู่เมเกินไป โดยเฉพาะกับสตรี อีกทั้งผ้าหลากสี เปรียบเสมือนรุ่งเจ็ดสีมณีเจ็ดแสง เป็นสีแสงแห่งบุญวาสนาหรือผู้สูงศักดิ์ เพราะรุ่งหมายถึงสิ่งที่อยู่สูงปรากฏให้เห็นเวลาฝนตกก่อนหรือหลังเท่านั้น ดังนั้น ผ้าหลากสีมีได้นำมาใส่ได้โดยง่ายนอกจากในงานประเพณีบวชนาคช่างเท่านั้น

เสื้อและผ้าถุง แสดงถึง ความเป็นพื้นถิ่น ชาติพันธุ์ ของนาคว่ามาจากที่ใด

สร้อยคอหรือเครื่องประดับร่างกายของนาค เป็นเครื่องเตือนสติให้นาคมีความหนักแน่น มั่นคง เหมือนกับสร้อยคอหรือเครื่องประดับที่สวมใส่ในร่างกาย^{๒๙}

๔.๓ ช่าง เป็นพาหนะที่ไว้สำหรับให้นาคนั่งแห่ไปที่ศาลเจ้าพ่อสวาท เพราะเชื่อว่าการได้นั่งช่างแห่ นาคจะได้รับอานิสงส์มหาศาล เพราะเป็นการเดินตามรอยพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงม้ากัณฐกะไปทรงผนวชที่แม่น้ำอโนมา^{๓๐}

๕. เครื่องอุปสมบท ประกอบด้วย เครื่องอัฐบริวาร^{๓๑} ได้แก่ ผ้า ๕ คือ ผ้าสบง ผ้าจีวร สังฆาฏิ ผ้าประคดเอว ผ้ากรองน้ำ เหล็ก ๓ คือ บาตร กลองใส่เข็มด้าย และมีดโกน เป็นเครื่องที่ใช้

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายณัฐวัฒน์ พรหมบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} อ่างใน นฤมล จิตต์หาญ, “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช่างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหวัดสุรินทร์”, หน้า ๔๙.

^{๒๘} นฤดี น้อยศิริ, **คู่มือการบวช**, (พระนครศรีอยุธยา : กรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๖-๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายทิน มั่นยืน, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} เตือน คำดี, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

ในการอุปสมบทตามหลักทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญมาก จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดจะไม่สามารถทำการอุปสมบทได้ โดยเฉพาะบาตร ผ้าสบง และผ้าจีวร

๑. เครื่องเช่นขอขมา เป็นเครื่องเช่นขอขมาที่ใช้ประกอบในพิธีเช่นผีปะกำในการออกไปคล้องช้างป่าในอดีต ประกอบด้วย หัวหมู ๑ หัว พร้อมเครื่องในทุกชนิด ไก่ต้ม ๑ ตัว เหล้าขาว ๑ ขวด กรวยใบตอง ๕ กรวย เทียน ๑ คู่ เจียดหมาก ๒ คำ บุหรี่ ๒ มวน ข้าวสวย ๑ จาน แกง ๑ ถ้วย ขมิ้น ผง น้ำเปล่า ๑ ชัน ฝ่ายผูกแขน (สีดำหรือสีแดง) และอุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้าง

ชาวบ้านปราสาทเชื่อว่าเครื่องเช่นขอขมาจะต้องมีให้ครบ ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ ถ้าขาดถือว่าไม่เป็นมงคลแก่นาคและคนในชุมชน โดนเฉพาะ หนึ่งปะกำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้าง ซึ่งชาวบ้านปราสาทเชื่อว่ามิวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบ เพื่อให้ท่านปกปักรักษาคุ้มครองให้นาคพ้นจากภัยต่างๆ^{๑๑๖}

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของชุมชนในด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทเชื่อว่าเครื่องเช่นขอขมาจะต้องมีให้ครบ ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ ถ้าขาดถือว่าไม่เป็นมงคลแก่นาคและคนในชุมชน โดยเฉพาะหนึ่งปะกำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้าง ซึ่งชาวบ้านปราสาทเชื่อว่ามิวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบ เพื่อให้ท่านปกปักรักษาคุ้มครองให้นาคพ้นจากภัยต่างๆ

๔.๑.๔ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านขั้นตอนในการประกอบประเพณีบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท มีความเชื่อว่าทุกขั้นตอนมีความสำคัญ จึงแบ่งขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมออกเป็น ๒ ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ ขั้นตอนเตรียมการในการประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนดำเนินการของพิธีกรรมโดยมีความเชื่อในขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นตอนเตรียมการในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือ การประชาสัมพันธ์ให้ญาติพี่น้องรับทราบ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในพิธีต่างๆ การเตรียมตัวของผู้อุปสมบท การเตรียมสถานที่ ขั้นตอนเหล่านี้เป็นการเตรียมความพร้อมในการจัดงานประเพณีและไม่ให้เกิดการติดขัดในระหว่างดำเนินการ

ชาวบ้านปราสาทเชื่อว่าการได้ร่วมกิจกรรมในพิธีบวชนาคไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนใดก็ตาม บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะคอยส่องดูแล แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านที่ได้ทำบุญร่วมกัน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าบุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วมพิธี แต่ได้มีการจัดเตรียมสิ่งเหล่านี้ ถือว่าได้ช่วยเหลือและจะได้บุญกุศลต่างๆ กับผู้ที่เข้าร่วมในพิธี^{๑๑๗}

๒. ขั้นตอนการดำเนินการของพิธีกรรม ได้แก่ พิธีโกนผม พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก พิธีแห่นาค พิธีเช่นขอขมาศาลปู่ตาวังทะเล และพิธีอุปสมบท

ชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีที่มีความสำคัญ จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ ต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น จึงจะเกิดความเป็นมงคลแก่ตนเองและชุมชน ถ้าปฏิบัติได้ดีจะส่งผลให้ชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในเกือบทุกพิธีกรรมจะมีการเสี่ยงทาย

^{๑๑๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข, เล่ม ๓, หน้า ๙๔-๙๕.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์พระครูสุวิมลธรรมานุยุต, เจ้าอาวาสวัดบ้านกระชาย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

กระดุกคางไก่ เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบประเพณีบวชนาคช่างเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดผลดีแก่ทุกคนในชุมชน^{๓๔}

โดยขั้นตอนในการดำเนินการบวชนาคช่างนั้นเป็นการบวชตามหลักพระพุทธศาสนาคือ ขั้นตอนการบวชในพระพุทธศาสนาต้องมืองค์ประกอบคือ

๒.๒.๑ คุณสมบัติของผู้บวช

คุณสมบัติของผู้บรรพชาอุปสมบท

๑. ต้องรู้เตียงสา คือมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป ส่วนผู้อุปสมบทต้องอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป

๒. ไม่เป็นโรคติดต่อ หรือโรคร้ายแรง เช่น โรคเรื้อน โรคฝีดาษ โรคกลาก หอบหืด ลมบ้าหมู และโรคที่สังกรรม์เกี่ยวอื่นๆ

๓. ไม่เป็นผู้มีอวัยวะบกพร่อง หรือพิการ เช่น มือด้วน แขนด้วน ขาเป่ ตาบอด หูหนวก เป็นใบ้ เป็นง่อย

๔. ไม่เป็นคนมีอวัยวะไม่สมประกอบ เช่น เตี้ยเกินไป สูงเกินไป คนคอกอก

๕. ไม่เป็นคนทุพพล เช่น แก่เกินไป ช่วยเหลือตนเองไม่ได้

๖. ไม่เป็นคนมีพันธะ คือ คนที่บิดามารดาไม่อนุญาต คนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ข้าราชการที่ไม่ได้รับอนุญาต

๗. ไม่เป็นคนเคยถูกลงอาญาหลวง เช่น คนถูกสักหมายโทษ คนถูกเขียนหลังลาย

๘. ไม่เป็นคนประทุษร้ายความสงบ เช่น เป็นโจรผู้ร้ายต้องอาญาแผ่นดิน^{๓๕}

บุคคลต้องห้าม ไม่ให้บวชในพระพุทธศาสนาโดยเด็ดขาด

ประเภทที่ ๑ บุคคลที่มีเพศบกพร่อง ได้แก่

- ผู้เป็นบัณฑิตเกะกั คือ กะเทย

- อุกโตพยัญชนก คือ คนสองเพศ

ประเภทที่ ๒ บุคคลที่ทำผิดต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่

- ผู้ที่ฆ่าพระอรหันต์มาก่อน

- ผู้ที่ข่มขืนทำร้ายภิกษุมาก่อน

- ลักเพศ คือ ผู้ที่ปลอมบวชมาก่อน

- ภิกษุผู้เข้ารีตเตียรถีย์ คือเคยบวชมาแล้วเปลี่ยนศาสนาไปเมื่อกลับมาขอบวชใหม่จะไม่รับ ถือว่าใจโลเล

- ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิก คือ ผู้ที่บวชแล้วทำผิดร้ายแรงขาดความเป็นภิกษุมารั้งหนึ่งแล้ว จะกลับมาบวช อีกไม่ได้

- ภิกษุทำสังฆเภท คือ ทำให้สงฆ์แตกแยก แม้ที่สุดคนที่มีนิสัยเสีย ทำให้หมู่คณะแตกแยกก็ไม่รับเข้าบวช

- ผู้ทำโลหิตุปบาท คือ ทำร้ายพระศาสดาถึงหื้อพระโลหิต

^{๓๔} สัมภาษณ์นายพวง ภูมิรัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

ประเภทที่ ๓ ผู้ทำผิดต่อผู้ให้กำเนิดคือ ข่าบิดามารดาของตน บุคคลทั้ง ๓ ประเภทนี้ เรียกว่า "อภัพบุคคล" ห้ามอุปสมบทเด็ดขาด แม้บวชแล้ว รู้ทีหลังก็ต้อง ให้เขาออกจากความเป็นภิกษุสงฆ์

ในพระวินัยบัญญัติ ห้ามบุคคล ๘ จำพวก มิให้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา คือ

๑. บุคคลที่เป็นโรคอันสังครังเกียจ เช่น เป็นโรคติดต่อ รักษาไม่ค่อยจะหายเรื้อรัง ได้แก่โรค๕ อย่าง คือ

- (๑) โรคเรื้อน
- (๒) โรคฝี
- (๓) โรคกลาก
- (๔) โรคหิด
- (๕) โรคลมบ้าหมู^{๓๖}
- (๖) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รักษาไม่หาย (เพิ่มเติม)

๒. คนที่มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ คือ บกพร่อง เช่น คนที่มีมือขาด มีเท้าขาด มีนิ้วมือนิ้วเท้าขาด มีหูขาดมีจมูกขาด (ไม่ว่าจะโดยกำเนิด หรือ จากอุบัติเหตุ..เพิ่มเติม) เป็นต้น คนอย่างนี้ตามพระวินัยบวชให้ไม่ได้

๓. คนที่มีอวัยวะไม่สมบูรณ์ประกอบ เช่น คนที่มีมือเป็นแผ่น นิ้วมือติดกันไม่เป็นงาม คนค่อม คนเตี้ยคนปุก (ตีนปุก) (รวมทั้ง คนที่มีอวัยวะผิดไปจากคนปกติ ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุอะไรก็ตาม..เพิ่มเติม) เป็นต้น บวชไม่ได้

๔. คนที่พิการ คือ คนตาบอดตาใส คนที่เป็นง่อย คนมีมือเท้าหงิก คนกระจอกเดินไม่ปกติ และ คนหูหนวก เป็นต้น

๕. คนที่ทุลพล เช่น คนแก่งอนแง่น คนที่มีกำลังน้อยไม่อาจทำกิจการต่างๆ ด้วยตนเองได้ เป็นต้นว่า กิจในการชักจิวร ย้อมจิวร เป็นต้น คนอย่างนี้ห้ามบวช

๖. คนเกี่ยวข้อ คือ หมายถึง คนที่มีพันธะผูกพัน เช่น คนที่บิดามารดาไม่อนุญาต คนที่มีหนี้สินคนที่มีภรรยาแล้ว ภรรยาไม่อนุญาต ก็บวชไม่ได้

๗. คนเคยถูกอาชญาหลวง มีหมายปรากฏอยู่ในสมัยก่อน ส่วนมากถูกเขียนหลังลายหรือ คนที่เป็นนักโทษ ถูกส่งหมายโทษเอาไว้ คนอย่างนี้บวชไม่ได้

๘. คนที่ประทุษร้ายต่อสังคม เช่น โจรผู้มีชื่อเสียง โด่งดัง ก็บวชไม่ได้ ดังนี้ เป็นต้น บุคคลที่ห้ามอุปสมบท คือ ผู้ที่ยังไม่พร้อม ยังบวชไม่ได้ มีดังนี้

๑. ผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ คือ ไม่มีพระอาจารย์รูปไหนรับเป็นศิษย์
๒. ผู้ไม่มีบาตร
๓. ผู้ไม่มีจิวร
๔. ผู้ไม่มีทั้งบาตรทั้งจิวร
๕. ผู้ยืมบาตรเขามา

^{๓๖}เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๑๓.

๖. ผู้ยืมจีวรเขามา

๗. ผู้ยืมทั้งบาตรทั้งจีวรเขามา^{๓๗}

หน้าที่สำคัญ สำหรับผู้ที่จะอุปสมบท

๑. ให้ท่องคำบวช หรือ คำขานนาค อันได้แก่ คำขอบรรพชาอุปสมบท คำสมาทาน ลีลาบทธาคานิสา คำตอบคำถามของพระกรรมวาจา ฯลฯ ให้จำได้ขึ้นใจ

๒. เมื่อใกล้ถึงวันบวช จะต้องไปอยู่วัด เพื่อฝึกซ้อมขั้นตอนพิธีการบรรพชาอุปสมบท จาก พระพี่เลี้ยง และดูจากเจ้านาคคนอื่นๆ ที่อุปสมบทก่อนเรา

๓. ไปขอ “ฉายา” (ชื่อใหม่ของตน เมื่อบวชเป็นพระแล้ว) จากอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส เพื่อใช้ตอบคำถามของพระกรรมวาจาต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์ในเวลาทำพิธีบวช

๔. ท่องบทสวดมนต์พระปริตรต่างๆ พร้อมบทให้ศีลให้พร บทอนุโมทนา ฯลฯ หลังจากที บวชเป็นสามเณรหรือภิกษุแล้ว^{๓๘}

๒.๒.๒ อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบวช

เครื่องอัฐบริขารเป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญซึ่งภิกษุจะต้องมีไว้ใช้ หรือเป็นเครื่องอาศัยในการ ดำรงเพศบรรพชิต มีทั้งหมด ๘ อย่าง ได้แก่ บาตร จีวร สบง สังฆาฏิ ผ้าประคตเอว หม้อกรองน้ำ กล่องเข็มพร้อมด้วยด้าย มีดโกน และหินลับมีด ในวันบวชพระอุปัชฌาย์ต้องตรวจดูว่ามีเครื่อง อัฐบริขารครบถ้วนตามพระวินัยหรือไม่

เครื่องอัฐบริขารและเครื่องใช้อื่นๆ ที่ควรมีหรือจำเป็นต้องใช้ได้แก่

๑. ไตรครอง ได้แก่ สบง ๑ ประคตเอว ๑ อังสะ ๑ จีวร ๑ สังฆาฏิ ๑ ผ้ารัดอก ๑ ผ่ากราบ ๑ ๒. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา ถลกบาตร สายโยค กุง ตะเคียว ๓. มีดโกน พร้อมทั้งหินลับ มีดโกน ๔. เข็มเย็บผ้า พร้อมทั้งกล่องเข็มและด้าย ๕. เครื่องกรองน้ำ (ชมกรก) ๖. เสื่อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง ๗. จีวร สบง อังสะ ผ่าอาบ ๒ ผืน (อาศัย) ๘. ตาลปัตร ยาม ผ้าเช็ดหน้า ร่ม รองเท้า ๙. โคมไฟฟ้า หรือตะเกียง ไฟฉาย นาฬิกาปลุก ๑๐. สำรับ ปิ่นโต คาว หวาน จานข้าว ซ้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ ๑๑. ที่ ต้มน้ำ กาต้มน้ำ กาชงน้ำร้อน ถ้วยน้ำร้อน เขี่ยก้นน้ำและแก้วน้ำเย็น กระจกน้ำแข็ง กระจกน้ำร้อน ๑๒. กระจกนบวัน กระจกนบถ่าย ๑๓. ขันอาบน้ำ สบู่และกล่องสบู่ แปรงและยาสีฟัน ผ้าขนหนู กระดาษชำระ ๑๔. สันถิต (อาสนะ) ๑๕. หีบไม้หรือกระเป๋าทนสำหรับเก็บไตรครอง

ข้อที่ ๑-๕ เรียกว่าอัฐบริขารซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียมิได้ มีความหมายว่า บริขาร ๘ แบ่งเป็นผ้า ๕ อย่างคือ สบง ๑ ประคตเอว ๑ จีวร ๑ สังฆาฏิ ๑ ผ่ากรองน้ำ ๑ และเหล็ก ๓ อย่าง คือ บาตร ๑ มีดโกน ๑ เข็มเย็บผ้า ๑

นอกจากนั้นแล้วแต่ความจำเป็นในแต่ละแห่งและกำลังทรัพย์

สิ่งที่เตรียมใช้ในพิธีคือ

๑. ไตรแบ่ง ได้แก่ สบง ๑ ประคตเอว ๑ อังสะ ๑ จีวร ๑ ผ้ารัดอก ๑ ผ่ากราบ ๑

๒. จีวร สบง อังสะ (อาศัยหรือสำรอง) และผ่าอาบ ๒ ผืน

^{๓๗} เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการ บรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๑๖.

^{๓๘} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, (พระชนครศรีอยุธยา: กรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

๓. ย่าม ผ้าเช็ดหน้า นาฬิกา
๔. บาตร แบบมีเชิงรองพร้อมด้วยฝา
๕. รองเท้า ร่ม
๖. ที่นอน เสื้อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง (อาจอาศัยของวัดก็ได้)
๗. จานข้าว ช้อนส้อม แก้วน้ำ ผ้าเช็ดมือ ปิ่นโต กระจอน
๘. ชั้นน้ำ สบู่ กล่องสบู่ แปรง ยาสีฟัน ผ้าเช็ดตัว
๙. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย)
๑๐. รูป เทียน ดอกไม้ *(อาจใช้แบบเทียนแพที่มีกรวยดอกไม้ก็ได้ เอาไว้ถวายพระอุปัชฌาย์ผู้ให้บวช)
๑๑. รูป เทียน ดอกไม้ (ใช้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย)
๑๒. รูป เทียน ดอกไม้ *(อาจใช้แบบเทียนแพที่มีกรวยดอกไม้ก็ได้ เอาไว้ถวายพระอุปัชฌาย์ผู้ให้บวช)^{๓๙}

*อาจจะเตรียมเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมสำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และพระในพิธีนั้นอีก รูปละหนึ่งชุดก็ได้ ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และศรัทธา

๒.๒.๓ ขั้นตอนการบวช

การบวชพระที่ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ ๒ แบบด้วยกัน คือ แบบอุกาสะ และแบบเอสาหัง โดยคำว่า "อุกาสะ" แปลว่า ขอโอกาส ส่วนคำว่า "เอสาหัง" แปลว่า ข้าพเจ้านั้น ในประเทศไทย การบวชพระแบบอุกาสะนั้น จะใช้กันในคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งเป็นแบบเดิมที่ใช้กันมาแต่โบราณกาล ส่วนการบวชพระแบบเอสาหัง จะใช้กันในคณะสงฆ์ธรรมยุตินิกาย โดยการประยุกต์มาจากแบบอุกาสะ เพื่อย่อขั้นตอนให้สั้นขึ้น มีใช้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยึดรูปแบบมาจากพระสงฆ์ประเทศพม่า

๑. การกำหนดฤกษ์ยาม

ก่อนจะทำการบวชจะต้องหาฤกษ์ยามอันเป็นมงคลหรือหากำหนดการที่แน่นอนลงไป โดยพ่อแม่ต้องนำบุตรชายผู้ที่จะบวช ไปพบกับอุปัชฌาย์หรือท่านเจ้าอาวาส เพื่อให้ท่านตรวจวันเดือนปี เมื่อเห็นว่ามียายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จึงดูฤกษ์ยามกำหนดวันบวชให้ ในการไปหาอุปัชฌาย์นั้น ต้องนำดอกไม้รูปเทียนเครื่องสักการะไปด้วย^{๔๐}

๒. การลาญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่เคารพนับถือ

เป็นเรื่องที่ผู้จะบวชพึงทำ วิธีปฏิบัติคือ ให้เตรียมกระทงดอกไม้มีกรวยครอบ พร้อมรูปเทียนแพวางลงบนพาน เมื่อไปถึงผู้ที่จะรับการลา ก็เข้าไปกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง เปิดกรวยกระทงดอกไม้แล้วยกขึ้นประคองต่อหน้าผู้รับการลาพร้อมกับกล่าวคำขอขมาว่า "กรรมใดที่ข้าพเจ้าได้เคยล่วงเกินต่อท่าน ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาที่ดี ด้วยใจก็ดี ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ทั้งที่รู้และไม่รู้ เพื่อความบริสุทธิ์แห่งเพศพรหมจรรย์ ขอท่านโปรดอโหสิกรรมนั้นแก่ข้าพเจ้าด้วย เทอญ" ญาติผู้ใหญ่จะเอื้อมมือมาแตะพาน แล้วกล่าวว่า สาธุ ข้าพเจ้ายินดีอโหสิกรรมให้เธอทุกอย่าง และขอให้เธอจงอโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้าด้วย ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อท่านที่ได้บวชในพระพุทธศาสนา ทดแทนคุณ

^{๓๙} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, ๒๕๕๔, หน้า ๗.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

บิดามารดา และจงเป็นศาสนทายาท สืบต่อพระพุทธศาสนาด้วยดีในเทศพรหมจรรย์ เทอญ" จบแล้ว นาค จึงเอาพานวางที่พื้น กราบเบญจางคประดิษฐ์อีกสามครั้ง แล้วนั่งพับเพียบ เมื่อสนทนาพอสมควร แก่เวลาแล้ว บอกลาท่าน ท่านจะมอบพานดอกไม้ เทียนแพคืนให้ เพื่อจะได้นำไปใช้ลาท่านผู้อื่นต่อไป^{๔๑}

๓. การปลงผม

ถ้าในงานบวชนั้นมิพื้ทำขวัญนาคด้วย ก็จงปลงผมก่อนวันบวชหนึ่งวัน แล้วนุ่งขาว ห่มขาวเข้า พื้ทำขวัญนาค ถ้าไม่มีการทำขวัญนาคก็จงปลงผมในวันบวช โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ หรือพระภิกษุที่คุ้นเคยเป็นผู้ขลิบปลายผมให้ก่อนเป็นพื้ ต่อจากนั้นก็ให้ผู้ที่โกนผมเป็นผู้โกนผม หนวด เครา คิ้ว ให้หมดจด อาบน้ำแล้ว นุ่งขาวห่มขาว เตรียมเข้าโบสถ์เพื่อทำพื้บรรพชาอุปสมบท โกนผมนาค เริ่มโดยพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มาร่วมบุญงานบวชพระในครั้งนี้ ทำการขลิบผมให้ นาคเป็นปฐมฤกษ์ จากนั้นพระสงฆ์จะทำการโกนผมให้นาค ตามประเพณีการบวชพระที่ปฏิบัติโดยทั่ว กันนั้น ผมนาคที่โกนแล้วจะห่อด้วยใบบัวแล้วนำไปลอยที่แม่น้ำหรือวางไว้ใต้ร่มโพธิ์ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ในการปลงผมนั้นจะปลงที่บ้านหรือที่วัดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก แต่ โดยทั่วไปนิยมปลงผมที่วัดมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมงานจะได้มีโอกาสร่วมพื้ ตัดผมนาค อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเวลาของเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงานอีกด้วย เพราะเมื่อปลงผม เสร็จจะได้ทำพื้เวียนประทักษิณรอบสีมา และเข้าอุโบสถประกอบพื้อุปสมบทต่อไป^{๔๒}

๔. การแต่งกายของนาค

การแต่งกายของนาคนั้นควรแต่งด้วยชุดขาวทั้งหมด ซึ่งจะบ่งบอกถึงความสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา ใจ ของผู้ที่บวช การแต่งตัวนาค ไม่ควรมีเครื่องประดับประดามากจนเกินไปเครื่อง แต่งตัวนาค ประกอบด้วย

๑. เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว

๒. สบงขาว

๓. อังสะขาว

๔. เข็มขัด หรือสายรัดสำหรับรัดสบง ในส่วนเข็มขัดนี้ ใช้สำหรับรัดสบงขาว ซึ่งส่วนใหญ่ จะนิยมใช้เข็มขัดนาค ในกรณีที่ไม่เข็มขัดนาคจะใช้เข็มขัดอย่างอื่นหรือสายรัดแทนก็ได้ ไม่ใช่ ข้อกำหนดตายตัว แต่การใช้เข็มขัดนาคเป็นการปฏิบัติตามประเพณีการบวชพระที่นิยม เพื่อให้ สอดคล้องกับคำว่า "นาค" ซึ่งเป็นชื่อเรียกผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๕. เสื้อคลุมนาค

๖. สร้อยคอ หากมีสร้อยคอจะสวมให้นาคก็ได้ หรือไม่สวมก็ได้ แต่ไม่ควรคล้องพวงมาลัย ให้นาค เพราะจากนาคจะกลายเป็นนักร้องแทน^{๔๓}

๕. การทำขวัญนาค

ตามประเพณีไทยนั้น เมื่อลูกชายบ้านไหนถึงเกณฑ์จะบวชพระแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ก็จะ จัดการให้ผู้บวชนาคดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พาน ไปบอกกล่าว วงศาคณาญาติที่นับถือ ที่เรียกกันว่า “ลา

^{๔๑} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, หน้า ๑๐.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

บวช” จากนั้นจึงมีการสมโภช หรือที่ เรียกว่า “ทำขวัญนาค” ก่อนบวช ๑ วัน แต่สมัยนี้มักทำขวัญนาคในช่วงเช้า แล้วทำพิธีบวชในตอนบ่ายเลยก็มีในวันทำขวัญนาคนั้น “เจ้านาค” ซึ่งโกนหัว โกนคิ้ว โกนหนวด ตัดเล็บเรียบร้อยแล้วจึงนุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายที่งดงามมีแก้วแหวนเงิน ทองต่างๆ อันเป็นสิ่งแสดงความฟุ้งเฟ้อในทางโลกมุ่งจับด้วยผ้ายกทอง ใส่เสื้อครุยปักทอง สไบเฉียงทางไหล่ซ้ายคาดเข็มขัดหัวเพชร ใส่แหวนทั้ง ๘ นิ้ว หรือแล้วแต่ จะมีใส่ จากนั้นไปนั่งหน้าบายศรี หมอทำขวัญนาคก็จะอ่านคำทาขวัญนาคขึ้นตามทำนอง มีเนื้อความอธิบายถึงชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เริ่มเป็นตัว และพ่อแม่ได้บำรุงเลี้ยงมาด้วยความยากจนเติบโตใหญ่ ก็ด้วยความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้เห็นลูกเป็นคนดี และบัดนี้ก็เป็นที่สมประสงค์ที่เจ้านาคจะอุปสมบทใน พระพุทธศาสนา จึงเป็นการสมควรยิ่งที่เจ้านาคจะพึงรักษาความดีอันเป็นมงคลนี้ ไว้แก่ตนต่อไป ชั่ววสานแห่งชีวิตเมื่ออ่านบททำขวัญนาคจบแล้ว พรหมณ์ก็ตั้งต้นทำพิธีสมโภช ด้วยน้ำสังข์จุฬามณี และเวียนเทียนประโคมด้วยดุริยดนตรีตามคติ เป็นที่ปรักพร้อมใน ระหว่างวงศาตถาญาติ และเพื่อนฝูงทั้งหลายแล้ววันรุ่งขึ้นจึงเข้าพิธีอุปสมบท มีการแห่เจ้านาคไปสู่วัดอย่างสนุกสนานครึกครื้น^{๔๔}

๖. การน่านาคเข้าโบสถ์

ตามประเพณีนิยม มักปลงผมนาค และทำขวัญนาคที่บ้านของเจ้านาค วันรุ่งขึ้นจึงมีขบวนแห่ไปยังวัด แล้วแห่นาคไปยังโบสถ์ เวียนโบสถ์สามรอบแบบ ทักษิณาวรรต พร้อมด้วย เครื่องอัฐฐบริหาร ที่ใช้ในการบวช และของที่ถวายพระ จนครบแล้วจะให้นาคมา วันทาสีมา ส่วนเครื่องอัฐฐบริหาร และของถวายพระ จะนำไปตั้งในโบสถ์ก่อน

การวันทาสีมา นาคจะจูดรูปเทียนที่เสมาหน้าโบสถ์ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวคำวันทาสีมา แล้วกราบ ปักดอกไม้รูปเทียน ณ ที่จัดไว้ เมื่อวันทาเสมาเสร็จแล้ว นำนาคมาที่หน้าโบสถ์ นาคจะไประยทาน เสร็จแล้วจึงจูงนาคเข้าโบสถ์ โดยบิดาจูงมือข้างขวา มารดาจูงมือข้างซ้าย พวกญาติคอยจับชายผ้าตามส่งข้างหลัง นาคต้องก้าวข้ามธรณีประตูห้ามเหยียบเป็นอันขาด เมื่อพ้นประตูไปแล้วให้เดินตรงไปที่พระประธาน ไหว้พระประธานโดยใช้ดอกไม้รูปเทียนอีกหนึ่งกำนำไปจูดรูปเทียนบูชาพระประธาน ใช้คำบูชาพระเหมือนคำวันทาเสมาข้างต้น แล้วกลับมานั่ง ณ ที่ซึ่งจัดไว้แถวผนังด้านหน้าของโบสถ์^{๔๕}

๗. พิธีบรรพชาอุปสมบท

เมื่อถึงกำหนด พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในพิธีบวชมี พระอุปัชฌาย์ พระคู่สวด และ พระอันดับ จะเข้าอุโบสถ นั่งตามแผนผังที่คณะสงฆ์กำหนด พิธีเริ่มโดยพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือญาติผู้ใหญ่เข้ามานั่งข้างหน้านาค เพื่อจะมอบผ้าไตรให้นาคเข้าทำพิธีบวชต่อพระสงฆ์ต่อไป ซึ่งปฏิบัติเช่นเดียวกับวิธีซ่อมขานนาคที่กล่าวมาแล้ว เมื่อพระอุปัชฌาย์บอก อนุศาสน์เสร็จแล้ว เจ้าภาพ ญาติมิตรถวายของพระอันดับ พระใหม่ถวายพระอาจารย์คู่สวดอีกหนึ่งรูปที่ยังมิได้ถวาย ต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์จะบอกให้พระใหม่มานั่งรับประเคนของบริวารบวชที่ด้านหน้า พระใหม่จะออกมานั่งพับเพียบอยู่ท้ายอาสน์สงฆ์ ทอดผ้ากราบไว้ข้างหน้า หากผู้ชายประเคนก็รับของด้วยมือ หากเป็นผู้หญิงก็จับผ้ากราบไว้

^{๔๔} นฤดี น้อยศิริ, คู่มือการบวช, หน้า ๑๓.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

โยมผู้หญิงจะวางบนผ้ากราบ เมื่อรับของประเคนหมดแล้ว ให้กลับนั่งหันหน้ามาทางพระสงฆ์ เตรียมกรวดน้ำ^{๔๖}

๘. การกรวดน้ำ

เมื่อเสร็จการรับประเคนแล้ว พระใหม่และพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หรือเจ้าภาพในการบวชครั้งนี้ จะกรวดน้ำโดยใช้เต้ากรวดน้ำคนละที เมื่อพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นประธานสงฆ์ในที่นั้น เริ่มบทอนุโมทนาว่า ยถา วาริวหา ....พระใหม่และญาติที่เป็นเจ้าภาพก็จะกรวดน้ำพร้อมกัน เมื่อขึ้นบท สัพพัตติโย... ก็กรวดน้ำหมดเต้าพอดี นั่งพนมมือรับพรจากพระสงฆ์ เสร็จแล้วพระใหม่กราบเบญจางคประดิษฐ์สามครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีการบวช หลังจากนั้นพระพี่เลี้ยงจะนำพระใหม่ขึ้นจากโบสถ์ พระใหม่ควรสวดปาตลด้วยไหล่ขวา มือซ้ายถือพัด ส่วนของอื่นให้ผู้อื่นถือไป พระพี่เลี้ยงจะนำออกทางประตูหน้า^{๔๗}

สรุปหน้าที่สำคัญ สำหรับผู้ที่จะอุปสมบท

๑. ให้ท่องคำบวช หรือ คำขานนาค อันได้แก่ คำขอบรรพชาอุปสมบท คำสมาทานสิกขาบท คำขอนิสัย คำตอบคำถามของพระกรรมวาจา ฯลฯ ให้จำได้ขึ้นใจ

๒. เมื่อใกล้ถึงวันบวช จะต้องไปอยู่วัด เพื่อฝึกซ้อมขั้นตอนพิธีการบรรพชาอุปสมบท จากพระพี่เลี้ยง และดูจากเจ้านาคคนอื่นๆ ที่อุปสมบทก่อนเรา

๓. ไปขอ “ฉายา” (ชื่อใหม่ของตน เมื่อบวชเป็นพระแล้ว) จากอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส เพื่อใช้ตอบคำถามของพระกรรมวาจาต่อหน้าที่ประชุมสงฆ์ในเวลาทำพิธีบวช

๔. ท่องบทสวดมนต์พระปริตรต่างๆ พร้อมบทให้ศีลให้พร บทอนุโมทนา ฯลฯ หลังจากทีบวชเป็นสามเณรหรือภิกษุแล้ว

๙. ขั้นตอนและบทที่ต้องท่องจำ

- ใช้ในพิธีบวชแบบมหานิกาย (อุกาสะ) รับผ้าไตรอุ้มประนมมือแล้วเดินเข้าไปในที่ประชุมสงฆ์ในพิธี (สังฆนิบาต) แล้ววางผ้าไตรไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วอุ้มผ้าไตรประนมมือยืนขึ้นเปล่งวาจาขอบรรพชาว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังชะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา ปัพพชัง เทละ เม ภันเต (นั่งคุกเข่าลง แล้วประนมมือว่า) อะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ ทุตติยัมปิ อะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ ตะติยัมปิอะหังภันเต ปัพพชัง ยาจามิ (กล่าว ๓ ครั้งว่า) สัพพะทุกขะนิสสะระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ อิมัง กาสาวัง คะหะตะวา ปัพพาเซละ มังภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ (เสร็จแล้วพระอุปัชฌาย์จะมารับผ้าไตร แล้วว่าต่อไป) (กล่าว ๓ ครั้งว่า) สัพพะทุกขะนิสสะระณะนิพพานะ สัจฉิกะระณัตถายะ เอตัง กาสาวัง ทัตตะวา ปัพพาเซละ มังภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ พระอุปัชฌาย์ให้อวาทและบอก ตะจะปัญจะกะ กัมมัญฐาน แล้วให้ว่าตามไปที่ละบท โดยอนุโลม (ไปข้างหน้า) และปฏิโลม (ทวนกลับ) ดังนี้ เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ (อนุโลม) ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา (ปฏิโลม)

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๔๗} นฤดี น้อยศิริ, *คู่มือการบวช*, หน้า ๑๕.

พระอุปัชฌาย์ ชักอังสะออกจากไตรมาสวมให้ผู้บวช แล้วสั่งให้ออกไปครองผ้าครบไตรจีวร ตามระเบียบ ครั้นเสร็จแล้วรับเครื่องไทยทานเข้าไปหาพระอาจารย์ ถวายท่านแล้วกราบ ๓ ครั้ง ยืนประนมมือเปล่งวาจาขอสรณะและศีลดังนี้ อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเตมะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา ติสระระณณะ สะหะ สีลานิ เทละ เม ภันเต (นั่งคุกเข่าขอสรณะและศีลดังต่อไปนี้) อะหังภันเต สระระณะสีลัง ยาจามิ ทุตติยัมปิอะหังภันเต สระระณะสีลัง ยาจามิ ตะตติยัมปิอะหังภันเต สระระณะสีลัง ยาจามิ^{๔๔}

(พระอาจารย์กล่าวคานัมัสการให้ผู้บรรพชาว่าตามดังนี้) นะโม ตัสสะ ณะคะวะโต อระระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๓ จบ) พระอุปัชฌาย์จะกล่าวว่า เอวัง ะเวหิ หรือ ะมะหัง ะเวหามิ ตัง ะเวหิ ให้รับว่า อามะ ภันเต แล้วท่านจะว่านาสรณคณัมก็ให้ว่าตามดังนี้ พุทฺธัง สระระณังคัจจามิ ัฒมมัง สระระณังคัจจามิ สังฆัง สระระณังคัจจามิ ทุตติยัมปิพุทฺธัง สระระณังคัจจามิ ทุตติยัมปิัฒมมัง สระระณังคัจจามิ ทุตติยัมปิสังฆัง สระระณังคัจจามิ ตะตติยัมปิพุทฺธัง สระระณังคัจจามิ ตะตติยัมปิัฒมมัง สระระณังคัจจามิ ตะตติยัมปิสังฆัง สระระณังคัจจามิ

พอจบแล้วทางพระอุปัชฌาย์จะบอกว่า ติสระระณะคะมะนังนิฏฺฐิตัง ก็ให้รับว่า อามะ ภันเต ต่อจากนั้นก็สมาทานสิกขาบท ๑๐ ประการโดยว่าตามท่านไปเรื่อยๆ ดังนี้ ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ

อะพรหมจริยา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ สุราเมรยะมัชชะปะมาทัญญานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ วิกาละโภชนา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ นัจจะคิตะวาทิตะวิสุกะทัสสนา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ มาลาตันธะวิเลปะนะชาธณะมัตถะทนะวิญญานา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนะ เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ ชาตะรุปะ ระชะตะ ปฏิกคหมา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาதியามิ (พระจะกล่าว ๓ ครั้งว่า) อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สมาதியามิ (เสร็จแล้วพึงกราบลง ๑ หน แล้วยืนขึ้นว่าดังนี้) วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ (คุกเข่าลงกราบ ๓ ครั้ง) ต่อจากนั้นให้รับบาตรอุ้มเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ในสังฆสนนิบาต วางไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องไทยทานถวายท่านแล้วกราบ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วยืนขึ้นประนมมือกล่าวดังนี้ อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ อุกาสะ การุญญังกัตตะวา นิสสะยัง เทละ เม ภันเต (นั่งคุกเข่า) อะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ทุตติยัมปิอะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ ตะตติยัมปิอะหังภันเต นิสสะยัง ยาจามิ (กล่าว ๓ ครั้งว่า) อุปัชฌายะ เม ภันเต โหหิ พระอุปัชฌาย์จะกล่าวรับว่า โอปาโยกัง ปะฏิรูโปง ปาสาทิเกนะ สัมปะเทหิ ผู้บวชพึงรับว่า อุกาสะ สัมปะฏิจจามิ ๓ ครั้งแล้วว่าดังนี้ (กล่าว ๓ ครั้งว่า)

อัชชะตักเคทานิ เถโร มัยหัง ภะโร อะหัมปิเถรัสสะ ภะโร (เสร็จแล้วยืนขึ้นว่าดังนี้) วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธังขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญังมัยหังทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิ (คุกเข่าลงกราบ ๓ ครั้ง)

^{๔๔}เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๓๒.

ลำดับต่อไปพระอุปัชฌาย์หรือพระอาจารย์จะเอาบาตรมีสายโยคคล้องตัวผู้ขอบวช แล้วบอกบาตรและจีวร ผู้บวชก็รับเป็นทอดๆ ไปดังนี้

อะยันเต ปัตโต อะยัง สังฆาญิ อะยัง อุตตะราสังโค อะยัง อันตะระวาสะโก

(รับว่า) อามะ ภันเต (รับว่า) อามะ ภันเต (รับว่า) อามะ ภันเต (รับว่า) อามะ ภันเต

จากนั้นพระอาจารย์ท่านจะบอกให้ออกไปข้างนอกว่า คัจฉะ อะมฺมุหิ โอภาเส ติฏฐาหิ ผู้บวชก็ถอยออกไปยืนอยู่ในที่ที่กำหนดไว้ (ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณทางเข้าโบสถ์) ต่อจากนี้พระอาจารย์จะสวดถามอันตรายิกกรรม ให้รับ นัตถิภันเต ๕ ครั้ง และต่อด้วย อามะ ภันเต อีก ๘ ครั้งดังต่อไปนี้

พระจะถามว่า ผู้บวชกล่าวรับว่า

กุกฺขัง คัมภี

นัตถิภันเต

กิลาสี

นัตถิภันเต

โสโส

นัตถิภันเต

ปุริโสสิ

อามะ ภันเต

ภุชิสโสสิ

อามะ ภันเต

อะนะโนสิ

อามะ ภันเต

นะสิ ราชะกะญุ

อามะ ภันเต

อะนุญญาโตสิ มาตาปิตุหิ

อามะ ภันเต

ปะริปุณณะวีสะติวัสโสสิ

อามะ ภันเต

ปะริปุณณันเต ปัตตะจีวะรัง

อามะ ภันเต

กินนาโมสิ

อะหังภันเต ...*(ถายาพระใหม่) นามะ

โก นามะ เต อุปัชฌาโย

อุปัชฌาโย เม ภันเต อาัยสสะมา... (ถายาอุปัชฌาย์)

เสร็จแล้วกลับเข้ามาข้างในที่ประชุมสงฆ์ กราบลงตรงหน้าพระอุปัชฌาย์ ๓ ครั้ง นั่งคุกเข่า ประนมมือเปล่งวาจาขออุปสมบทดังนี้ สังฆัมภันเต อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังภันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ทุตติยัมปิภันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังภันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ตะตติยัมปิภันเต สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะตุ มังภันเต สังโฆอะนุกัมปัง อุปาทายะ ต่อมาพระอาจารย์สวดสมมติตนถามอันตรายิกกรรม ผู้บวชก็รับว่า นัตถิภันเต ๕ ครั้ง และอามะ ภันเต ๘ ครั้ง บอกชื่อพระใหม่ของตัวเอง และชื่อพระอุปัชฌาย์แบบที่ผ่านมาอย่างละหนึ่งครั้งเสร็จแล้วก็นั่งฟังพระสวดกรรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ พอจบแล้วท่านก็จะเอาบาตรออกจากตัว ให้กราบลง ๓ ครั้ง นั่งพับเพียบฟังพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ไปจนจบ แล้วก็กล่าวรับว่า อามะ ภันเตเสร็จพิธีก็กราบพระอุปัชฌาย์ ๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่องไทยทานก็ให้รับไทยทานถวายพระอันดับ เวลากรวดน้ำก็ให้ตั้งใจรำลึกถึงผู้มีพระคุณอุทิศส่วนกุศลแด่ท่าน ขึ้นตอนต่อไปก็นั่งฟังพระท่านอนุโมทนาต่อไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี^{๔๔}

ซึ่งประเพณีการบวชนาคข้างนั้นเป็นการสร้างจิตสำนึกด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านด้าน

^{๔๔}เอกชัย พัฒนะสิงห์, “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติของชาวพุทธที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”, หน้า ๓๒ – ๓๘.

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทต้องตระหนักว่า พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีที่มีความสำคัญอย่างมากซึ่งจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ ต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น จึงจะเกิดความเป็นมงคลแก่ตนเองและชุมชน ถ้าปฏิบัติได้ดีจะส่งผลให้ชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในเกือบทุกพิธีกรรมจะมีการเสี่ยงทายกระตุกคางไก่ เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและเกิดผลดีแก่ทุกคนในชุมชน

๔.๑.๕ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และการพัฒนาตนของผู้ที่บวช

การบวชนาคข้างเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการให้การศึกษาอบรมหลังการบวชของพระอาจารย์ผู้มีหน้าที่ดูแลนอกจากจะได้ถวายความรู้แล้วยังต้องดูแลเอาใจใส่เป็นธุระจัดหาสิ่งของที่ขาดแคลนให้แก่ศิษย์ไปพร้อม ๆ กัน เพราะผู้บวชส่วนใหญ่ เมื่อบวชเข้ามาแล้วไม่ได้อยู่ในสำนักพระอุปัชฌาย์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ฉะนั้น พระอาจารย์ผู้ให้การศึกษาก็คือครูผู้ใช้เวลาอยู่กับศิษย์มากกว่าพระอุปัชฌาย์ เพราะการบวชนาคข้างเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยการอบรมบ่มนิสัยโดยตรง นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาตนของผู้บวชด้วยคือ การอบรมหรือการพัฒนาพฤติกรรมทั้ง ๔ ด้านนี้ สามารถจะนำไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ เป็นอิสระได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการพัฒนาให้เห็นชัดเจนได้ ในการพัฒนาชีวิตคนด้วยหลักไตรสิกขา จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านพฤติกรรม คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านพฤติกรรม หรือด้านศีล พฤติกรรมสำคัญที่ควรเน้นให้เกิดการพัฒนา แบ่งออกเป็น ๕ ประการ ได้แก่

(๑.๑) พฤติกรรมในความสัมพันธกับสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ (กายภาวนา) และการใช้อันทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษและก่อผลเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน แต่ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็นฟังเป็น และคิดเป็น

(๑.๒) การเสพ บริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์ จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจโดยมุ่งคุณค่าที่แท้จริง เพื่อให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ไม่ถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียมตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ โก่งเก้ง ที่ทำให้บริโภคมาก แต่สูญเสียคุณภาพชีวิต เรียกว่าง่าย ๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี มีพฤติกรรมในการสัมพันธกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม (ศีลภาวนา) ที่ดีและสมบูรณ์แบบ การอยู่ร่วมกันในสังคม ก็ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยดำรงตนอยู่ในขอบเขตศีล ๕ และรักษากติกาสังคมกฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย ระเบียบแบบแผน คือวินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ ด้วย

(๑.๓) การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ให้มีความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

(๑.๔) การประพาสใจเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างสรรค์ รักษาเขตอุทยาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

(๑.๕) พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนาสัมมาอาชีวะ) โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็นสัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียต่อสังคม

๒. ด้านจิตใจคือการพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิต หรือสังคมให้เป็นไปได้เพื่อ การสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ

(๒.๑) การพัฒนาคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆให้เกิดมีขึ้น เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวทิตะ คารวะ หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจองงาม และเป็นพื้นฐานของ พฤติกรรมที่ดีงาม

(๒.๒) การพัฒนาสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพ ของจิต เช่น ฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) ระลึกรู้จักได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) มั่นคง แน่วแน่ ไสสงบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาท เป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม พร้อมทั้งจะใช้ปัญญา สภาพจิตที่ ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง เร่าร้อน เป็นต้น มีความสดชื่น เอิบอิ่ม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน

๓. ด้านปัญญาคือการพัฒนาด้านปัญญา ควรมีกระบวนการพัฒนา ๗ ประการ ดังนี้

(๓.๑) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สัดบับรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียน และรับ การถ่ายทอดศิลปวิทยา ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓.๒) การพัฒนาการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือเอนเอียง ด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

(๓.๓) การพัฒนาการคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญา บริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกียดชัง เป็นต้น ครอบงำ

(๓.๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวเหตุปัจจัย เป็นต้น

(๓.๕) การรู้จักคิด จัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่ จุดหมาย

(๓.๖) การพัฒนาความสามารถในการแสวงหา เลือกรัด จัดประมวลความรู้ คิดให้ ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและ สร้างสรรค์ความรู้แจ้งแห่งความจริงของโลก และชีวิต

(๓.๗) การรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติด ถ้อยมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่ง ด้วยความผันผวน ปรวนแปร ของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ

อยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งใสไร้พรมแดน ทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๕๐}

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักไตรสิกขามี ๓ กระบวนการคือ **๑) การพัฒนาพฤติกรรม** หรือด้านศีล โดยพฤติกรรมสำคัญที่ควรเน้นให้เกิดการพัฒนา คือ (๑) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ และการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษและก่อผลเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน (๒) การเสพบริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์ จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริงให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต (๓) การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน (๔) การประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ และ (๕) พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนาสัมมาอาชีวะ) เป็นสัมมาชีพ **๒) การพัฒนาด้านจิตใจ** เป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิต หรือสังคม แบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ (๑) การพัฒนาคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรม ความดีงามต่างๆ ให้เกิดมีขึ้น เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูทเวที การระลึกนึกได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) มั่นคง แน่วแน่ ไสสงบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาทเป็นต้น **๓) ด้านปัญญา** มีกระบวนการพัฒนา ๗ ประการ คือ (๑) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สดับรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียน และรับถ่ายทอดศิลปวิทยา ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ (๒) การพัฒนาการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง (๓) การพัฒนาการคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ (๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น (๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย (๖) การพัฒนาความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดประมวลความรู้ ความคิดให้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความรู้แจ้งความจริงของโลก และชีวิต (๗) การรู้เท่าทันธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต ขจัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้^{๕๑}

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตนของผู้ที่บวชบวชนาคข้างเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยการอบรมบ่มนิสัยโดยตรง นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาตนของผู้บวชด้วยคือ การอบรมหรือการพัฒนาพฤติกรรมทั้ง ๓ ด้านนี้ สามารถจะนำไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ เป็นอิสระได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการพัฒนาให้เห็นชัดเจนได้ ในการพัฒนาชีวิตคนด้วยหลักไตรสิกขา จำแนกออกเป็น ๓ ด้านคือด้านพฤติกรรมได้ทำบุญตามบุญกิริยาวัตถุ ๓ ด้านจิตใจ คือการพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิต หรือสังคมให้เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์แก่อุตสาหกรรมการพัฒนาชีวิต

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี
ด้านปัญญา คือการพัฒนาด้านปัญญา

๔.๑.๖ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านจารีตประเพณี

ประเพณีบวชนาคข้าง นับเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่บ้าน
ปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ประเพณีบวชนาคข้างนั้นเป็นประเพณีพื้นบ้านซึ่งเป็นวิถี
ชีวิตระหว่างคนกับข้าง ที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน การบวชนาคข้างนั้นไม่ได้
เป็นการนำข้างมาบวช แต่เป็นการบวชของผู้ชายในหมู่บ้าน เพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ และเข้าไป
ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือการมีข้างเข้ามาร่วมในพิธี
ปฏิบัติด้วย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับข้างมาตั้งแต่โบราณ อีกทั้งยังมีขั้นตอน
ในการดำเนินพิธีที่แตกต่าง ซึ่งจะถูกจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๕ - ๒๙ เมษายน ของทุกๆ ปี เมื่อหนุ่ม
ชาวบ้านปราสาทและใกล้เคียง คนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นต่างแดนได้มีอายุครบบวช ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็
ต้องเดินทางกลับมาบ้านเกิดเพื่อเข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติ หาก
ลูกหลานคนใดต้องการจะบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ ก็ต้องกลับมาบวชที่บ้านปราสาทแห่งนี้
เท่านั้น หากบวชที่อื่นก็ไม่ถือว่าการบวชนั้นสำเร็จ ประเพณีนี้จึงเป็นประเพณีสำคัญของทุกๆ คนใน
หมู่บ้าน เป็นพิธีอุปสมบทหมู่ที่งดงามอย่างมีเอกลักษณ์ ในวันแรกนั้นจะมีการทำพิธีปลงผมนาค
หลังจากนั้นก็จะเป็นการทำพิธีทำขวัญ คือเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของนาคตามแบบประเพณี
บวชนาคข้าง จะเน้นให้มีสีสันสดใส จะเว้นอยู่สี่เดียวคือสีดำ และเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับแต่
ละชิ้นนั้นก็ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งและแตกต่างกันออกไปอีก นาคจะต้องแต่งหน้าทาปาก นุ่งโสร่งสวม
เสื้อขาวสว่าง คลุมผ้าสี และสวมกระโຈมนาคหรือชฎานาค ซึ่งแต่ละชิ้นนั้นก็ยังมีความหมายที่แตกต่าง
กันออกไป อาทิ “ผ้าหลากสี” เปรียบดังแสงรุ่ง ๗ สีของผู้มีบุญวาสนา “เสื้อสีขาวสว่าง” คือการไม่
หมกมุ่นในที่มีด และ “กระโຈมนาค” หรือ “ชฎานาค” ที่ทำจากไม้ไผ่และตกแต่งด้วยกระดาดสี ห้อย
นุ่นไว้ด้านข้างนั้น มีความหมายว่า ยอดที่แหลมเปรียบดังสมองอันหลักแหลมในการศึกษาพระธรรม
กระดาดสีเปรียบดังความเปลี่ยนแปลงของแสงสี ไม้ให้เราหลงละเลิงไปกับมันเพราะทุกอย่างมีทั้งดี
และไม่ดี มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และ “นุ่น” ที่ห้อยไว้ด้านข้างของกระโຈมนาค ถูกใช้แทนต่างหู
เปรียบได้ว่าอย่าได้เป็นคนหูเบา อีกทั้งยังมีเครื่องประดับอื่นๆ อีกเช่น สังวาล, ตรีม, กำไล
(เครื่องประดับโบราณ) ซึ่งปัจจุบันสิ่งเหล่านั้นได้สูญหายไปหมดแล้ว จึงมีการใส่สร้อยทองแทน
เสร็จจากแต่งกายแล้วนาคก็จะเข้าสู่ “ปะรำทำขวัญนาค” ซึ่งนาคแต่ละคนนั้นก็จะต้องมีนาคเพื่อนที่
เข้าอุปสมบทพร้อมกันมาเข้าพิธีทำขวัญด้วย และจะมีแต่นาคเจ้าภาพเท่านั้นที่สวมกระโຈมนาคเข้าพิธี
ทำขวัญ หลังจากเสร็จพิธีสูขวัญนาค นาคเจ้าภาพก็ต้องไปเข้าพิธีสูขวัญนาคของเพื่อนนาคด้วย
เช่นกัน ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ในส่วนของปะรำทำขวัญนาค ก็จะมีบายศรี กรวยบวงสรวง
เจ้าที่ เครื่องบวงสรวงต่างๆ เช่น ข้าวต้มมัด ๘ คู่ ไก่ต้ม เหล้า เป็นต้น ซึ่งในขณะที่ประกอบพิธีทำขวัญ
นาคนั้น นาคเจ้าภาพและนาคเพื่อน จะต้องถือเคียวและเต้าปูนไว้ตลอดพิธีสูขวัญด้วย ซึ่งเคียวมี
ความหมายคือ การเก็บเกี่ยวประสบการณ์ และเต้าปูน คือความหนักแน่น อีกทั้งบาตรก็จะมีการ
ตกแต่งให้เป็นรูปม้า ซึ่งจะหมายถึง ม้ากัณฐกะ พาหนะที่สมเด็จพระพุทธเจ้าทรงใช้เดินทางไปแม่น้ำอ
โนมานและทรงปลงศพที่แม่น้ำแห่งนี้ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีทำขวัญนาคแล้ว ก็จะเข้าสู่พิธีการที่มีความ
เกี่ยวข้องกับข้างในวันที่ ๒ โดยข้างแต่ละเชือกนั้นก็จะถูกควาญข้างตกแต่งลวดลายลงบนผิวหนังอย่าง

สวยงามด้วยปูนขาวและขมิ้น แต่ในปัจจุบันก็มีการนำซอล์กสีมาวาดลวดลายด้วยเช่นกัน หลังจากถูกแต่งแต้มจนออกมาสวยงามจนแล้วเสร็จ ความขำขันก็จะนำช่างไปปรับนาคที่บ้าน ก่อนนาคขึ้นสู่หลังข้างก็ต้องมีการทำพิธีคารวะพ่อแม่และช่าง^{๕๒} ซึ่งในการขึ้นข้างไปประกอบพิธีนั้นชาวภูยมีความเชื่อว่า การบวชนั้นถือเป็นการเดินทางเข้าสู่ทางธรรม ก็จะมีเหล่ามารมาผจญอาจทำให้เกิดอันตรายได้ขณะเดินทางไปทำพิธีอุปสมบท ซึ่งถือว่เป็นสัตว์มงคลและเป็นสัตว์ใหญ่หากขึ้นหลังข้างแล้วก็จะไม่มีอันตรายใดๆ มากล้ากราย ชาวบ้านปราสาททั้งหมู่บ้านจะพร้อมใจกันแห่หน้าข้าง ไปประกอบพิธีอุปสมบทที่ศาลเจ้าพ่อสวาท โดยนาคแต่ละคนนั้นจะขึ้นข้างที่บ้าน และแห่หน้าไปพร้อมขบวนแห่ของครอบครัว และไปฉันทเพลร่วมกันที่วัดบ้านปราสาทหลังเสร็จจากการฉันทเพลก็จะไปรวมกันที่ศูนย์ศาลเจ้าพ่อสวาท เพื่อที่จะประกอบพิธีบวงสรวงบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีหมอข้างเป็นผู้นำในการประกอบพิธี ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ที่เล่าไว้ว่าหากชาวบ้านปราสาทจะประกอบพิธีใดๆ ก็จะต้องมาบวงสรวงศาลปะกำให้พิธีดังกล่าวสำเร็จลุล่วง หากไม่บวงสรวงก็จะเกิดอาเพศ เสร็จจากการบวงสรวงศาลเจ้าพ่อสวาทก็จะเป็นการจัดขบวนแห่หน้าข้างไปประกอบพิธีบวช ไฮไลต์เด่นของประเพณีบวชนาคข้างนั้น คือช่วงเวลาของการแห่หน้าข้าง เพราะถือได้ว่าเป็นพิธีการที่ยิ่งใหญ่ โดยจะเริ่มต้นขบวนแห่กันที่วัดบ้านปราสาทขบวนนาคข้างจะประกอบไปด้วยช่างมากมายที่เป็นพาหนะสำหรับพระสงฆ์และนาคทุกคนของหมู่บ้าน^{๕๓} โดยมีเหล่าญาติพี่น้องเพื่อนพ้องของนาคก็จะมาร่วมขบวนแห่ด้วยเช่นกัน ตลอดสองข้างทางจะทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวทุกคน มารอดูรอชมขบวนและรอเก็บเหรียญโปรยทานที่นาคจะโปรยลงมาจากหลังข้าง โดยเฉพาะเด็กๆ ที่ตั้งหน้าตั้งตารอเก็บเหรียญโปรยทาน อีกทั้งยังมีดนตรีบรรเลงเพลงตลอดระยะทางในการแห่ขบวนบวชนาคข้าง ซึ่งจะมีผู้คนมากมายมาเดินมาพ่อนับได้ว่าเป็นบรรยากาศคึกคักน่าชม และแม้อากาศจะร้อนแค่ไหนชาวบ้านทุกๆ คนก็ยังคงมีแต่รอยยิ้มของความสุขที่ได้ร่วมงานบุญ และความมุ่งมั่นอันเป็นหนึ่งเดียวกัน ที่จะร่วมขบวนแห่ในครั้งนี้ นับได้ว่าประเพณีบวชนาคข้างนั้น เป็นประเพณีที่มีทั้งความสวยงามและยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่สามารถชมได้ที่ไหน โดยเฉพาะในช่วงเวลาของขบวนแห่ที่ต้องมาเห็นด้วยตาตัวเองสักครั้งหนึ่ง และคู่ควรกับการอนุรักษ์รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นประเพณีพื้นบ้านอันงดงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้^{๕๔}

สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านจารีตประเพณี กล่าวคือประเพณีบวชนาคข้างนับเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่บ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านดำน จ.บุรีรัมย์ ประเพณีบวชนาคข้างนั้นเป็นประเพณีพื้นบ้านซึ่งเป็นวิถีชีวิตระหว่างคนกับข้าง ที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน การบวชนาคข้างนั้นไม่ได้เป็นการนำช่างมาบวช แต่เป็นการบวชของผู้ชายในหมู่บ้าน เพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ และเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือการมีช่างเข้ามาร่วมในพิธีปฏิบัติด้วย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ ที่มีความเกี่ยวข้องกับช่างมาตั้งแต่โบราณ อีกทั้งยังมีขั้นตอนในการดำเนินพิธีที่แตกต่าง ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายนของทุกๆ ปีเมื่อฤดูบวชชาวบ้านปราสาทและใกล้เคียงผู้ที่ออกไปทำงานต่างถิ่นต่างแดนได้มีอายุครบบวช ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ต้องเดินทางกลับมาบ้านเกิดเพื่อเข้าพิธี

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวีรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์พระครูสุวิมลธรรมานุยุต, เจ้าอาวาสวัดบ้านกระชาย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติ หากลูกหลานคนใดต้องการจะบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ ก็ต้องกลับมาบวชที่บ้านปราสาทแห่งนี้เท่านั้น หากบวชที่อื่นก็ไม่ถือว่าการบวชนั้นสำเร็จ ประเพณีนี้จึงเป็นประเพณีสำคัญของทุกๆ คนในหมู่บ้าน เป็นการอุปสมบทหมู่ที่ตั้งงามอย่างมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เฉพาะตน

๔.๒ แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้พบแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างนี้ว่าควรสนับสนุนส่งเสริมประเพณีนี้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการสร้างฐานข้อมูลและสร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ดังนี้

๔.๒.๑ ด้านสังคม

๑. การสร้างฐานข้อมูลในด้านสังคมคือสร้างความสามัคคีในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจในชุมชนคือการพร้อมเพรียงในการจัดงานบวชนาคข้างทำให้ทุกคนในหมู่บ้านเกิดความสามัคคีดังจะเห็นได้จาก

๑) สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงเพราะมีการพูดคุยประสานงานการบวชนาคข้างในแต่ละครอบครัวล้วนมีผลมาจากความสัมพันธ์ทั้งสิ้น ซึ่งครอบครัวสามารถสนับสนุนให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่บ้านได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒) สร้างแบบอย่างของความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในชุมชน สร้างแบบอย่างค่านิยมองค์กรให้เกิดพฤติกรรมทางบวกที่จะส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือในหมู่บ้าน และชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมดังจะเห็นได้จากการติดต่อประสานงานและการดำเนินงานจัดบวชนาคข้างในชุมชน

๓) สร้างวัฒนธรรมในชุมชนร่วมกันคือทุกวันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายนของทุกปีจะมีประเพณีการบวชนาคข้างของบ้านปราสาท

๔) สร้างความแข็งแกร่งในชุมชนคือชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันในการจัดงานบวชนาคข้างและเรียนรู้การบริหารงานอย่างมีส่วนร่วม

๕) สร้างผู้นำที่เข้มแข็งและมีส่วนผลักดันด้านความสัมพันธ์ ความร่วมมือ ซึ่งไม่ได้หมายถึงเฉพาะหัวหน้างานเองเท่านั้น แต่เป็นผู้นำตามธรรมชาติในการสร้างความคิดทางบวก สานสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นและคอยผลักดัน คอยช่วยให้บรรยากาศในการทำงานร่วมกันดีขึ้น

๖) เชื่อมมั่น ไว้วางใจ ความเชื่อใจระหว่างกันช่วยให้การร่วมมือประสบความสำเร็จ

๗) เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน เมื่อมีการแบ่งงานกันในแต่ละหน้าที่ต่างเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน เห็นความสำคัญในหน้าที่ที่ทำว่ามีความสำคัญอย่างไร จนทำให้ความร่วมมือในการทำงานประสบความสำเร็จ

ซึ่งจะเห็นได้ตั้งแต่ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลยคือก่อนวันบวช โดยใช้เวลาประมาณ ๑ เดือนก่อนวันบวช เพื่อบวชเพื่อไม่ให้มีสิ่งใดผิดพลาด โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายกลุ่มชาวบ้านที่เป็นแกนนำ และครอบครัวที่จะนำบุตรชายเข้าร่วมพิธีบวช ร่วมกันวางแผนประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ประชุมปรึกษาหารือ ผู้นำการประชุมเพื่อจัดพิธีบวชนาคข้างโดยกำหนดหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องว่าจะมอบหมายให้ผู้ใด ทำอะไร อย่างไร รวมถึงกำหนดวันจัดงาน

๒. ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบกำหนดการจัดพิธีบวชนาคข้างทั้งในหมู่บ้านและประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำหมู่บ้านต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงได้รับทราบนอกจากนี้ยังมีประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวและวิทยุประชาสัมพันธ์อีกด้วย

๓. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ วัสดุที่จะต้องใช้ในพิธีบวชนาคซึ่งจะมีในส่วนของทางวัดต้องเตรียมและส่วนที่ชาวบ้านที่มีบุตรต้องเตรียม

๔. การเตรียมตัวของผู้อุปสมบท^{๕๕} ผู้อุปสมบทจะต้องเดินบอกแขกหรือบอกบุญด้วยตนเอง ทุกหลังคาเรือน ห้ามมิให้บิดามารดาเป็นผู้บอกแขก จากนั้นต้องแสดงความประสงค์ที่จะบวชต่อวัดเพื่อขอถวายตัวเป็นนาคล่วงหน้าก่อนวันบวชไม่น้อยกว่าสิบห้าวัน ตลอดระยะเวลาสิบห้าวัน ยกเว้นถ้ามีเหตุจำเป็นจึงมีการอนุโลมให้กลับบ้านได้ นาคที่จะต้องค้างที่วัด ต้องท่องบทชานนาคให้แม่นยำ ปรับปรุงตนเอง อยู่ในความสงบ สดละเลิกสิ่งที่เป็นอบายมุขต่างๆ ก่อนวันโฮมคือวันที่ ๑๕ เมษายน ๑ วันหรือในตอนเช้าในวันโฮม ทางวัดจะอนุญาตให้นาคกลับไปที่บ้าน เพื่อเตรียมชุดนาคและเตรียมตัวก่อนบวช^{๕๖}

๕. การเตรียมสถานที่ สถานที่ที่ใช้บวชนาคแบ่งออกเป็น ๓ แห่ง คือ วัดบ้านปราสาท ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นหน้าที่ของพระภิกษุ ผู้นำหมู่บ้าน ที่ต้องเตรียมทำความสะอาดหรือเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในพิธี อีกแห่งหนึ่งคือบ้านของผู้บวช ต้องมีการวางแผนจัดสถานที่บายศรีสู่ขวัญเล็ก ทำความสะอาด โดยหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบ^{๕๗}

ขั้นตอนการ ประเพณีบวชนาคข้าง ใช้เวลาดำเนินการทั้งหมด ๑๕ วัน วันแรกเป็นวันเตรียมความพร้อมของสถานที่ เครื่องเซ่น เครื่องอุปสมบท วันที่สองเป็นวันโฮมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก บายศรีสู่ขวัญสู่ขวัญใหญ่ วันที่สามเป็นวันแห่ชานนาคและขอขมาต่อศาลปู่ตา วันที่สี่เป็นวันอุปสมบท โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) วันเตรียมงาม ครอบครัวที่บุตรหลานที่จะบวช จะเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวช เตรียมสถานที่ อาหารสำหรับสงฆ์ ญาติพี่น้องและแขกที่มาร่วมงาน เตรียมช่างที่จะเข้าร่วมในพิธีบวช ส่วนผู้ที่ได้รับมอบหมายจากวัดและหมู่บ้านก็จะดำเนินการในสิ่งที่ตนเองรับผิดชอบ ในส่วนของนาคจะต้องไปอาศัยอยู่วัดเพื่อชะล้างบาปและทำจิตใจให้สงบก่อนวันบวชหนึ่งวัน^{๕๘}

๒) วันโรม เริ่มวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี เป็นวันที่เริ่มประกอบพิธีกรรมเป็นวันแรก โดยเริ่มตั้งแต่โกนผมนาค พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก ซึ่งจะกระทำตั้งแต่เช้า โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนจะพากันแต่งตัวชุดพื้นบ้านหรือชุดผ้าไหมสวยงามมาร่วมงาน ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางคนจะไม่มีบุตรหลานที่ทำการบวชก็ตามถือว่าการได้ทำบุญร่วมกัน ในแต่ละพิธีมีขั้นตอนดังนี้

^{๕๕} ทุกรายละเอียดใน สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ, **คู่มือบวชนาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๙๐), หน้า ๑๒-๑๕.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายสวาท โอสถประสพ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายเสม อนันต์รัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๒.๑ พิธีโกนผมนาศ เริ่มในเวลา ๑๐.๐๐ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๒.๑.๑ วัดบ้านปราสาทประกาศทางหอกระจายข่าวให้เ้าคทุกหมู่บ้านมารวมกันที่วัดนาคที่มาร่วมพิธีบวชนอกจากเป็นนาคในหมู่บ้านปราสาทแล้ว ยังมีนาคในเขตหมู่บ้านใกล้เคียงมารวมอีกด้วย

๒.๑.๒ เจ้าอาวาสวัดปราสาท คือ พระครูสารธรรมประสาธน์ (แ่ม กตสาโร / คง เร่ง) จะประกาศขานชื่อนาคที่ละหมู่บ้าน เพื่อตรวจว่าครบตามจำนวนที่แจ้งมาหรือไม่ ซึ่งในปีในแต่ละปีจะมีนาคมาบวชไม่ต่ำกว่า ๔๒ คน

๒.๑.๓ เมื่อผู้บวชพร้อมกันทั้งหมดแล้ว จะเริ่มพิธีโกนผมนาคซึ่งเจ้าอาวาสได้จัดเตรียมสถานที่บริเวณลานวัดเป็นที่โกนผม โดยให้นาคนั่งเป็นแถว ๒ แถว หันหน้าเข้าหากัน มือถือดอกไม้อุปเชียน ให้บิดามารดาเ้าอยู่ข้างหน้า มือถือพานใส่ใบบัว มีดและกรรไกร

นอกจากนี้ยังได้แสดงถึงความกตัญญูที่บุตรมีต่อบิดามารดาคือนาคต้องกล่าวคำขอขมาบิดามารดาที่ได้ล่วงเกินสิ่งต่างๆ และขอกราบลาอุปสมบท ในขณะที่การบวชนาคช่างมีคุณประโยชน์ต่อสังคมคือ

๑. เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน หมายความว่า พุทธศาสนิกชนจะช่วยรักษาพระพุทศาสนาโดยรักษาพระธรรมวินัยให้เจริญ มั่นคง เพราะพระพุทศาสนาก็คือ คำสั่งสอนของพระพุทเจ้ายังดำรงอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ช่วยให้เขามีชีวิตที่ติงาม และสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุข วิธีที่ดีที่สุดในการรักษาพระพุทศาสนา ก็คือ การบวชเข้าไปเรียนรู้พระธรรมวินัย และรักษาถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระพุทเจ้าต่อกันไป เรียกว่า สืบต่ออายุพระพุทศาสนา^{๕๙}

๒. เป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หมายความว่า พระพุทศาสนาเข้ามาอยู่ในสังคมไทย และได้กลายเป็นมรดกของชนชาติไทย คนไทยได้เห็นว่าพระพุทศาสนาเป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่าสูงสุดของประเทศชาติ และสังคมของเราเพราะว่าเมื่อพระพุทศาสนาเข้ามาแล้ว ก็ให้หลักธรรมคำสอน ทำให้คนประพฤติติงามเป็นหลักให้แก่สังคม ทำให้สังคมอยู่กันได้ด้วยสันติสุข มีการเบียดเบียนกันน้อยลง ถ้ามีคนดีมากกว่าคนชั่วสังคมนี้ก็อยู่ได้ พระพุทศาสนาได้ช่วยให้คนมากมายกลายเป็นคนดีขึ้นมา นอกจากนั้นพระพุทศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา ดนตรีและศิลปะต่าง ๆ ก็มาจากวัดวาอาราม

๓. เป็นการสนองพระคุณบิดามารดา^{๖๐} ดังที่ถือกันเป็นประเพณีว่า ถ้าใครได้บวชลูกแล้วก็ได้บุญกุศลมาก ช่วยให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสวรรค์ ตลอดจนได้เป็นญาติของพระศาสนา แต่ถ้ามองความหมายให้ลึกซึ้งลงไปก็เป็นเรื่องความเป็นจริงของชีวิตจิตใจ กล่าวคือ การบวชเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้จิตใจของพ่อแม่มีความสุข มีความปลาบปลื้มใจ ด้วยความหวังว่าเมื่อลูกได้เข้าไปอยู่ในวัด ได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี จะรับผิดชอบชีวิตของตนเองได้ จะรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคมได้ แล้วเกิดความมั่นใจ พ่อแม่ก็จะมีสุขเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันเมื่อลูกบวช ก็เท่ากับจงพ่อแม่เข้ามาสู่พระศาสนาด้วย มีโอกาสได้ฟังธรรม ได้เรียนรู้ธรรมะ ทำให้ได้ใกล้ชิดพระศาสนา เรียกว่าเป็นญาติของพระศาสนาอย่างแท้จริง

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายทิน มั่นยืน, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} เตือน คำดี, ศาสตราศตร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕),

๔. ด้านตัวผู้บวชนาคข้างเองเป็นการฝึกอบรมพัฒนาตนเอง คือการพัฒนาชีวิตทั้งในด้านความประพฤติ คือพฤติกรรมทางกาย วาจา และด้านจิตใจที่มีความดีงาม เข้มแข็ง มั่นคง เป็นสุข และในด้านปัญญาคือความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง

สรุปได้ว่าการสร้างฐานข้อมูลในด้านสังคม คือการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน สร้างแบบอย่างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในชุมชน สร้างวัฒนธรรมร่วมกัน สร้างความแข็งแกร่งในชุมชน สร้างความเชื่อมั่นไว้ใจระหว่างกันชุมชน ทำให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ในชุมชน นอกจากนี้มองในแง่ทางศีลธรรมเป็นการแสดงความกตัญญูและการพัฒนาตนของตัวผู้บวชด้วย

๔.๒.๒ ด้านวัฒนธรรมประเพณี

การสร้างฐานข้อมูลในด้านวัฒนธรรมประเพณีคือทุกวันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายน ของทุกปี ชาวบ้านจะพร้อมเพรียงกันมาจัดงานบวชนาคข้างซึ่งการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูสารธรรมประสาธน์ (แฉ่ม กตสาโร / คงเร่ง) เพื่อเป็นการอนุรักษ์การบวชนาคข้างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบันซึ่งการบวชนาคข้างเป็นวัฒนธรรมต่างๆ ที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่นในพื้นที่เดียวกันแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน ซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่า ถ้ามีบุตรชาย และบุตรได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา จะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้วได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปี^{๖๑} บริบูรณ์ที่มีความประสงค์จะบวชเรียนก็สามารถบวชได้ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ได้ ตามความสะดวกและเหมาะสม แต่ชาวบ้านปราสาทมีความเชื่อว่าการบวชบุตรเชื่อว่าผู้ใดได้บวชและแห่หน้าโดยใช้ช้าง จะได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์ เพราะถือว่าช้างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ช้างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีช้างมาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่มีช้างเป็นของตนเอง จะยืมช้างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน การสืบสานประเพณีดังกล่าวกระทำกันต่อมา จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีประจำปีของชาวบ้านปราสาทจนถึงปัจจุบัน^{๖๒}

นอกจากนี้ยังทำให้เกิดค่านิยมร่วมกันคือ

๑. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ร่วมคิด ร่วมทำร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบ

๒. หลักความโปร่งใสตรวจสอบได้

๓. หลักความเป็นธรรม เสมอภาคกันทุกคน

๔. หลักถูกต้องตามกฎหมายระเบียบ กติกาที่ร่วมกันวางไว้ (หลักนิติธรรม) ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่ขัดศีลธรรมจรรยาอันดีงามของสังคมชุมชน

๕. หลักความรับผิดชอบต่อทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันในโครงการบวชนาคข้างที่จัดตั้งขึ้น ทำให้เกิดความรักและห่วงใยในผลประโยชน์ของชุมชน

๖. หลักความคุ้มค่า มองเห็นประโยชน์ในอนาคตเพื่อลูกหลานการจะจัดงานบวชนาคข้างโดยวัดจะร่วมกับชุมชนนำมาพูดคุย อภิปรายประเด็นต่างๆ โดยอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ ประการนี้

^{๖๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๙๔-๙๕.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายณัฐวัฒน์ พรหมบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

หากที่ประชุมเห็นชอบก็ร่วมกันดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบ หากไม่เห็นชอบก็ร่วมกันคิดหาวิธีการอย่างอื่นที่เหมาะสมและคุ้มค่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๖๓}

หลักคุณธรรมศีลธรรมที่พบในการร่วมกันจัดทำกรบวชนาคข้างเท่าที่สัมภาษณ์พบว่า ความเมตตาเมตตาเมตตาเมตตาเมตตาเมตตา การให้เกียรติให้โอกาสแก่กัน การให้ความเคารพผู้ใหญ่ในชุมชน การแสดงออกถึงวิถีประชาธิปไตย ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร ความรู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินสมบัติหรือการอดออม การใช้จ่ายอย่างประหยัด สัมมาอาชีพ และคุณธรรมศีลธรรมอย่างอื่นอีกจำนวนมาก ซึ่งประชาชนจะซึมซับคุณธรรมศีลธรรมผ่านการบวชนาคข้างอย่างไม่รู้สีกตัว และเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมอย่างอัตโนมัติ

สรุปได้ว่าการสร้างฐานข้อมูล ด้านวัฒนธรรมประเพณีคือทุกวันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายน ของทุกปีชาวบ้านจะพร้อมเพรียงกันมาจัดงานบวชนาคข้างซึ่งการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูสารธรรมประสาธน์ (แฉ่ม กตสโร / คงเร่ง) เพื่อเป็นการอนุรักษ์การบวชนาคข้างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบันซึ่งการบวชนาคข้างเป็นวัฒนธรรมต่างๆ ที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่นในพื้นที่เดียวกันแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน ซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่า ถ้ามีบุตรชาย และบุตรได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา จะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้วได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ที่มีความประสงค์จะบวชเรียนก็สามารถบวชได้ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ได้ ตามความสะดวกและเหมาะสม แต่ชาวบ้านปราสาทมีความเชื่อว่าการบวชบุตรเชื่อว่าผู้ใดได้บวชและแห่มาโดยใช้ช้าง จะได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์ เพราะถือว่าช้างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ช้างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีช้างมาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่มีช้างเป็นของตนเอง จะยืมช้างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน การสืบสานประเพณีดังกล่าวกระทำกันต่อมา จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีประจำปีของชาวบ้านปราสาทจนถึงปัจจุบัน

๔.๒.๓ ด้านเศรษฐกิจ

การสร้างฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจมีตัวบ่งชี้ด้านเศรษฐกิจดังนี้คือ^{๖๔}

๑. เงินที่ใช้ในการจัดโครงการจัดงานบวชนาคข้างบ้านปราสาท มีรายละเอียดดังนี้

๑) ค่าอัฐบริวารเครื่องบวช ๑๐๐ ชุด จำนวนเงิน	๘๐,๐๐๐	บาท
๒) ค่าภัตตาหารและเครื่องดื่ม จำนวนเงิน	๕๐,๐๐๐	บาท
๓) ค่าติดต่อประสานงาน จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
๔) ค่าปัจจัยถวายพระวิทยากร /พระพี่เลี้ยง จำนวนเงิน	๔๕,๐๐๐	บาท
๕) ค่าเอกสารและอุปกรณ์ประกอบการฝึกอบรมจำนวนเงิน	๑๕,๐๐๐	บาท
๖) ติดป้ายประชาสัมพันธ์ จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น	๒๑๐,๐๐๐	บาท (สองแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายสมบัติ โยรัมย์, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาท, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๔} โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรและบวชศีลจารีณบวชปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อนวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙.

๒. เป็นการหารายได้เข้าวัดด้วยการทำบุญโดยมีประตูปัญญา ได้แก่ พระมาลัย ตักบาตร ๑๐๘ และตั้งตู้รับบริจาคเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้บริจาคเงิน เพื่อที่วัดจะได้นำไปใช้ในกิจการต่างๆ เช่น การทำนุบำรุงอาคารและสิ่งปลูกสร้าง สำหรับการบริหารจัดการในกิจกรรมเหล่านี้มี คณะกรรมการ และมีพยานในการนับยอดเงินเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ ที่มาบริจาคหรือถวาย นอกจากนี้ยังมีบัญชีสำหรับเงินเพื่อป้องกันการตกหล่นสูญหาย และสามารถ ตรวจสอบจำนวนเงินได้อย่างถูกต้อง^{๖๕}

๓. รายได้จากการตั้งซุ้มจำหน่ายสินค้าภายในวัดเช่น ดอกไม้ ฐูปเทียน อาหาร วัตถุมงคล

๔. รายได้เข้าชุมชนโดยมีการมาท่องเที่ยวของชุมชนใกล้เคียง^{๖๖}

สรุปได้ว่าการสร้างฐานข้อมูล ด้านเศรษฐกิจทำให้เศรษฐกิจของชุมชนในช่วงการจัดงาน บวชนาคบ้างดี เพราะแต่ละฝ่ายต้องจ่ายใช้สอยทำให้เงินสะพัดในช่วงนั้น อีกทั้งยังเป็นการหาเงิน รายได้เข้าวัดเพื่อให้ทางวัดได้บริหารจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ต่อไป

๔.๒.๔ ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

เนื่องจากการบวชนาคข้างเป็นพิธีที่สำคัญสำหรับการเผยแพร่ธรรม การจัดให้มีการแสดง ธรรม ซึ่งต้องมีการมีเทศน์ต่อถือว่าเป็นบุญพิธีใหม่นิยมเริ่มต้นด้วยการให้อุบาสกอาราธนาศีล พระให้ ศีล สมาทานศีล อาราธนาธรรม พระแสดงธรรมเมื่อจบการแสดงธรรม มีการจุดธูปเทียนบูชาหน้าพระ สวดด้วย สวดจบแล้วจึงถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธี^{๖๗}

ฝ่ายพระสงฆ์เทศน์ เมื่อรับอาราธนาแล้วพึงเตรียมและจัดการตามสมควร เพื่อให้งานของ เสร็จได้ตามความประสงค์ การแสดงธรรมนั้น เป็นการแสดงหรือบอกการชี้แจง แนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยัง ไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มั่นใจยิ่งขึ้น ดังเช่นบอกทางให้แก่คน หลงทาง หรือส่องสว่างให้แก่คนที่อยู่ในที่มืด ให้ได้เห็นสิ่งต่างๆนี้ โดยมี ๒ ประเภท ได้แก่

๑) การแสดงธรรม มีวิธีแสดงซึ่งจัดเป็น ๒ ประการ คือ แสดงโดยสมมุติยกเอาบุคคลขึ้น เป็นตัวอย่างให้เข้าใจความง่ายขึ้น เรียกว่า ปุคคลาธิษฐานและการแสดงโดยยกเอาสภาวะธรรมล้วนๆขึ้น แสดง เช่น ยกศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า อัมมาธิษฐานโดยวิทยากรที่มาแสดงธรรมใน งานบวชนาคข้างนั้น จะต้องแสดงโดยคำนึงถึงคุณ ๕ อย่างได้แก่

(๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ลัดให้ขาดความ

(๒) แสดงเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ

(๓) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

(๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

(๕) ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่น

การแสดงธรรม เป็นการเผยแพร่ธรรมให้ขยายวงกว้างออกไป เพื่อให้หลักธรรมสั่งสอนให้ผู้ มีความศรัทธา ความเชื่อ น้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้ปฏิบัติ มี ๓ วิธีการสอน คือ

๑. วิธีการสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและผู้ร่วมงานบวชนาคข้างตามหลัก ๗ ประการ คือ

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระปลัดวินัย จารุณโณ, เจ้าอาวาสวัดโคกวัด, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายสมบัติ โยงรัมย์, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปราสาท, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๑) อุปสินนถา คือ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน การพูดคุยกันโดยการสอนแทรกธรรมเข้าไปในการสนทนากันนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง

๒) ธรรมมิกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๓) โอวาทถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบคำแนะนำคำตักเตือน คำสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวังไม่ทำความชั่วให้ละความชั่ว ให้ทำความดี และให้รักษาความดีไว้

๔) อนุสาสนีถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบสอนบ่อยๆ นิยมพูดกันว่า “พร่ำสอน” เพื่อให้เกิดจำได้ เกิดความชินหู จนเกิด “ความคล่องปากขึ้นใจ”

๕) ธรรมสากัจฉาถา คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน การสนทนากันเพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกัน นิยมเรียกว่า “การสนทนาธรรม” โดยผลักกันพูดผลัดกันฟัง

๖) ปุจฉาวิสัชนาถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบการถามและการตอบในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงพื้นฐานความรู้เดิมของผู้รับสอนว่ามีอยู่แค่ไหน เพียงไร เพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าใจผู้ฟังให้เกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ และเพื่อทดสอบว่าความจำและความเข้าใจในเรื่องที่สอนนั้นว่า ผู้ฟังมีแค่ไหนเพียงไร โดยมีวิธีการ ๓ วิธี คือ

๖.๑) ถามเพื่อให้ตอบ

๖.๒) ถามเอง ตอบเอง

๖.๓) ให้ถามเพื่อตอบ

๗) ธรรมเทศนาถา คือ การแสดงธรรมชี้แจงแสดงธรรมหลักสัมมาปฏิบัติเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ชี้แนะให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาประสาทะ ในธรรมปฏิบัติ ยอมรับเป็น “หลักจำ” และเป็น “หลักใจ” ยึดถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขพ้นจากความทุกข์ร้อนนอนทุกข์ในการเผยแผ่ธรรมโดยการบรรยายธรรม

นอกจากนี้ยังมีการประกาศเรื่องการจัดงานบวชนาคข้างผ่านสื่อสถานีวิทยุกระจายเสียง ออกอากาศเป็นการเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อแพร่ภาพหรือสถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศของวัดบ้านปราสาท^{๖๘}

ในช่วงพิธีการบวชนาคข้างนั้นยังมีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หมายความว่า ประกาศตนว่า เป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา (พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ฉลาด พุทธศาสนา แปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้, ผู้ถือ พุทธศาสนา ปฏิบัติถูกต้องก็ย่อมฉลาดยิ่งๆ ขึ้น สามารถตัดความชั่วความโง่ได้) การทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าตลอดมาจนถึงบัดนี้ รวมเป็น ๔ วิธี คือ

๑. มีผู้มาทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงให้บวชด้วยพระวาจาว่า "มาเถิดภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด" ดังนี้เป็นต้น ผู้นั้นถือเพศ คือ โจนผม นุ่งห่มสบงจีวร เป็นเสร็จพิธี

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๒. ขอบวชต่อพระสาวก ต้องปลงผม นุ่งห่มสบงจีวรก่อน แล้วลั่นวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะคือเป็นที่พึ่งที่ระลึก ๓ หน เป็นเสร็จพิธี

๓. ผู้มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ขอบวช ก็บวชด้วยวิธีที่ ๒ สำเร็จเป็นสามเณร

๔. คฤหัสถ์ผู้ไม่ต้องการบวช ลั่นวาจาถึงพระพุทธ - พระธรรม - พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ถ้าอายุเกิน ๑๕ ปี ผู้ชาย เรียกว่า "อุบาสก" หญิง เรียกว่า "อุบาสิกา" ถ้าอายุ ๑๕ ลงมา ๑๒ ขึ้นไป เรียกว่า "พุทธมามกะ" หรือ "พุทธามิกา" ตามเพศชาย - หญิง

การปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา คนหนึ่งจะปฏิญาณหลายครั้ง ตามความเลื่อมใสศรัทธาก็ได้ประเพณีนิยมแสดงตนเป็นพุทธมามกะในบ้านปราสาท ในปัจจุบันมีสรุปได้ ๔ คราวคือ

๑. คราวที่บุตร - หลาน มีอายุพ้นเขตทารก คือระหว่างอายุ ๑๒-๑๕ ปี เพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธตามตระกูลวงศ์

๒. คราวส่งบุตร - หลาน ที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ไปอยู่ในถิ่นศาสนาอื่นนานแรมปีเพื่อให้เด็กระลึกอยู่เสมอว่า ตนเป็นพุทธศาสนิกชน

๓. คราวที่เด็กเข้าศึกษาในโรงเรียนที่สอนวิชาทั้งสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาเพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการที่ตนเป็นชาวพุทธอยู่ร่วมกัน

๔. คราวที่บุคคลต่างศาสนาเกิดเลื่อมใสในพุทธศาสนา ก็ทำพิธี ประกาศตนเป็นชาวพุทธ เพื่อให้ผู้อื่นทราบว่าตนถือพระพุทธศาสนาแล้ว^{๖๙} กระบวนการมีดังนี้

การมอบนาค

คำว่า นาค คนที่จะบวชเขาเรียกว่า นาค แปลว่า ผู้ประเสริฐ หรือ ผู้ไม่ทำบาป เหตุที่ได้ชื่อว่า นาค เรื่องเดิมมีอยู่ว่า พญานาคแปลงตัวเป็นมนุษย์มาบวช ในพระพุทธศาสนาเวลานอนหลับกลับเพศเป็นนาคตามเดิม วันหนึ่งพวกภิกษุไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสเรียกเธอมาถาม ได้ความว่าเป็นเรื่องจริง จึงสั่งให้สึกเสียพญานาคมีความอาลัยในเพศบวช จึงกราบทูลขอฝากชื่อนาคไว้ ถ้าผู้ใดจะเข้ามาบวชขอให้ เรียกชื่อว่า นาค คำว่านาค จึงเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชจนถึงทุกวันนี้^{๗๐}

ผู้ที่ประสงค์จะบวชนาคช้านั้น พ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับเจ้าวัดก่อนบวช ประมาณสิบห้าวัน เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน ทำวัตรสวดมนต์ ท่องบ่นขานนาค ทำพินทุปัจจุอธิฐาน เรียนหนังสือธรรม การนำลูกหลานไปฝากไว้กับเจ้าวัด เขาจัดดอกไม้ รูปเทียนใส่ขันนำตัวนาคไป เมื่อท่านรับขันแล้วก็ตีโปง หรือ ระฆัง ให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุการนี้ เรียกว่า การประเคนนาค การปล่อยนาคนั้นอีก ๒-๓ วัน จะถึงวันบวชนาคจะนำดอกไม้รูปเทียนไปลาญาติพี่น้อง เพื่อสมมาลาโทษผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ และไปสั่งลาชู้สาว ถ้ามี หากมีหนี้สินติดตัวก็รับชำระชดใช้เสีย เพื่อจะได้เป็นคนบริสุทธิ์ การปล่อยนาคให้ไปไหนมาไหนก็ได้มีกำหนด ๓ วัน เรียกว่า ปล่อยนาค ทั้งนี้เพื่อให้นาคได้มีโอกาสเวลาบวชแล้วจะได้ตั้งหน้าบ่าเพื่อกุศลต่อไปส่วนกองบวชเครื่องใช้ที่จะนำมาบวชเรียกกองบวช ที่จำเป็นจะขาดเสียไม่ได้คือ บริหาร ๘ มีฝ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม ประคตเอว ฝากรองน้ำ บริหารนอกนี้ มีเสื่อ สาด อาสนะ ร่ม รองเท้า เต้า โถน เตียง ตั่ง จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่จำเป็น ถ้าทำพร้อมกันหลายกองให้ชนมารวมกันไว้ที่วัด ตอนค่ำสวดมนต์ เสร็จแล้วบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว กลางคืน มีมหรสพ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต ถ้าทำบ้านใครบ้านมัน ตอน คำนินมต์พระไปสวดมนต์ที่บ้าน กองบวชใช้เม็ง คือ เตียงหามออกมา เตียงนั้นใช้เป็นเตียงนอนของ พระบวชใหม่ เมื่อกองบวชมารวมกันแล้ว ก่อนจะสู่ขวัญนาค ต้องบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่ผู้ตายแล้ว ด้วยการแห่นาค การแห่นาคทำตามศรัทธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วยช้างโดยถือเอาอย่างพระสิริทัศณะ คราวออกบวช เป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้อง โจนम्म โจนคิ้ว นุ่งเสื้อผ้าให้เรียบร้อย ถ้าตั้งกองบวชไว้ที่ บ้าน ให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัดเมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาอีกครั้งหนึ่ง การสู่ขวัญนาค เมื่อแห่ รอบศาลาแล้วนาคทุกคนเตรียมเข้าพาขวัญ ญาติพี่น้องนั่งห้อมล้อมพาขวัญพราหมณ์เริ่มทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วผูกแขนนาคนำเข้าพิธีบวชต่อไปการบวชนาคเวลาจะเข้าโบสถ์ พ่อจูงมือซ้าย แม่จูงมือขวา ถ้าพ่อแม่ไม่มีให้ญาติพี่น้องเป็นผู้จูงถึงภายในโบสถ์แล้วนาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระ เสร็จ กลับมานั่งที่ พ่อแม่จะยกผ้าไตรส่งให้นาค ก่อนจะรับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อน แล้วอุ้มผ้าไตร เดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์กล่าวคำขอบรรพชาต่อ พระอุปัชฌาย์ แล้วออกมาครองผ้า แล้วเข้าไปขอศีลกับพระอาจารย์เป็นอันได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระ อุปัชฌาย์กล่าวคำขอนิสัย เมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้วมอบบาตรจีวรให้ ให้ออกไปยืนข้างนอก ตอนนีพระอาจารย์คู่สวดจะสมมุติตนเป็นผู้สอนและชักซ้อมนาคแล้วออกไปชักถือนาค พอถามแล้วก็ เรียกนาคเข้ามาถามต่อหน้าสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอกเล่าสงฆ์ แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอ ถามเสร็จก็สวดญัตติ ๑ ครั้ง และอนุสาวนา ๓ ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้ บวชเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว

ขั้นตอนงานบวชนาคช้าง

ขั้นตอนที่ ๑ โจนम्म ให้ญาติผู้ใหญ่ตัดผมนาค แล้วนำเศษผมที่ตักใส่ภาชนะที่มีใบบอนรอง ไว้

ขั้นตอนที่ ๒ พระพี่เลี้ยงโจนम्मนาค ให้หมตจรต

ขั้นตอนที่ ๓ กราบมารดา-บิดา ท่านละ ๑ ครั้ง (ไม่แบ่มือ) แล้วรับมอบผ้าไตรจากมารดา บิดาญาติผู้ใหญ่

ขั้นตอนที่ ๔ แห่นาครอบอุโบสถ

ขั้นตอนที่ ๕ โปรยทาน บริเวณหน้า อุโบสถ

ขั้นตอนที่ ๖ คุณพ่อคุณแม่ส่งนาคเข้าพระอุโบสถ

ขั้นตอนที่ ๗ นาคส่งผ้าไตรให้เจ้าหน้าที่แล้วนำดอกไม้ บูชาที่หน้าพระประธาน

ขั้นตอนที่ ๘ รอพระอุปัชฌาย์โดยอาการสงบ

ขั้นตอนที่ ๙ กราบพระอุปัชฌาย์แล้ว หยิบผ้าไตรวางบนแขน เปล่งวาจาขออุปสมบท เอ สาหัง พร้อมกัน

ขั้นตอนที่ ๑๐ กล่าวจบแล้ววางผ้าไตรลงและฟังพระอุปัชฌาย์สอนกัมมัฏฐานแล้วกล่าว เกสา โลมาฯ

ขั้นตอนที่ ๑๑ พระอุปัชฌาย์สวมผ้าอังสะให้นาค

ขั้นตอนที่ ๑๒ ออกไปครองผ้าไตรจีวร ด้านหลังพระอุโบสถ (ญาติไปเก็บชุดนาคที่ ด้านหลังพระอุโบสถด้วย)

ขั้นตอนที่ ๑๓ เปล่งวาจาขอสรณะและศีล ๑๐ จากพระอาจารย์

- ขั้นตอนที่ ๑๔ เมื่อรับศีลเสร็จแล้วไปที่ศาลาแดง เพื่อรับพระเคนบาตรจากบิดามารดา
 ขั้นตอนที่ ๑๕ คลานเข้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ ถวายดอกไม้ธูปเทียนแล้วกล่าวคำขอนิสัง
 ขั้นตอนที่ ๑๖ พระกรรมวาจาจารย์คล้องบาตร
 ขั้นตอนที่ ๑๗ พระคู่สวดสอบถามอันตรายกกรรม (คุณสมบัติ)
 ขั้นตอนที่ ๑๘ คลานเข้าเข้ามาท่ามกลางสงฆ์, กราบสงฆ์
 ขั้นตอนที่ ๑๙ เปล่งวาจาขอยุติกรรม สังฆัมภันเต
 ขั้นตอนที่ ๒๐ ฟังอนุสาสน์บาลีจากพระอุปัชฌาย์
 ขั้นตอนที่ ๒๑ ถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธี^{๗๑}

สรุปได้ว่าการสร้างฐานข้อมูล ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะว่าการบวชนาคข้าง เป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ในช่วงพิธีการบวชนาคข้างนั้นยังมีพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ทำให้ทั้งผู้บวชและผู้เข้าร่วมงานได้ซึมซับหลักธรรมคำสอน ไปด้วยนั่นเอง

ในการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัด บุรีรัมย์ จากการสัมภาษณ์คือ

๑. ศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของการ บวชนาคข้างบ้านปราสาท ต. ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่นักท่องเที่ยวในการ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทาง วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น^{๗๒}

๒. สร้างฐานข้อมูลและเส้นทางการเดินทางสู่สถานที่ตั้งของวัด และมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อศึกษาธรรมะ บริบททางศาสนาที่เกี่ยวข้อง และพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนศึกษาประวัติความเป็น มาของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานต่างๆซึ่งต้อง ยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง เพราะนั้น เป็นประเพณีที่มีทั้งความสวยงามและยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่สามารถชมได้ที่ไหน โดยเฉพาะในช่วงเวลาของขบวนแห่ที่ต้องมาเห็นด้วยตาตัวเองสักครั้งหนึ่ง และคู่ควรกับการอนุรักษ์ รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นประเพณีพื้นบ้านอันงดงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้

๓. ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์และการได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์^{๗๓}

สรุปได้ว่าแนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของ ประชาชนบ้านปราสาท ต. ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ด้านการสร้างฐานข้อมูลและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว คือการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบวชนาคข้าง ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว สร้าง ฐานข้อมูลตลอดจนประวัติความเป็นมาของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทาง ประวัติศาสตร์และโบราณสถานต่างๆซึ่งต้องยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ให้ ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลังเพราะนั้น เป็นประเพณีที่มีทั้งความสวยงามและยิ่งใหญ่

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๒} สัมภาษณ์ กำนันประสงค์ โป๊ะแดง, กำนันตำบลปราสาท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๓} สัมภาษณ์นายณัฐวัฒน์ พรหมบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

อีกทั้งยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่สามารถชมได้ที่ไหน โดยเฉพาะในช่วงเวลาของขบวนแห่ที่ต้องมาเห็นด้วยตาตัวเองสักครั้งหนึ่ง และคู่ควรกับการอนุรักษ์รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นประเพณีพื้นบ้านอันงดงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้

๔.๓ สรุป

แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ คือสร้างจิตสำนึกในชุมชนเกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรมคือกลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทที่ชัดเจนในการประกอบพิธี เพราะเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องของขั้นตอนประเพณีตั้งแต่ต้นจนเสร็จพิธี ถือเป็นผู้รู้และเป็นศูนย์รวมในการสร้างความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติตนตามประเพณีด้วยความเต็มใจ และเกิดความสุข ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมซึ่งประกอบด้วยนาค บิดามารดาของนาค ญาติพี่น้องและคนในชุมชน บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธีและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเลย เป็นทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในพิธีและผู้ที่ไม่มีหน้าที่ แต่ยังคงเข้าร่วมในพิธีกรรมเพราะเชื่อว่า การเข้าร่วมทำบุญหรือร่วมในพิธีอุปสมบทเป็นสิ่งที่ เป็นมงคลแก่ตนเอง และจะเกิดผลบุญในภายภาคหน้า จากการศึกษาและสังเกต พบว่า ความเชื่อของบุคคลทั้งผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมในพิธีทำให้เมื่อถึงเวลาดังกล่าวชาวบ้านปราสาทที่ออกไปหารายได้จะกลับมาร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง โดยทำหน้าที่ต่างๆ ที่หมู่บ้านได้รับมอบหมายให้ด้วยความสมัครใจ เบิกบานใจและมีความสุข เพราะเชื่อว่าการได้ร่วมงานประเพณีบวชนาคข้างหรือได้เกี่ยวข้องกับพิธีเพียงส่วนหนึ่งส่วนใด จะถือว่าได้กุศลบุญมหาศาล

การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมคือวัดบ้านปราสาท ชาวบ้านปราสาทมีวัดบ้านปราสาทเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในหมู่บ้านและเป็นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีเชื่อว่าเป็นเหมือนกับชุมชนอื่น คือ วัดสอนให้คนเป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมและยอมรับสังคม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติและเป็นที่ยอมรับแห่งความเชื่อต่างๆ บ้านมีความสำคัญต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นที่รวมตัวถึงสมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แห่งแรกของบุตรหลาน สังเกตได้จาก การบอกกล่าวบรรพบุรุษในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การทำบุญที่บ้าน การเดินทางไปทำงานที่อื่นหรือนำข้างออกไปหารายได้ในต่างจังหวัด ญาติพี่น้องมาพักค้างคืนที่บ้าน โดยมอบหมายให้หัวหน้าครอบครัว หรือ ผู้อาวุโสที่สุดในบ้าน หรือในบางครัวเรือนที่มีการเลี้ยงช้าง จะมีการสร้างศาลเจ้าพ่อสวาทไว้ในบริเวณบ้าน เวลาที่มีกิจกรรมใดที่ต้องบนบานศาลกล่าวก็จะมาที่ศาลเจ้าพ่อสวาท แต่ก็ยังถือว่าบ้านและศาลเจ้าพ่อสวาทเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและผีบ้านผีเรือน ที่คอยปกป้องรักษาให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้างแล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในหมู่บ้านปราสาทได้ใช้สถานที่นี้มาใช้ในการประกอบพิธีบวชนาคข้าง เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณเจ้าพ่อสวาทต้องรับรู้ และเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ละเลยมิได้ ถ้าละเลยถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น หรืออยากลองดี จะเกิดความไม่เป็นมงคลและเกิดผลร้ายกับชุมชน เช่น บุตรหลานไม่สบาย เป็นไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเกิดการเจ็บป่วยกับข้างของชาวบ้านซึ่งยังคงนับถือสถานที่แห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และจะบอกกล่าว

ทุกครั้งเมื่อทำพิธีกรรมต่างๆ ไม่เฉพาะแต่พิธีบวชนาคข้างเท่านั้น การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทเชื่อว่าเครื่องเช่นขอขมาจะต้องมีให้ครบ ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดมิได้ ถ้าขาดถือว่าไม่เป็นมงคลแก่นาคและคนในชุมชน โดนเฉพาะ หนึ่งปะกำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้าง ซึ่งชาวบ้านปราสาทเชื่อว่ามิวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบ เพื่อให้ท่านปกปักรักษาคุ้มครองให้นาคพ้นจากภัยต่างๆ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีที่มีความสำคัญจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ ต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น จึงจะเกิดความเป็นมงคลแก่ตนเองและชุมชน ถ้าปฏิบัติได้ดีจะส่งผลให้ชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในเกือบทุกพิธีกรรมจะมีการเสี่ยงทายกระตุกคางไก่ เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดผลดีแก่ทุกคนในชุมชน

การสร้างจิตสำนึกด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตนของผู้ที่บวชบวชนาคข้างเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยการอบรมบ่มนิสัยโดยตรง สามารถจะนำไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ เป็นอิสระได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการพัฒนาให้เห็นชัดเจนได้ ในการพัฒนาชีวิตคนด้วยหลักไตรสิกขา จำแนกออกเป็น ๓ ด้านคือ ๑)ด้านพฤติกรรมได้ทำบุญตามบุญกิริยาวัตถุ ๓ ๒)ด้านจิตใจ คือการพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นเครื่องแก้ปัญหาวินัย หรือสังคมให้เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์แก่อุตสาหกรรมการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี ๓)ด้านปัญญา คือการพัฒนาด้านปัญญา การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านจารีตประเพณีคือ ประเพณีบวชนาคข้างนับเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่บ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ประเพณีบวชนาคข้างนั้นเป็นประเพณีพื้นบ้านซึ่งเป็นวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้าง ที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน การบวชนาคข้างนั้นไม่ได้เป็นการนำช้างมาบวช แต่เป็นการบวชของผู้ชายในหมู่บ้านเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ และเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือการมีช้างเข้าร่วมในพิธีปฏิบัติด้วย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ ที่มีความเกี่ยวข้องกับช้างมาตั้งแต่โบราณ อีกทั้งยังมีขั้นตอนในการดำเนินพิธีที่แตกต่างกัน ซึ่งจะถูกจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๕ - ๒๙ เมษายน ของทุกๆ ปีเมื่อหนุ่มชาวบ้านปราสาทและใกล้เคียง คนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นต่างแดน ได้มีอายุครบบวช ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ต้องเดินทางกลับมาบ้านเกิดเพื่อเข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติ หากลูกหลานคนใดต้องการจะบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ ก็ต้องกลับมาบวชที่บ้านปราสาทแห่งนี้เท่านั้น หากบวชที่อื่นก็ไม่ถือว่าการบวชนั้นสำเร็จ ประเพณีนี้จึงเป็นประเพณีสำคัญของทุกๆ คนในหมู่บ้าน เป็นพิธีอุปสมบทหมู่ที่งดงามอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนบ้านปราสาท ต. ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ด้านการสร้างฐานข้อมูลและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว คือการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบวชนาคข้าง ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว สร้างฐานข้อมูลตลอดจนประวัติความเป็นมาของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานต่างๆซึ่งต้องยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ให้ดี

ที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลังเพราะนั่น เป็นประเพณีที่มีทั้งความสวยงามและยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่สามารถชมได้ที่ไหน โดยเฉพาะในช่วงเวลาของขบวนแห่ที่ต้องมาเห็นด้วยตาตัวเองสักครั้งหนึ่ง และคู่ควรกับการอนุรักษ์รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นประเพณีพื้นบ้านอันงดงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวทางส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาประเพณีบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาทอำเภอบ้านด่านจังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาทอำเภอบ้านด่านจังหวัดบุรีรัมย์เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเป็นการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนาม แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่านจังหวัดบุรีรัมย์ สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๑. ศึกษาหลักการบวชในพระพุทธศาสนา

การบวช หมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่าอานิสงส์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ โดยการบวชเริ่มตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะได้ออกบวชจนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนจนถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีการทางพระธรรมวินัยประเภทของการบวชคือ เอหิภิกขุอุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง ดิสรณคมนอุปสมบท ทรงอนุญาตให้พระสาวกรับเข้าหมู่

ด้วยวิธีให้ผู้จะบวชปลงผมและหนวด ทุ่มหม่มผ้ากาสาเยาะ แล้วให้รับพระไตรสรณคมน์ด้วยความเคารพ ภายหลังโปรดให้ยกวิธีนี้มาใช้บวชสามเณร โอวาทปฏิบัติคหณอุปสมบท รัด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับพระ โอวาทอย่างทีประทานแก่พระมหากัสสปเพียงองค์เดียวเท่านั้น ปัญหาพยากรณ์อุปสมบท รัด้วยวิธี ประทานปัญหาให้ตอบ อย่างทีประทานแก่สามเณรโสปากะเพียงองค์เดียวเท่านั้น ครุธัมมปฏิบัติคหณ อุปสมบท รัด้วยวิธีให้ผู้ขอบวชรับครุธรรม ๘ ข้อ อย่างทีประทานแก่นางคณิกาอัทธมาสี คนเดียว เท่านั้น อัฐฐาจาอุปัสมบท รัด้วยวิธี ถ้าขอบวชในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ขอบวชในฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ก่อน แล้ว ขอบวชในฝ่ายภิกษุสงฆ์อีกครั้งนี้เป็นปรกติของภิกษุณี ญัตติจตุตถกัมมมาจาอุปัสมบท อุปสมบท ด้วยญัตติจตุตถกัมมมาจา พระพุทธเจ้าอนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระ กรรมวาจาจารย์ พระอานนท์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ราธะภิกษุเป็นองค์แรก ถึงแม้ว่า มุมมองของการอุปสมบทจะมีความต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของจำนวน แต่ในส่วนองวิธีนั้นมีเท่ากัน คือ การบวชทีสำเร็จจากพระพุทธเจ้า เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชทีสำเร็จจากการรับไตรสรณ คมณ เรียกว่าติสรณคณุปสัมปทา และวิธีทีสำเร็จจากสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เรียกว่า ญัตติจตุตถกร มมาจาความสำคัญของการบวชคือเป็นการออกจากความวุ่นวายของชีวิตฆราวาส เป็นการสร้างความ สงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นแนวทางฝึกหัดปฏิบัติให้บรรลุถึงความหลุดพ้นกิเลสตัณหา นำธรรมะ ทีค้นพบเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก เป็นพื้นเพองหนึ่งทีช่วยหนุนส่งคัมให้ร่มเย็นและเกิดสันติภาพที แท้จริง เป็นการรักษาพระศาสนาให้มั่นคง เป็นการสืบต่อประเพณีอันดีงาม เป็นการแสดงออกถึง ความกตัญญู เป็นตัวแทนของศาสนวงศ์และเป็นการสืบทอดและเผยแผ่พระศาสนาให้เจริญกว้างไกล

๒. ศึกษาประเพณีบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

การบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจัดให้มีขึ้น ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดย พระครูสารธรรมประสาธน์ (แช่ม กตสาโร / คงเร่ง) เพื่อเป็นการ อนุรักษ์การบวชนาคข้างในท้องถิ่น จนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมประกอบด้วยพระสงฆ์ มอ ครูบาใหญ่ ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน บ้าน วัดบ้านปราสาท ศาลเจ้าพ่อสวาท เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม หมายถึง วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ ทีเกี่ยวข้องกับพิธีบวชนาค ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ เครื่องใช้ในพิธีโกนผม เครื่องใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญนาค เครื่องใช้ในพิธีแห่นาค เครื่องใช้ในพิธี อุปสมบท และเครื่องใช้ในพิธีเช่น ขอมมา ขั้นตอนคือขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนทีดำเนินการก่อนวัน บวช โดยใช้เวลาประมาณ ๑ เดือนก่อนวันบวช เพื่อบวชเพื่อไม่ให้มีสิ่งใดผิดพลาด โดยมี คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ทีได้รับมอบหมายกลุ่มชาวบ้านทีเป็นแกนนำ และครอบครัวทีจะนำบุตรชาย เข้าร่วมพิธีบวช ร่วมกันวางแผนประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ขั้นดำเนินการ ประเพณีบวชนาคข้าง ใช้เวลาดำเนินการทั้งหมด ๑๕ วัน วันแรกเป็นวันเตรียมความ พร้อมของสถานที่ เครื่องเช่น เครื่องอุปสมบท วันที่สองเป็นวันโรมหรือวันประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ เล็ก บายศรีสู่ขวัญสู่ขวัญใหญ่ วันที่สามเป็นวันแห่นาคและขอมมาต่อศาลปู่ตา วันที่สี่เป็นวันอุปสมบท จากนั้นผู้อุปสมบททีได้รับการอบรมและปฏิบัติธรรมจนครบกำหนดทีทางวัดปราสาทกำหนดไว้

๓. แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ คือ ด้านการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนเกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรม คือกลุ่มผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทที่ชัดเจนในการประกอบพิธี เพราะเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องของขั้นตอนประเพณีตั้งแต่ต้นจนเสร็จพิธี ถือเป็นผู้รู้และเป็นศูนย์รวมในการสร้างความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติตนตามประเพณีด้วยความเต็มใจ และเกิดความสุข ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยนาค บิดามารดาของนาค ญาติพี่น้องและคนในชุมชน บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในพิธีและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเลย เป็นทั้งผู้ที่มีหน้าที่ในพิธีและผู้ที่ไม่มีหน้าที่ แต่ยังคงเข้าร่วมในพิธีกรรมเพราะเชื่อว่า การเข้าร่วมทำบุญหรือร่วมในพิธีอุปสมบทเป็นสิ่งที่ เป็นมงคลแก่ตนเอง และจะเกิดผลบุญในภายภาคหน้า จากการศึกษาและสังเกต พบว่า ความเชื่อของบุคคลทั้งผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมในพิธีทำให้เมื่อถึงเวลาดังกล่าวชาวบ้านปราสาทที่ออกไปหารายได้จะกลับมาร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง โดยทำหน้าที่ต่างๆ ที่หมู่บ้านได้รับมอบหมายให้ด้วยความสมัครใจ เบิกบานใจและมีความสุข เพราะเชื่อว่าการได้ร่วมงานประเพณีบวชนาคข้างหรือได้เกี่ยวข้องกับพิธีเพียงส่วนหนึ่งส่วนใด จะถือว่าได้กุศลบุญมหาศาล การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมคือวัดบ้านปราสาท ชาวบ้านปราสาทมีวัดบ้านปราสาทเป็นศูนย์รวมจิตใจคนในหมู่บ้านและเป็นที่สำคัญสำหรับประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีเชื่อว่าเหมือนกันกับชุมชนอื่น คือ วัดสอนให้คนเป็นคนดี ให้คนเข้ากับสังคมและยอมรับสังคม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน มีบรรทัดฐานในการปฏิบัติและเป็นที่รวมแห่งความเชื่อต่างๆ บ้านมีความสำคัญต่อชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเป็นที่รวมตัวถึงสมาชิกในครอบครัว เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้แห่งแรกของบุตรหลาน สังเกตได้จาก การบอกกล่าวบรรพบุรุษในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน การทำบุญที่บ้าน การเดินทางไปทำงานที่อื่นหรือนำข้างออกไปหารายได้ในต่างจังหวัด ญาติพี่น้องมาพักค้างคืนที่บ้าน โดยมอบหมายให้หัวหน้าครอบครัว หรือ ผู้อาวุโสที่สุดในบ้าน หรือในบางครัวเรือนที่มีการเลี้ยงข้าง จะมีการสร้างศาลเจ้าพ่อสวาทไว้ในบริเวณบ้าน เวลาที่มีกิจกรรมใดที่ต้องบนบานสานกล่าวก็จะมาที่ศาลเจ้าพ่อสวาท แต่ก็ยังถือว่าบ้านและศาลเจ้าพ่อสวาทเป็นที่อยู่ของบรรพบุรุษและผีบ้านผีเรือน ที่คอยปกป้องรักษาให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ศาลเจ้าพ่อสวาท เป็นที่ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้างแล้ว ยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในหมู่บ้านปราสาทได้ใช้สถานที่นี้มาใช้ในการประกอบพิธีบวชนาคข้าง เพราะเชื่อว่าดวงวิญญาณเจ้าพ่อสวาทต้องรับรู้ และเป็นสิ่งที่ต้องกระทำละเลยมิได้ ถ้าละเลยถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่น หรืออยากลงดี จะเกิดความไม่เป็นมงคลและเกิดผลร้ายกับชุมชน เช่น บุตรหลานไม่สบาย เป็นไข้โดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเกิดการเจ็บป่วยกับข้างของชาวบ้านซึ่งยังคงนับถือสถานที่แห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ และจะบอกกล่าวทุกครั้งเมื่อทำพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะแต่พิธีบวชนาคข้างเท่านั้น การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับ

เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทเชื่อว่าเครื่องเช่นขอขมาจะต้องมีให้ครบ ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้ ถ้าขาดถือว่าไม่เป็นมงคลแก่ภาคและคนในชุมชน โดนเฉพาะ หนึ่งปะกำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้าง ซึ่งชาวบ้านปราสาทเชื่อว่ามิวิญญาณบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบ เพื่อให้ท่านปกปักรักษาคุ้มครองให้ภาคพ้นจากภัยต่างๆ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมคือชาวบ้านปราสาทเชื่อว่า พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีที่มีความสำคัญ จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ ต้องปฏิบัติด้วยความระมัดระวัง ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น จึงจะเกิดความเป็นมงคลแก่ตนเองและชุมชน ถ้าปฏิบัติได้ดีจะส่งผลให้ชุมชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในเกือบทุกพิธีกรรมจะมีการเสี่ยงทายกระดุกคางไก่ เพื่อบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบประเพณีบวชนาคช้างเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น และเกิดผลดีแก่ทุกคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตนเองของผู้ที่บวชบวชนาคช้างเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยการอบรมบ่มนิสัยโดยตรง สามารถนำไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ เป็นอิสระได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการพัฒนาให้เห็นชัดเจนได้ ในการพัฒนาชีวิตคนด้วยหลักไตรสิกขา จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน คือ ๑)ด้านพฤติกรรมได้ทำบุญตามบุญกิริยาวัตถุ ๓ ๒)ด้านจิตใจ คือการพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นเครื่องแก้ปัญหาวีชีวิต หรือสังคมให้เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี ๓)ด้านปัญญา คือการพัฒนาด้านปัญญา การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านจารีตประเพณีคือประเพณีบวชนาคช้างนับเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่บ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ประเพณีบวชนาคช้างนั้นเป็นประเพณีพื้นบ้านซึ่งเป็นวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้าง ที่ได้สืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน การบวชนาคช้างนั้นไม่ได้เป็นการนำช้างมาบวช แต่เป็นการบวชของผู้ชายในหมู่บ้าน เพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ และเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา โดยมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือการมีช้างเข้ามาร่วมในพิธีปฏิบัติด้วย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ ที่มีความเกี่ยวข้องกับช้างมาตั้งแต่โบราณ อีกทั้งยังมีขั้นตอนในการดำเนินพิธีที่แตกต่าง ซึ่งจะถูกจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๖ - ๒๙ เมษายน ของทุกๆ ปีเมื่อหนุ่มชาวบ้านปราสาทและใกล้เคียง คนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นต่างแดนได้มีอายุครบบวช ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ต้องเดินทางกลับมาบ้านเกิดเพื่อเข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติ หากลูกหลานคนใดต้องการจะบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ ก็ต้องกลับมาบวชที่บ้านปราสาทแห่งนี้นั้น หากบวชที่อื่นก็ไม่ถือว่าการบวชนั้นสำเร็จ ประเพณีนี้จึงเป็นประเพณีสำคัญของทุกๆ คนในหมู่บ้าน เป็นพิธีอุปสมบทหมู่ที่งดงามอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

แนวทางการส่งเสริมในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนบ้านปราสาท ต. ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ด้านการสร้างฐานข้อมูลและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว คือการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบวชนาคช้าง ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว สร้างฐานข้อมูลตลอดจนประวัติความเป็นมาของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทาง

ประวัติศาสตร์และโบราณสถานต่างๆซึ่งต้องยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบทอดถึงอนุชนรุ่นหลังเพราะนั่น เป็นประเพณีที่มีทั้งความสวยงามและยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังมีเอกลักษณ์ที่ไม่สามารถขโมยได้ที่ไหน โดยเฉพาะในช่วงเวลาของขบวนแห่ที่ต้องมาเห็นด้วยตาตัวเองสักครั้งหนึ่ง และคู่ควรกับการอนุรักษ์รักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นประเพณีพื้นบ้านอันงดงามที่บรรพบุรุษสร้างไว้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

การบวชนาคข้างเป็นเอกลักษณ์ของวัดบ้านปราสาท ต.ปราสาท อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์ ควรที่จะอนุรักษ์และนำสู่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

(๑) คณะสงฆ์ควรมีการประชุมกันอยู่เนืองๆ โดยความพร้อมเพรียงเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้าง โดยยกระดับจากตำบลเป็นอำเภอและเป็นระดับจังหวัดตามลำดับ เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีบวชนาคข้างอย่างจริงจัง

(๒) ผู้นำชุมชนควรให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่และควรบรรจุเข้าในแผนงบประมาณในระดับท้องถิ่นเพื่อเป็นการสืบสานอนุรักษ์ประเพณีให้อนุชนรุ่นหลังได้มีจิตสำนึกหวงแหนในประเพณีอันดีงามนี้

(๓) ประชาชนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างนี้ ควรมีความสมัครสมานสามัคคีร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสนับสนุนให้มีการจัดประเพณีขึ้นทุกๆปี

(๔) วัดควรเปิดโอกาสให้สถานศึกษาในเขตอำเภอบ้านด่านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมประเพณีเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้และเป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่เด็กเยาวชนในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างนี้

(๕) ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ ควรจัดสรรงบประมาณ มาสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ประเพณีบวชนาคข้างนี้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำจังหวัด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนในอำเภอบ้านด่านต่อการบวชนาคข้าง
๒. ปัจจัยสนับสนุนการบวชนาคข้างสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
๓. การอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่การบวชนาคข้างในจังหวัดบุรีรัมย์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕.

ขวัญแก้ว วัชโรทัย. พระราชพิธีและพระราชกิจในการทรงผนวช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๐.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. “พฤติกรรมกรบวชของคนไทย”. พุทธศาสนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ .สังคัมภีรตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

บัญญัติ นาคมุขลินีและคณะ. “แนวทางการพัฒนาศาสนทายาทที่พึงประสงค์ในพระพุทธศาสนา”. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗.

ปูน จงประเสริฐ. วิธีระงับดับทุกข์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๑๘.

พ. สุวรรณ. พระสิวลี พระอรหันต์ผู้มีลาภมาก. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพรินติ้ง, ๒๕๔๗.

เพียว ศรีหงส์. เมืองแห่งผ้ากาสาพัสดร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). จาริกบุญ-จาริกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๗.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาปริชา ปริญาโณ ป.๙. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. จ.อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐.

พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาวิโร. พิธีบวช. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖.

พุทธทาสภิกขุ. คำสอนผู้บวช ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗.

_____ .คำสอนสำหรับผู้บวชใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

ร. มณีวงศ์ ป.. หลักปฐมสมโพธิ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร, ๒๔๘๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : หจก. นนทชัย, ๒๕๒๓.

ส. ธรรมภักดี. **พระไตรปิฎก มหาวิถิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์(พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ภิกขุวิภังค์).**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ส.ธรรมภักดี, ๒๕๐๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

_____ .**การบวชในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ. **คู่มือบวชภาค.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๙๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น). **ธรรโมวาท เล่มที่ ๒ : โอวาทและคำบรรยายพิเศษในการฝึกซ้อมบวชและ**

ถวายความรู้พระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.

สิริ เปรมจิตต์. **พระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงอุบลกิจ, ๒๕๒๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร:

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสฐียรพันธุ์รังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ร.ส.พ. เชียงสะพานยมราช พระนคร,

๒๕๐๖.

อนุชิต สีโฆรส. “ประเพณีบวชภาคข้าง : กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัด

สุรินทร์”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.** มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ปีการศึกษา ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย

นฤมล จิตต์หาญ. “ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชภาคข้างของชาวกูย: กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง

ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์.” **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**

(ไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.

พระทอง ธมมิโก (ปานทอง). “ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวีโร (ศรีหาคา). “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณี

ตำบลหัวขวาง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ยุพิน ดวงจันทร์. “สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรงสนะของแม่ชี

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

วิโรจน์ พรหมสุด. “การบวช: กระบวนการขัดเกลาความเป็นศาสนทายาทคุณภาพ”. **วิทยานิพนธ์สังคม**

วิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

สุนทรียา สุนทรวิภาค. “การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยในปัจจุบัน:

ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา**

บัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๒๙.

เอกชัย พัฒนะสิงห์. “ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังและเจตคติที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบทของชาวพุทธ
อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ประวัติวัดบ้านปราสาท, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://watprasat.net/data.php?id=1>[๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

(๔) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นายสวาท นวมอญรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายโทน คงรัมย์, ไวยาวัจกร, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายสวาท โอสธประสาท, วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเสมอ อนันต์รัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลธรรมานุกฤต, เจ้าอาวาสวัดบ้านกระชาย, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายทูล จะริรัมย์, ๖ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายพวง ภูมรัมย์, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมบัติ โยรัมย์, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลปราสาท, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ กำนันประสงค์ โพธิ์แดง, กำนันตำบลปราสาท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายณัฐวัฒน์ พรหมบุตร, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรมสาร, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูวิลาศวัชรคุณ, เจ้าอาวาสวัดหัวถนน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระปลัดวินัย จารุวณโณ, เจ้าอาวาสวัดโคกวัด, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูปัญญาสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดปลักปึก, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายทิน มั่นยืน, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง
แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิต
ของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

*****

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้จัดทำขึ้น เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยขอความกรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง โดยเติมข้อความลงในช่องว่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะแปลผลเฉพาะในภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด โดยแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒. ศึกษาประเพณีบวชนาคช้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓. แนวทางการส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของประชาชนชาวบ้านปราสาท ต.ปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

พระครูสารธรรมประสาธน์ / แชม กตสาโร
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ

- ๑.๑.๑ ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....
- ๑.๑.๒ สมณศักดิ์ .....
- ๑.๑.๓ อายุ.....ปี / พรรษา.....
- ๑.๑.๔ ที่อยู่.....
- ๑.๑.๕ หมายเลขโทรศัพท์บ้าน.....โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ).....
- ๑.๑.๖ ระดับการศึกษา.....
- ๑.๑.๖.๑ ศาสนาศึกษา นธ. .... ปธ.....
- ๑.๑.๖.๒ สามัญศึกษา.....
- ๑.๑.๗ ตำแหน่ง.....

๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของฆราวาส

- ๑.๒.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....
- ๑.๒.๒ เพศ .....
- ๑.๒.๓ อายุ.....ปี
- ๑.๒.๔ ที่อยู่.....
- ๑.๒.๕ หมายเลขโทรศัพท์บ้าน.....โทรศัพท์เคลื่อนที่ (มือถือ).....
- ๑.๒.๖ ระดับการศึกษา.....
- ๑.๒.๗ อาชีพ.....

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๑ ทศนคติมุมมอง การรับรู้ในเรื่องประเพณีบวชนาคช้างของประชาชนอำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์ของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๒ ท่านมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของประชาชนอำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๓ ท่านมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับขั้นตอนและพิธีกรรมประเพณีบวชนาคช้างของ
ประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

๒.๔ ท่านมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติประเพณีบวชนาคช้างของ
ประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ควรทำอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมประเพณีโบราณที่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตของ
ประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์

๓.๑ ด้านการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน

๓.๑.๑ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่
เกี่ยวข้องกับบุคคลในการประกอบพิธีกรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑.๒ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่
เกี่ยวข้องกับสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑.๓ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่
เกี่ยวข้องกับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑.๔ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑.๕ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาตนของผู้ที่บวชเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๑.๖ ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านจารีตประเพณีเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ด้านการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

๓.๒.๑ ท่านมีแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้านสังคมอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๒.๒ ท่านมีแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๒.๓ ท่านมีแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๒.๔ ท่านมีแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างวัดบ้านปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ในการสร้างฐานข้อมูลเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ(ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิและขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๕๖ วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.วิเชียร ชาญตรบุณตริก

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูสารธรรมประสาธน์ ฉายา กตสโร นามสกุล คงแรง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์อิทธิพลของประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระมหาภักขวิชร์ เขมทสสี, ดร. และดร.วรวេช ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ผู้ตรวจ คือ อ. กิ่งแก้ว
วันที่รับเอกสาร ๒๖/๑๒/๖๐
อ. กิ่งแก้ว

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๘๖ วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูสารธรรมประสาธน์ ฉายา กตสโร นามสกุล คงแรง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์อิทธิพลของประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระมหาภักุชวัชร เขมทสสี, ดร. และดร.วราเวช ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๐๙๐๐ ก.น.น.น.น.
วิเทศ มหาบัณฑิต
๓๐๙ ๖๖๖ ๖๖๖ ๖๖๖
๕ ๐๐๖ ๖๐

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๒๑๔๘.๙/ว ๕๐

๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูสาทรธรรมประสาธน์ ฉายา กตสาโร นามสกุล คงเร่ง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๓๑๔๐๕๐๐๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์อิทธิพลของประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์" ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระมหาภักฎวิชช์ เขมทสสี, ดร. และดร.วรวุฒิ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๒๑๔๘.๙/ว ๘๕

๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร .....
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระครูसारธรรมประสาธน์ ฉายา กตสาโร นามสกุล คงเร่ง รัชสประจําตัวนิตินิ
๕๖๓๑๔๐๕๐๐๖ นิตินิปฏิญาโท หลักรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์
อิทธิพลของประเพณีบวชนาคช้างที่มีผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์”
ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์คือ พระมหาภักขวิชร์ เขมทลสี, ดร. และดร.วรวเวช ศิริประเสริฐศรี
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสนศาตร์มหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก
ส่วนการติดต่อประสานงานนิตินิจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา
ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลไย, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศาตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสนศาตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ภาคผนวก ง
โครงการจัดงานบวชนาคช้าง

**โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรและบวชศีลจารีณี
อบรมปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อนวัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์
วันที่ ๑๕ - ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙**

๑. ชื่อโครงการ

โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรอบรมปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อนและบวชศีลจารีณี
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙

๒. หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยสภาพสังคมในปัจจุบันเด็ก เยาวชนและประชาชนประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจการเมือง ขาดศีลธรรมปัญหายาเสพติดปัญหาอาชญากรรมปัญหา มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่เยาวชนและประชาชนคนไทยกำลัง ประสบอยู่และนับวันยิ่งเพิ่มความรุนแรงขึ้น สร้างปัญหาให้สังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมากหาก ไม่ได้รับการแก้ไข เพื่อเป็นการพัฒนาเยาวชนอันเป็นทรัพยากรของชาติให้มีความพร้อมทั้งทางด้าน ร่างกายและจิตใจในการจะดำรงชีพในสังคมปัจจุบันได้อย่างปกติสุขจึงจำเป็นต้องนำหลักธรรมใน พระพุทธศาสนามาหล่อหลอมเยาวชนไทย ให้เป็นบุคลากรที่ดีของพ่อแม่ครูอาจารย์และประเทศชาติ

ดังนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เด็ก เยาวชน และประชาชนได้รับการบรรพชาอุปสมบท และบวชศีลจารีณี ถือนิสสัยปฏิบัติธรรมในช่วงปิดภาคเรียนภาคฤดูร้อน ซึ่งเป็นช่วงที่ตรงกับโรกาสนัน เป็นมงคล คือ วันที่ ๒ เมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี วัดบ้านปราสาทคณะกรรมกรวัด ผู้ใหญ่บ้าน อุบาสกอุบาสิกา องค์กรปกครองเทศบาลและหน่วยงานราชการ จึงได้จัดโครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร ละบวชศีลจารีณีภาคฤดูร้อน ประจำปี ๒๕๕๙ ขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชน ได้รับการ พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม รับการปลูกจิตสำนึกค่านิยมที่ถูกต้อง เป็นคนดีมีคุณภาพและสอดคล้อง กับนโยบายของรัฐบาล ในการมุ่งเน้นให้เด็กเยาวชนและประชาชนมีคุณธรรมนำความรู้ตลอดถึงให้ เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม และประเพณีที่ดีงามเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต และสังคมที่มีคุณภาพ บนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การพัฒนาสังคมและประเทศชาติที่ถาวรและ ยั่งยืนต่อไป

๓. วัตถุประสงค์

๓.๑ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ ในวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๙

๓.๒ เพื่อส่งเสริมประเพณีการบรรพชาอุปสมบทหมู่และบวชศีลจาริณี

๓.๓ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการบวชขนาดหน้าคข้างของชาวตำบลปราสาท

๓.๔ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กเยาวชนและประชาชน

๓.๕ เพื่อความสามัคคีสามัคคีของชุมชน

๓.๖ เพื่อเปิดโอกาสให้พระสงฆ์แสดงความรู้ความสามารถในทักษะของตนเอง

๓.๗ เพื่อเปิดโอกาสให้กุลบุตรที่มีเวลาน้อยในการบวชได้เข้ามาบวชอบรมปฏิบัติธรรม

๓.๘ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ร่วมทำบุญใส่บาตร

๓.๙ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมตลอดงาน

๔. เป้าหมาย

ประชาชน	อายุ	๑๐-๗๐ ปี
บรรพชาสามเณร	จำนวน	๕๐ รูป
อุปสมบทพระภิกษุ	จำนวน	๕๐ รูป
บวชศีลจาริณี (ชีพรามณ์)	จำนวน	๕๐ คน

๕. หลักสูตร

ภาคทฤษฎี พุทธประวัติ, วินัย, ศาสนพิธี, พุทธภาษิต

ภาคปฏิบัติ ทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น, ฝึกมารยาท, ฝึกกรรมฐาน (นั่งสมาธิ เติณจงกรม)

ภาคกิจกรรม กิจกรรมนันทนาการ, บำเพ็ญสาธารณประโยชน์, อบรมประชาชน (ภาคค่ำ)

๖. ระยะเวลาดำเนินการ

เริ่มโครงการ วันที่	๑๕	เดือน	เมษายน พ.ศ.	๒๕๕๙
สิ้นสุดโครงการวันที่	๒๙	เดือน	เมษายน พ.ศ.	๒๕๕๙

๗. ขั้นตอนการดำเนินการ

๗.๑ จัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติโครงการโดยผ่านความเห็นชอบผู้บังคับบัญชาฝ่ายสงฆ์ตามลำดับ

๗.๒ ประชุมคณะกรรมการวัด/ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำท้องที่และผู้นำท้องถิ่น

๗.๓ ประชาสัมพันธ์ทางศูนย์กระจายข่าวสารของวัดและหมู่บ้านสถานีวิทยุ

๗.๔ จัดบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณี

๗.๕ จัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน หลักสูตรการอบรมคู่มือทำวัตรเช้า-เย็น สำหรับพระภิกษุสามเณร

๗.๖ มอบเกียรติบัตร/สรุปรายงานผลการดำเนินงาน

๘. สถานที่ดำเนินการ

วัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์
โทรศัพท์ ๐๘๙ ๗๑๗๒๒๙๗, ๐๘๐ ๔๖๘ ๙๒๙๙

๘. งบประมาณ จากกรมการศาสนา วัด ชุมชน และองค์กรเทศบาลตำบลปราสาท

๙. กิจกรรมและรายละเอียดการใช้งบประมาณ

๙.๑	ค่าวัสดุบริหารเครื่องบวช ๑๐๐ ชุด	จำนวนเงิน	๘๐,๐๐๐	บาท
๙.๒	ค่าภัตตาหารและเครื่องดื่ม	จำนวนเงิน	๕๐,๐๐๐	บาท
๙.๓	ค่าติดต่อประสานงาน	จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
๙.๔	ค่าปัจจัยถวายพระวิทยากร /พระพี่เลี้ยง	จำนวนเงิน	๔๕,๐๐๐	บาท
๙.๕	ค่าเอกสารและอุปกรณ์ประกอบการฝึกอบรม	จำนวนเงิน	๑๕,๐๐๐	บาท
๙.๖	อื่นๆ ติดป้ายประชาสัมพันธ์	จำนวนเงิน	๑๐,๐๐๐	บาท
	รวมเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น		๒๑๐,๐๐๐	บาท (สองแสนหนึ่งหมื่นบาท)

๑๐. ผลสัมฤทธิ์

- ผลผลิต

เด็กเยาวชนและประชาชน ที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน ๑๐๐ รูป/คน

- ผลลัพธ์

เด็กเยาวชนและประชาชนที่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้เรื่องศาสนา

พ่อ แม่ ผู้ปกครองได้มีโอกาสเข้าวัดบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา

๑๑. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

ที่	ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานหลัก	เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับ
๑.	เด็ก เยาวชน และประชาชนเข้าร่วมบรรพชาอุปสมบทและบวชศีลจาริณี	เด็ก เยาวชน และประชาชน เข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน ๑๐๐ รูป/คน
๒.	เด็ก เยาวชน และประชาชนสามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง	เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้รับความรู้ด้านหลักธรรม	ร้อยละ ๗๐
		ความพึงพอใจ	ร้อยละ ๗๐

๑๒. การประเมินผล

ที่	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จ	วิธีและประเมินผล	เครื่องมือที่ใช้ประเมินผล
๑.	จำนวนผู้เข้าร่วมบรรพชาอุปสมบท และ บวชศีลจาริณี ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ รูป/คน	๑.จากการรายงานผลของ จังหวัด ๒.จากการสำรวจของกรม ๓.จากการสอบถาม	แบบรายงาน แบบรายงาน แบบรายงาน

๑๓. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เด็กเยาวชน และประชาชน ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนาและสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

๒. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ได้มีโอกาสเข้าวัดร่วมกิจกรรม บำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรม

๓. ประเพณีการบรรพชาอุปสมบท ได้รับการสืบทอดอย่างแพร่หลาย

<p>ผู้จัดทำโครงการ</p> <p>.....</p> <p>(พระครูสารธรรมประสาธน์)</p> <p>ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านปราสาท</p>	<p>ผู้อนุมัติโครงการ</p> <p>.....</p> <p>(พระครูสถิตธรรมสาร)</p> <p>ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอบ้านด่าน</p>
--	--

ภาคผนวก จ
ภาพถ่ายประกอบการวิจัย

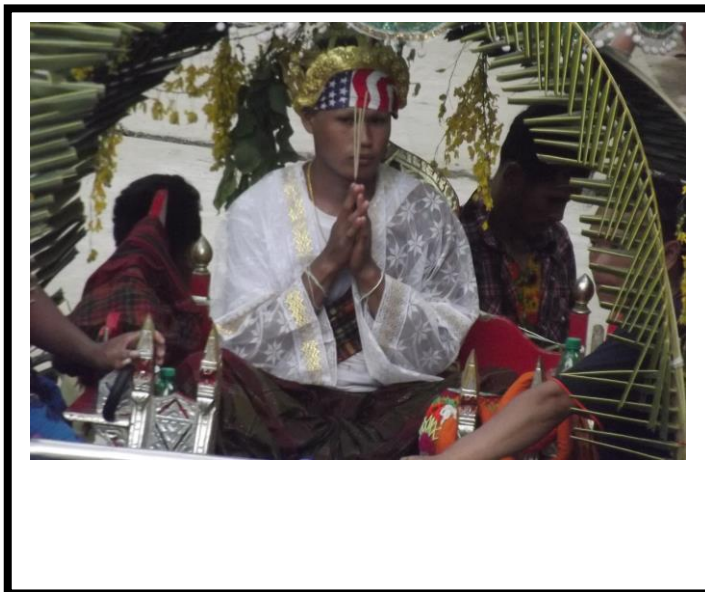
ถ่ายภาพหมู่ก่อนเคลื่อนขบวนแห่นาคช้าง

พระครูสารธรรมประสาธน์ให้สัมภาษณ์นักข่าวช่อง ๓

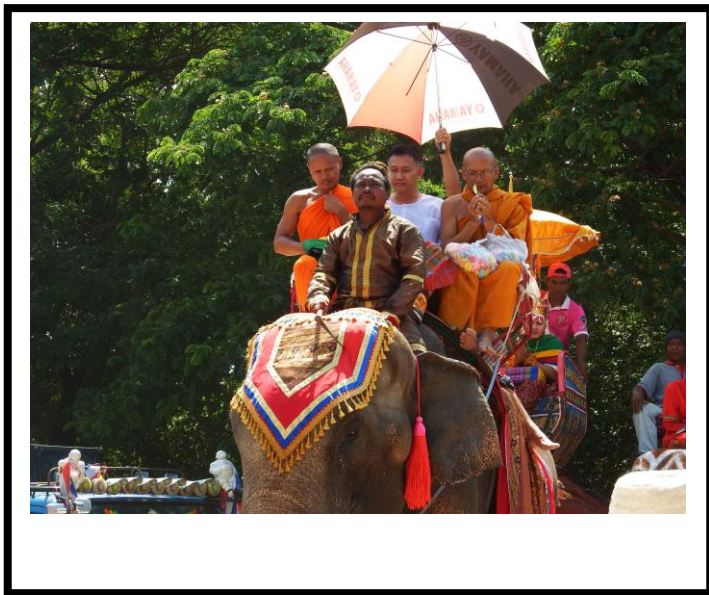
ภาพกิจกรรมก่อนเคลื่อนขบวนแห่ناقช้าง

กิจกรรมแนะนำข้อปฏิบัติแก่นาค

กิจกรรมแสดงยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

อธิษฐานไปรยทานก่อนเคลื่อนขบวนแห่

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/นามสกุล : พระครูสารธรรมประสาธน์ (แช่ม กตสาโร / คงเร่ง)
- วัน/เดือน/ปีเกิด : วันศุกร์ ที่ ๑๘ เดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๙๕
- สถานที่เกิด : เลขที่ ๕๘ หมู่ ๓ บ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์
- อุปสมบท : เมื่อ วันที่ ๒๘ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕
ณ พัทธสีมาวัดบ้านปราสาท พระครูสถิตธรรมสาร เป็นพระอุปัชฌาย์
พระอธิการสมหวัง เตชวโร เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระอาจารย์สมพงษ์ สุเมโธ เป็นพระอนุสาวนาจารย์
- ประวัติการศึกษา : พ.ศ.๒๕๔๑ ศศ.บ.(พัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
: พ.ศ.๒๕๕๖ พธ.บ. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: พ.ศ.๒๕๕๖ ปวศ. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๖
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๑ หมู่ ๑ วัดบ้านปราสาท ตำบลปราสาท อำเภอบ้านด่าน
จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐